

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

ÇİN: BÜROKRATİK SOSYALİZMDEN DEVLET KAPİTALİZMİNE
METAMORFOZ VE YÖNETSEL YAPIYA YANSIMALARI

Ömer Fatih ŞİRO

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2009

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

ÇİN: BÜROKRATİK SOSYALİZMDEN DEVLET KAPİTALİZMİNE
METAMORFOZ VE YÖNETSEL YAPIYA YANSIMALARI

Ömer Fatih ŞİRO

Danışman: Doç. Dr. Atilla GÜNEY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2009

Tez Onay Sayfası

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ömer Fatih Şiro tarafından hazırlanan “Çin: Bürokratik Sosyalizmden Devlet Kapitalizmine Metamorfoz ve Yönetmel Yapıya Yansımaları” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Başkan

Doç. Dr. Atilla Güney
(Danışman)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hacı Kurt

Üye

Yrd. Doç. Dr. Metin Altıok

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

... / ... /

Prof. Dr. Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çin üzerine düşünürken, akıllara, her şeyin değişim halinde olduğu fikri gelmektedir. Ama bu düşünce, hemen ‘aslında yoktur değişen bir şey’ fikrinin saldırısına maruz kalır. Sosyalizmden kapitalizme dönüşüm dinamiği, bu düşüncelerden birincisini kuvvetlendirirken, otoriter yapı ve bürokratinin devamı ikincisini.

Yorumsamacı yaklaşımla, bütün yazılanların kendi içinde doğruluğunu teslim edebiliriz. Ama ‘doğru’nun kıstası nedir? İnsan bilinci mi, nesnel gerçeklik mi? Yorumsamacılık, bu ikileme, insan bilincinden bağımsız bir nesnel gerçeklikten bahsedilemeyeceği yaklaşımıyla çözüm getirir. Belirleyici olan, hangi açıdan baktığımızdır. Bunu doğru kabul etsek bile, bazı bakış açılarının, Çin’de yaşanan başkalaşımın dinamiklerini anlama noktasında ciddi sıkıntılara sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Öte yandan, hayatı, bütün zenginlikleri ve çelişkileriyle kucaklayan bir yöntemin bulunduğunu iddia etmek zordur. Hayat, muhteşem zenginliği ve karmaşık bütünselliğiyle, teoriyi ‘gri’ kalmaya mahkûm etmiştir. Öyleyse, bilimsel çalışmaların sahip olması gereken şiarı, gri kaderi aşma gayretiyle tanımlamak yanlış olmaz.

Gri kaderin aşılması gibi bir gayret, bizi tekrar yöntem sorununa getirir. Bu çalışmanın sahibi, diyalektiğin, hayatın zenginliklerine ve çelişkilerine açılan bir pencere olduğuna inanmaktadır. Tarih, bir bakıma, birbiriyle ve kendi içinde çatışan, çatışmaksızın olgunlaşan ve çatışacağı günler için silah kuşanan, çatışır gibi görünüp aslında uzlaşan ya da uzlaşma görüntüsü altında çatışan sayısız iradenin bileşkesidir. Ortaya çıkan tarihsel olay, bütün iradelerin ürünüdür. Bir iradenin baskın çıkması, bu gerçeği değiştirmez. Tutumlar da değişim halindedir. Teoriyi gri kaderinden –mümkün olduğunca- kurtarma gayreti, iradelerin çok yönlülüğünü görmemizi emreder.

Maddecilik ise, bilincin kökenlerini nesnel gerçeklikte aramamızı söyleyerek, diyalektiğin çerçevesini oluşturur ve bizi, kurgusal dayanaklara başvurma kolaycılığından ya da düşüncelerimizi başka düşüncelerle temellendirme yaklaşımından korur.

Bahsedilen yaklaşımı esas alan bu tez çalışması, 'gri kaderi' parçalayamamış olduğunun farkındadır. Ama en azından, doğru yere baktığına inanmaktadır.

Bilinçler de etkileşimle şekillenir. Bu kalemi oynatan bilincin üzerindeki çok değerli katkıları nedeniyle, bütün emeği geçenlere, Dokuz Eylül ve Mersin Üniversitesi'ndeki hocalarıma saygılarımı iletmeyi borç bilirim. Yüksek Lisans derslerindeki yoğun, zevkli ve ufuk açıcı çabaları ve bu tez çalışmasındaki değerli katkıları nedeniyle, danışman hocam Atilla GÜNEY'e ayrıca teşekkürlerimi sunmak isterim.

ÖZET

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, Çin, ekonomik ve yönetsel sistemiyle ve yaşadığı dönüşümlerle, sosyal bilimler açısından ilgi çekici bir araştırma konusudur. Bu çalışma, Çin'in 1978 sonrasında belirginleşen başkalaşım dinamikleri ve bunun yönetsel alandaki yansımaları üzerine odaklanmaktadır. Çin'de, 1949 Devriminden sonra kurulan sistemin işçi-köylü ittifakına dayandığı ve eşitlikçi politikaların esas alındığı, bununla birlikte orta-sınıfın siyasal ve yönetsel yaşamda giderek ağırlığını arttırdığı görülmektedir. Orta-sınıfın olgunlaşmasının yoğun etkisi altında bulunan yönetim sistemini ise 'bürokratism' kavramıyla özetlemek mümkündür. 'Bürokratik sosyalizm', dayandığını iddia ettiği işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün siyasal-örgütsel katılım ve denetimini engelleyerek, burjuva sınıfsallaşmasına kapıları açma gibi bir paradoksa da sahiptir. Bu paradoks, burjuvalaşma eğilimiyle belirgin bir orta-sınıf algılaması temelinde açıklık kazanmaktadır. 1978 sonrası Çin'in yeni burjuvazisinin, ağırlıklı olarak, bürokratik sosyalizmin getirdiği koşullara kendisini uyarlamış ve bu yapı içinde olgunlaşmasını sağlamış orta-sınıf unsurlarından oluştuğu söylenebilir. Parti-devlet bünyesinde burjuvalaşan orta-sınıfların, Deng Xiaoping liderliğinde vücuda getirdiği sistem ise bir tür devlet kapitalizmidir. Bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine doğru başkalaşım, bu olguyu ortaya çıkaran aktör kadar, bu aktörün yönetsel yapıyla etkileşimleri üzerine düşünmeyi de gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik ve mali desantralizasyon ile ilgili olarak Mao döneminde yaşanan parti içi çatışma dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Çin'in reel sosyalist ülkeler arasında ademimerkeziyet ilkesinin en ileri uygulandığı ülke olması gerçeği, iki açıdan önem arz etmektedir: Ademimerkeziyet, bir yandan, orta-sınıfın güçlenmesini sağlayarak bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine doğru başkalaşımı beslemiş, diğer yandan, geçiş sürecinin siyasal alt-üst oluşlar yaşanmaksızın

gerçekleşmesine olanak vermiştir. Söz konusu başkalaşımın dinamikleri, bürokratik sosyalizm olarak tanımladığımız yapıda nüve halinde bulunduğundan ötürü, ‘metamorfoz’ kavramı, devlet kapitalizmine doğru dönüşümün nedenlerini ve beslenme kaynaklarını kapsayan bir açıklama modeli olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu açıklama modeli, bahsedilen dönüşüm ile yönetim sistemi arasındaki içsel bağıntıları ve dönüşümün sınıfsal kaynağını daha anlaşılır kılacağı iddiasını taşımaktadır; aynı zamanda, ‘yönetici elitler’ eksenli açıklama modeline, Mao ve Deng dönemlerini dar bir bakış açısıyla birleştiren açıklamalara ve başkalaşımın dinamiğini serbest pazarı geliştirme adına atılan ilk adımların zincirleme etkilerinde gören yaklaşımlara eleştirel bir tutumu içermektedir.

Anahtar kelimeler: Çin, bürokratik sosyalizm, devlet kapitalizmi, metamorfoz

ABSTRACT

China: Metamorphosis from Bureaucratic Socialism to State Capitalism and Its Reflections on Administrative Structure

No matter from which perspective, China is an interesting research subject for social sciences with its economic and administrative system and actual transformation. This study is focusing on China's metamorphosis dynamics and its reflections on the administrative sphere. Visibly the system in China founded after 1949 Revolution is based on worker-peasant alliance and essentially implemented egalitarian politics, however middle-class had been intensified its power in political and administrative life gradually. It is possible to describe its administrative system which had been under heavy effect of middle-class maturation as 'bureaucratism'. Despite the claim of depending on working class and poor peasantry, 'bureaucratic socialism' has a paradox because of its hindering nature for political and organizational participation and supervision of them while opening the doors for bourgeois class maturation. This paradox becomes clearer via a middle-class comprehension which is evident with its inclination to become bourgeoisie. It is possible to claim that the new bourgeoisie of post-1978 is heavily consisted of middle-classes which have adopted themselves to the conditions brought by bureaucratic socialism and have ripped in this structure. The system constituted under Deng Xiaoping leadership by middle-classes which have ripped inside party-state is a kind of state capitalism. Metamorphosis from bureaucratic socialism to state capitalism requires thinking about not only the actor who created this fact but the interactions between this actor and administrative structure as well. In this context, the conflict related to economic and fiscal decentralization inside the party during Mao era is attracting attentions. However, the fact that China was the advanced country among real socialist countries in terms of

decentralization principle bears importance with two dimensions: From one side, decentralism has fed metamorphosis from bureaucratic socialism to state capitalism by ensuring middle-class maturation, and from the other side, has given possibility for a transition process without political disorder. Since the mentioned dynamics of transition exists inside the structure which we called bureaucratic socialism as nucleus, the term 'metamorphosis' is tried to developed as an explanation model which includes the reasons of transformation and resources of it. This explanation model has a claim of supplying a clearer understanding about internal connections between mentioned transformation and administrative system, and class base of the transformation. At the same time, this model has a critical attitude to the explanation model based on 'elite administrators', the explanations which units Mao and Deng eras from constrained perspectives and the approach which assesses the dynamic of transformation like a chain reaction which began from the first steps towards free market.

Key words: China, bureaucratic socialism, state capitalism, metamorphosis

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ixx
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: ÇİN HALK CUMHURİYETİ VE ÇKP’NİN SINIFSAK TEMELİ.....	12
I.1. Halk Cumhuriyetine Doğru.....	12
I.2. ÇKP’nin Sınıfsal Temeli	17
II. BÖLÜM: BÜROKRATİK SOSYALİZM.....	277
II.1. Rejimi Tanımlama Sorunu.....	27
II.2. Bürokratik Sosyalizmde Emeğin Konumu.....	34
II.3. Sosyalist Korporatizm.....	39
II.4. Kültür Devrimi: ‘Anti-bürokratik Bürokratizm’	41
III. BÖLÜM: DEVLET KAPİTALİZMİNE DOĞRU METAMORFOZ.....	46
III.1. Kapitalist İnşanın Dönüm Noktaları.....	48
III.2. Kasaba ve Köy İşletmelerinin Öncü Rolü	54
III.3. Kapitalist Dönüşüme Dışsal Etki.....	59
III.4. Çin Burjuvazisi	62
III.5. Metamorfozun İdeolojik Boyutu	67
III.6. Devlet Kapitalizmi.....	73
III.7. Metamorfoz	76

IV. BÖLÜM: METAMORFOZUN YÖNETSEL VE TOPLUMSAL YAPIYA

YANSIMALARI	84
IV.1. YönetSEL Yapının Özellikleri ve Temel Siyasi Kurumlar	85
IV.2. 1978 Sonrası YönetSEL Düzenlemelere Genel Bir Bakış.....	94
IV.3. Metamorfoz ve Kadroların Niteliğinde Değişim.....	99
IV.4. Metamorfoz ve Desantralizasyon	102
IV.5. Metamorfozun Merkezi Yönetimin İşleyişine Yansıması.....	111
IV.6. Otoriter Yapının Devamı ve Kapitalist Korporatizm	113
IV.7. Metamorfoz Penceresinden 'Reform' Kavramı	122
IV.8. Metamorfozun Toplumsal Yapıya Yansımaları	126
SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA	139

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD.....Amerika Birleşik Devletleri
- CPRC.....Constitution of the People's Republic of China (Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası)
- ÇHC.....Çin Halk Cumhuriyeti
- ÇHSDK.....Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı
- ÇKP..... Çin Komünist Partisi
- DAİ..... Devlete Ait İşletmeler
- DTÖ..... Dünya Ticaret Örgütü
- DYY..... Doğrudan Yabancı Yatırım
- IMF.....Uluslararası Para Fonu
- KKİ..... Kasaba ve Köy İşletmeleri
- KMT..... Kuomintang
- MK..... Merkez Komite
- SSCB..... Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- UHK..... Ulusal Halk Kongresi

TABLolar LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1:	Tarım Dışı İstihdam (Toplam istihdam içindeki pay).....	58
Tablo 2:	Çin'e Yapılan Toplam DYY'ler İçinde Denizaşırı Çin'lilerin Payı (1983-1996).....	61
Tablo 3:	Üç Tip Merkez Komite Üyeliğinde Eyaletlere Ait Oranlar (1978–2002)	120

GİRİŞ

Çin, süreklilik arz eden ekonomik büyümesiyle ve özellikle 1980'lerden itibaren artık olgunlaşarak üst yapıya yansımaya başlayan başkalaşım süreciyle dünya çapında değişik çevrelerin dikkatlerini üzerine çekmektedir. Çin'in 'bürokratik sosyalizm' deneyiminin ve söylemde, 'sosyalist yol'a bağlılık iddiasını bugün de devam ettirmesinin, bu ilgede hatırı sayılır bir etkisi bulunmaktadır. Çin üzerindeki söz konusu yoğun ilgi ise, konuyu ele alan kesimlerin ideolojik, siyasi ve iktisadi görüşleri doğrultusunda şekillenmekte ve haliyle, bunların odak noktaları değişkenlik arz etmektedir.

Neoliberal akımın savunucuları için bu ülke, hem sosyalizmin bir sistem olarak olanaksızlığı fikri, hem de gelişmekte olan ülkeler için bir model oluşturması açısından önemli görünmektedir. Bu bakış açısında, Çin'in sürekli büyüyen ekonomisi ana odak noktasıdır. Ne var ki, bu bakış, Mao döneminde gerçekleşen çok daha yüksek büyüme oranlarını görmezden gelirken, büyümeyi, 1970'lerin sonlarından itibaren yaşanan 'değişim-dönüşüm' süreciyle sınırlandırıp, refah düzeyinde bir iyileşme varsayımıyla birlikte düşünmektedir. Çin'in 'küreselleşme' olarak adlandırılan, kapitalizmin 1980'lerden itibaren yeniden yapılanmasına uyum yeteneği de (özellikle ucuz iş gücü arzı, emek piyasasının düzensizleştirilmesi ve ihracata dayalı büyüme modeli) alkışlanmaktadır. Ancak, bu bakış açısından yapılan analizler, abartılı bir kutsama eğilimi nedeniyle, 1970'lerin sonunda başlayan sürecin ortaya çıkardığı yüksek işsizlik oranlarını, yoksullaşmayı, gelir dağılımındaki dengesizliği, güvensizleştirilmiş çalışma koşullarını ve artan toplumsal gerilimi göz ardı etmektedir. Bürokratik yapı ise, toplum üzerindeki baskıcı uygulamalarından ve otoriter karakterinden ziyade, yabancı yatırımları olumsuz etkileyen yönleri nedeniyle eleştirilmektedir. Bu tutum, IMF ve Dünya Bankası gibi

kuruluşlarla, ABD gibi büyük güçlerin, Çin'e, sürekli 'daha fazla reform' çağrısı yapmalarıyla da örtüşmektedir.

'Sol-liberaller', Çin'in küreselleşme sürecine, kendine özgü bir adaptasyon geliştirmesi nedeniyle, bu değişim sürecini olumlu görmektedirler. Çin yönetiminin hem 'serbest piyasa ekonomisi'ni geliştirme yoluna gitmesi, hem de devletin ekonomide belirleyici bir rol üstlenmesi ilkesini benimsemiş olması, bu bakış açısının değerli gördüğü bir husustur. Ayrıca Çin'in temkinli, aşamalı ve uzun sürece yayılan 'reform' üslubu da takdir edilmektedir.

Çin üzerine yapılan pek çok araştırma ise olay, kurum ya da düşüncelerin tarihsel gelişiminden çok, belli bir zaman dilimi içindeki yapısını ve bu yapıyı oluşturan öğelerin karşılıklı ilişkilerini ele alan yapısalci yöntemle dayanmaktadır. Bu yöntemin Çin üzerine yapılan çalışmalarda daha çok sayısal verilere ve hangi süreçte ne gibi adımlar atıldığına incelenmesine dayandığı görülmektedir. Yönetimle ilgili olarak da bu yaklaşım, kurumları, bürokratik aygıtın yapılanmasını ve işleyişini incelemekle sınırlı kalmaktadır.

Türkiye'de de Çin üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Üniversitelerin uluslararası ilişkiler bölümlerinde, Çin'in giderek güçlenen ekonomik, askeri, siyasi konumunun dünya ve bölge dengeleri üzerinde oynayabileceği rol ilgi odağı olmaktadır. Bir de, ekonomi-politik yaklaşımla, 'sol' argümanları kullanan milliyetçi bakış açısının, Çin'deki değişim-dönüşüm hakkında (Çin yönetiminin yabancı sermayeye temkinli yaklaşan ve 'milli' burjuvaziyi gözetken devletçi ve milliyetçi eğilimi nedeniyle) olumlu bir tutum aldığı görülmektedir. Ekonomi alanında yapılan çeşitli çalışmalarda ise Çin'in artan milli hâsılası, dış ticareti, yabancı yatırımları ele alınmakta ve bunların altında yatan faktörler incelenmektedir. Çin'deki 'değişim-dönüşüm' sürecinin yönetsel boyutu üzerine

ise, uluslararası akademik çevrelerde yoğun bir ilgi bulunmasına rağmen, Türkiye’de bu konuda büyük bir boşluk söz konusudur.

“Çin: Bürokratik Sosyalizmden Devlet Kapitalizmine Metamorfoz ve Yönetmel Yapıya Yansımaları” başlığı altında planlanan bu tez çalışması, toplumsal, siyasal ve ekonomik ‘değişim-dönüşüm’ ve başkalaşım sürecinin önemli bir ayağını oluşturan yönetmel alanın da mercek altına alınması gerektiği inancının ürünüdür. Bu noktada, yönetmel alanın ekonomik, siyasal, sosyal dinamiklerden sadece etkilenen, pasif bir yapıya sahip olmadığını, bilhassa, bürokrasi denilen yönetim aygıtının belirgin bir sınıfsal karaktere ve bu karakter tarafından belirlenen toplumsal çıkarların savunulmasına dönük eğilimlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan Mao döneminin de önemli bir özelliği olan yönetmel ademimerkeziyet ve kaynakları kullanmada geniş yetki sahibi bir yerel otorite ile kapitalistleşme süreci arasında bir ilişki olasılığı üzerine düşünmek gerekmektedir. Dolayısıyla sınıfsal yapı ve baskın sınıf güçlerinin damgasını taşıyan yönetmel alanın ekonomik, siyasal ve sosyal süreçlerde etkin bir rol üstlendiği özellikle vurgulanmalıdır. Sosyoekonomik yapı, siyasal alan ve yönetim sisteminin, bütün çatışma ve çelişkileriyle birlikte, üretim sistemi ve egemen sınıfsal yapı bağlamında bir bütün oluşturduğu ve içsel bağlantılara sahip olduğu açıktır.

Bakışlarını Çin’de yaşanan başkalaşım süreci yoluyla yönetim sistemi üzerinde yoğunlaştıran bu çalışma, Türkiye’de eksik kaldığı düşünülen bir çalışma alanı üzerine miyop bir odaklanmayı değil, sosyoekonomik ‘değişim-dönüşüm’ ve başkalaşıma ek olarak bu sürecin siyasal izdüşümleri ışığında yönetmel yapıyı anlamlandırmayı ve karakteristik özelliklerini tanımlamayı hedeflemektedir. Mao döneminde gerçekleşen yönetmel sistemin, toplumsal ve siyasal başkalaşım ile etkileşimleri dikkat çekicidir.

Yönetsel sistemin başkalaşım sürecine etkilerini de hesaba katan bu perspektifin, Çin’de Mao sonrası yaşanan süreci anlama çabalarına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Çin üzerine yapılan birçok çalışmada, Çin’in yaşadığı dönüşüm, pek fazla irdelenme gereği bile duyulmadan, ‘sosyalizmden kapitalizme geçiş’ şeklinde kabul edilmekte (pek çoğunda ‘izm’leri kullanmaktan kaçınma eğilimini çağrıştıran bir yaklaşımla ‘serbest pazar ekonomisi’ne geçiş söylemi görülmekte), bazılarında ise ‘kalkınma’nın bütün dönemleri kat ederek, adeta bütün söylem ve görünür uygulamaların üzerinde gizli bir irade olarak hayat bulduğu ve kalkınmacılık ortak paydası nedeniyle Mao ile Deng dönemleri arasında temel bir fark bulunmadığı varsayılmaktadır. Bu açıklama modellerinin kendi içinde tutarlı dayanakları da vardır. Fakat fikirlerin yegâne test edileceği alan somut gerçeklikse, bu açıklamaları irdelemek kaçınılmaz hale gelmektedir.

Deng Xiaoping öncesi Çin’i sosyalist olarak tanımlasak bile, en azından nasıl bir sosyalizmin uygulandığı ve bu rejimin ne gibi özgünlükler arz ettiği sorgulanmak durumundadır. Öte yandan, sosyalist bir ülkenin nasıl ve neden kapitalist sisteme geçiş yaptığı, bunun altında yatan sınıfsal aktörlerin nitelikleri vb. sorular açıklama beklemektedir.

Acaba Mao dönemi Çin, ‘devlet kapitalizmi’ modeli üzerinden tanımlanabilir mi? Böylesi bir iddiayı, ‘Leninist geçiş ekonomisi’, ‘burjuvaların yerini alan bürokratlar’ ve ‘devlet dışında sermaye birikim sürecinin devam etmesi’ gibi birbirinden oldukça farklı yaklaşımlara dayanan bağlamlarıyla düşünmek gerekmektedir.

Farklı dönemleri bir ‘kalkınma’ iradesiyle birbirine eklemleyen, diğer bir ifadeyle Mao ve Deng dönemlerini ‘ekonomik ve sosyal kalkınma’ bakımından inceleyen ve daha çok nicelikler üzerine odaklanan yaklaşım soyut olduğu kadar, dönemlerin

farklılık arz eden özelliklerini görmezden gelmesi bakımından da sınırlı bir açıklayıcılığa sahiptir.

Başkalaşımın temel dinamiğini, 1978 sonrasında atılan ‘serbest pazara geçiş’ adımlarının zincirleme sonuçlarına bağlayan ve ‘reformun kaynağı reformdur’ şeklinde özetlenebilecek yaklaşım ise tarihi öznenen soyutlayan bir açıklama yolu sunduğu için problemlili görülmektedir.

Bu çalışmanın temel aldığı perspektifin özü ‘süreklilik’ ve ‘radikal kopuş’ gibi görünen olguların aslında birbirlerine karşıt olmadıkları fikridir. Geleneksel yapıdan radikal kopuş gibi görünen gelişmelerin dinamikleri, geçmişin siyasal ve toplumsal devinimlerinde aranmalıdır. Bir başka ifadeyle, 1978’den itibaren Deng Xiaoping’in önderliğinde atılan adımların kökleri, onunla karşıt bir sınıfsal duruşa sahip olan Mao döneminde yatmaktadır. Sonuç itibariyle bürokratik sosyalizm, devlet kapitalizmine geçiş için çok sağlam dayanaklar sunan ve toplumsal, siyasal, yönetsel, kültürel boyutlarıyla bütünlük arz eden bir rejimdir. Ancak bu iki rejim arasında bulunan ve dayanakları sınıfsal temelden kaynaklı belirgin ayrımlar gözden kaçırılmamalıdır.

Kanımcıca, sosyalizmden kapitalizme geçiş sürecinin oturtulacağı kavramsal çerçeve de önem arz etmektedir. Bu noktada, geçiş sürecinin aktörlerini tanımlama sorununun önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Deng Xiaoping’in önderliğini yaptığı kadrolar kimlerdi? Neden sistemi değiştirecek adımlar attılar? Böylesi bir soruya cevap ararken, bürokratik aygıtın yöneticilerini, bütün toplumsal ve sınıfsal bağlarından kopararak, başlı başına bir zümre, kendi çıkarlarının peşinden koşan, bütünleşmiş bir grup şeklinde tanımlayan ve literatürde önemli bir ağırlığa sahip olan ‘yönetici seçkinler’ eksenli açıklama modelinin sorgulanması gerektiği açıktır. Bir ülke, ekonomik ve sosyal dokusuyla, sırf ayrıcalıklı, ‘seçkin’ bir toplumsal grup istedi diye değişebilir mi?

Belirleyicilik nerede aranmalıdır: Kilit yöneticiler grubunun iradesinde mi, yoksa bu grubun iradesini de kapsayan ekonomik ve toplumsal yapıda mı? Bu çalışma, ekonomik ve toplumsal yapının belirleyici olduğunu savunmaktadır.

Öte yandan, Mao'nun Kültür Devrimi sürecinde formüle ettiği ve 'parti-içi mücadele'nin temeli olarak tanımladığı 'sosyalist yol - kapitalist yol' karşıtlığı, geçiş sürecini açıklama modeli olarak fazlasıyla yüzeysel kalmaktadır. Kültür Devrimi sonrası 'kapitalist yolcular'ın iktidarı ele geçirdiğini kabul etsek bile, Mao döneminin ateşli aktivistleri arasında yer alıp da bugün güçlü birer burjuva haline gelmiş olanları nereye oturtacağız?

Tezin ilerleyen bölümlerinde değinilecek olan bu açıklama modellerinde ve kabul gören bazı varsayımlarda mevcut olduğu düşünülen yetersizlikler nedeniyle, bu çalışmanın başlığında da vurgulandığı gibi, geçiş olgusu, nüveleri geçmişte yatan ama geçmişin aynı düzlemde bir devamı olmayan; önemli bir değişimi ifade eden ama geçmişle nedensel bağıntı ilişkisine sahip bir kavramla ifade edilmek istenmiştir: Metamorfoz.

Metamorfoz (başkalaşım) kavramı ekseninde geliştirilmeye çalışılan açıklama modeli, 1978'de başlayan ve 1990'ların ortalarına kadar aşamalı (ve temkinli) olarak devam eden kapitalist inşa sürecinin aktörünü, parti-devlet bünyesinde fiilen ve enformel olarak temsil edilen 'orta-sınıf' unsurları şeklinde tanımlamaktadır. Çin 'orta-sınıfı' (burjuvazi, işçi sınıfı ve yoksul köylülük dışında kalan toplumsal kesimler) devrim (1949) sonrası koşullara uyum sağlayarak, süreç içerisinde olgunlaşmış ve nihayetinde iktidarlaşmıştır. Devrim sonrası Çin siyasal yaşamının gerilimleri ve çatışmaları ağırlıklı bir biçimde bu gerçeklikten beslenmiştir. Tezin esas aldığı açıklama yolu, bu yönleriyle, kapitalist inşayı soyut bir 'yozlaşma' kavramıyla veya 'reform' adına atılan ilk adımların

zincirleme etkileriyle ya da ‘elitlerin gücü’yle izah etmeye çalışan modellerden önemli bir ayrıma sahiptir. Aynı zamanda, kapitalistleştirme iradesinin ve bu iradenin beslendiği kaynakların dinamik bir görünümünü sunduğu iddiasındadır.

Çin’de 1978 sonrası yaşanan süreçle ilgili görüşleri daha anlaşılır kılma adına, tez çalışmasının dayandığı ve tez boyunca örtülü olarak takip edilebilecek bazı temel varsayımları özetlemek yararlı olacaktır:

1. Devrimci bir siyasal liderliğin güttüğü toplumsal hedeflere ulaşma düzeyi ve biçimi, sosyoekonomik yapının belirgin izlerini taşır.
2. Köylülüğün ağır bastığı bir sosyoekonomik yapıda, sosyalist bir toplum inşa etme hedefi, öncü parti (devrime öncülük eden hareket) içinde proletarya dışı sınıfsal yoğunlaşma tarafından farklı mecralara kanalize edilmeye çalışılır.
3. Eşitlikçi toplum hedefi ve tek parti iktidarı koşullarında, ‘enformel örgüt’ kuramının, sınıfsal farklılıkların ifadesini kucaklayacak şekilde genişletilmesi gerekir. Zira herkesin ‘sosyalist’ ve herkesin lidere ‘ölümüne’ bağlı olmak durumunda bulunduğu bir siyasal-yönetimsel atmosferde, farklı sınıfsal eğilimler ve hedefler, kendilerini ancak resmi söylem ve yapı çerçevesinde yeniden üretebilir.
4. Özel mülkiyeti yasaklayan bir siyasal iradenin çatısı altında, orta-sınıf ortadan kalkmaz. Sınıfsal var oluşu için yaşam alanları yaratmaya devam eder. Eşitlikçi siyasal iradeye tepkilerin yükseldiği tarihsel anlarda, özel mülkiyete geçit veren (ve zamanla genişleyeceği kesin olan) gedikler açmaya çalışır.

5. Örgütlenme biçimleri ve unsurlarının etkileşim süreçlerinin ürünü olarak şekillenen örgütsel ortamlar, sınıfsal açıdan nötr değildirler. Bürokrasi, özü itibariyle, burjuva sınıfının yönetsel formudur.
6. Eşitlikçi toplum hedefini benimsemiş bir yapının, bürokratik örgütlenme modeliyle sürdürülmesi olanaksızdır. Çünkü eşitlikçilik ilkesinin devamlılığı, bundan en fazla çıkarı olan kesimlerin yönetsel ve siyasal katılım ve denetim gücüyle mümkündür; bürokrasi buna geçit vermez.
7. Bürokratizm, burjuvazinin tasfiye edildiği Maoçu Çin koşullarında, orta-sınıf olgunlaşmasına ve giderek iktidarlaşmasına hizmet etmiştir.
8. Çin, siyasal ve yönetsel açıdan, ÇKP bünyesinde olgunlaşan orta-sınıf çizgisinin iktidarlaştığı 1978'de önemli bir kırılma yaşamıştır. Adına 'reform' denen düzenlemeler, özel mülkiyet ve serbest pazarın aşamalı olarak geliştirilmesinden ve buna uygun idari ve hukuki yapının oluşturulmasından ibarettir.
9. Çin'de 1978 sonrası görülen kapitalist inşa, kapitalist toplumlarda orta-sınıfın örgütsüz ve muğlak yapısından beklenmeyecek düzeyde akılcı, gerçekçi ve sebatkâr bir stratejiyle hayata geçirilmiştir. Bu durumun temel kaynağını, ÇKP'nin, Çin orta-sınıfına kazandırdığı siyasal ve örgütsel deneyimde görmek gerekir.
10. Çin'de, 1978 öncesinde mevcut olan görece ademimerkeziyetçilik ile orta-sınıf olgunlaşması ve gerçekleşen kapitalist inşa arasında bir bağıntı kurmak mümkündür. Kaynakları kontrolde güçlü bir yerel otorite, planlı ekonomi dâhilinde 'pazarlık usulü yönetim'i gündeme getirmiş ve kapitalist inşa öncesi dönemde piyasayı çağrıştıran ilişki ağlarını ortaya

çıkarmıştır. Kapitalist inşa açısından, ademimerkezi örgütlenme modeli, önemli bir beslenme kaynağı ve sıçrama tahtasıdır.

11. Dayandığı zemin özel mülkiyetin ve serbest pazarın geliştirilmesi olan, 1978 sonrası işletme özerkliği ve arttırılan yerel otorite ile belirgin desantralizasyon, yönetsel yapıda ciddi bir kırılma yaşanmadan kapitalistleştirmeyi olanaklı kılmıştır.
12. Mao sonrası dönemde uygulanan desantralizasyon, yerel yönetimlerin idari, ekonomik ve mali özerkliğini arttırmış fakat aynı sürece, merkezi yönetimin siyasal ve yönetsel gücünün pekiştirilmesi de eşlik etmiştir. Desantralizasyon, her zaman, merkezin zayıfladığı anlamına gelmez.
13. Çin'in yeni burjuvalarının ağırlıklı olarak parti-devlet kökenli olmaları gerçeği, kaynağını, parti-devlet bünyesindeki orta-sınıf olgunlaşmasından ve orta-sınıfın burjuvalaşma eğiliminden almaktadır.
14. Kapitalist insanın koşulları ve aktörleri Mao döneminde olgunlaşmıştır. Bu sebeple, kapitalistleşme sürecinin kökenlerini anlamaya dönük bir çaba, bakışlarını Mao dönemine dek uzatmalıdır.
15. Çin koşullarında sermaye birikimi, sırtını, birikmiş değerlerin talanına ve yoğunlaştırılmış sömürüye dayandırır.
16. 1978 sonrası Çin, kapitalizmin devlet eksenli gelişimine sahne olmuştur. Devlet, sahip olduğu işletmeler ve mali araçlarla kapitalizmin gelişimini sağlayan bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın yöntemine ilişkin olarak ise şöyle bir genel değerlendirme açıklayıcı olacaktır: Çin'de yaşanan başkalaşımın dinamikleri ve gerçekleşme formu, sosyal bilimlerde görülebilen mekanik ve sınırlanmış, uzmanlaşma adına dar çerçevelere

mahkûm edilmiş yaklaşımların açıklayıcı özelliğini büyük ölçüde geçersiz kılmakta ve çok yönlü, disiplinlerarası ve diyalektik bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Zaten toplum üzerine konuşmak, bütünsel nitelik taşıması gereken bir eylemdir. Uzmanlıkların böldüğü ve başlı başına birer inceleme konusu haline getirdiği bilgi alanları, aslında birbirleriyle (yakından veya uzaktan) ilişkili ve (derinden) üretim ilişkilerine bağlı toplumsal görünümüdür. Dolayısıyla, bütünsel, çok yönlü, diyalektik ve disiplinler arası yaklaşımla baktığımız her yer, bize toplumu anlatır. Tezin esas almaya çalıştığı yöntem de budur. Araştırma tekniği ise Çin’de yaşanan başkalaşım olgusuna, siyasal ve sosyal gelişmelere, iktisadi ve idari yapıya, yönetim sistemine çok farklı pencerelerden bakan çalışmaların incelenmesi ve değerlendirilmesine dayanmaktadır. Tezin yazarı, özellikle, eleştirdiği yaklaşımların sahibi olan yazarlardan çok şey öğrenmiştir.

Tez çalışmasının sınırlılıkları ise esas alınan yöntem tarafından belirlenmiştir ve daha önce bahsedilen temel varsayımlar ile bazı açıklama modellerine eleştirel tutumda örtülü olarak bulunmaktadır. Bu bağlamda, tez çalışması, Çin’deki iktisadi gelişmeleri istatistik yıllıklarının gözüyle değerlendirme gibi bir yaklaşımdan özellikle kaçınmıştır. Büyüme hızı, ihracat-ithalat dengesi, faktör hareketliliği, bütçe göstergeleri vb. veriler üzerinden betimleyici bir üslubun, Çin’de yaşanan dönüşümün dinamikleri ve aktörleri hakkında açıklayıcı olamayacağı (hatta söz konusu üslubun böyle bir niyetinin de bulunmadığı) düşünülmektedir. Öte yandan, Çin’deki dönüşümün sınıfsal bir temele dayandığına inanıldığı için, siyaset ve yönetim ile ilgili olarak yapısalcı bir bakıştan ve bunun getirdiği ayrıntılı bir ilişkiler ağı ve işlevler incelemesinden uzak durulmuştur. Toplumsal ve tarihsel dönüşümü anlamlandırmanın bir gereği olarak, siyasetin sınıfsal bağlamıyla ele alınışı ise reel politik alana mesafeli bir duruşu getirmiştir.

Yukarıda bahsedilen varsayımları, yöntemi ve sınırlılıklarıyla genel çerçevesi az çok ortaya konan bu çalışmanın birinci bölümünde Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHC)'nin kuruluşu ele alınmış ve Çin Komünist Partisi(ÇKP)'nin oluşumu ile dayandığı sınıfsal temel incelenmiştir. İkinci bölüm, bürokratik sosyalizmi tanımlayarak, devrim sonrası Maocu Çin'in siyasal ve yönetsel açıdan nasıl bir görünüm sunduğunu ve Çin'deki başkalaşım dinamiklerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Üçüncü bölüm, 'metamorfoz' olarak adlandırılan sürecin nasıl devindiğine dair bir açıklama gayretini içermektedir. Dördüncü bölüm ise Çin'deki sınıfsal ve siyasal gelişmeleri, yönetsel yapıdaki izdüşümleri üzerinden anlama ve metamorfozun yönetsel-toplumsal yapı üzerindeki yansımalarını tanımlama çabası olarak adlandırılabilir. Bununla birlikte, Çin'de 1978 öncesi var olan 'görelî ademimerkeziyet' durumunun, kapitalist inşa açısından nasıl bir etkiye ya da içsel bağıntıya sahip olduğu sorgulanmış ve kapitalist insanın karanlık boyutuna (genellikle, gizlenmek istenen boyutuna) dikkat çekilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmanın ürünü olan kimi vargılar özetlenmiştir.

I.BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİ VE ÇKP'NİN SINIFSAK TEMELİ

Çin'in günümüz siyasal ve yönetsel yapısını şekillendiren koşulları ve aktörleri anlamaya dönük bir çaba, kuşkusuz, 1949'da Çin Komünist Partisi(ÇKP)'nin iktidara geldiği tarihten bugüne uzanan bir perspektifi gerektirmektedir. Ne var ki, modern Çin'in siyasal hayatını, bazı temel çelişkilerin yön verdiği bir dizi devrimsel süreç şeklinde okumak da mümkündür. Bu yaklaşım, ÇKP'nin de ortaya çıkış koşullarına ışık tutan daha geniş bir bakış açısını gerekli kılar. Çin'in, 20. yüzyıl başlarında, birbiriyle bağlantılı, üç temel çelişkiyle yüzleşmek durumunda kaldığı söylenebilir: Emperyalist hegemonya, parçalı siyasal ve sosyoekonomik yapı, belirginleşen sınıfsal çelişkiler ve ağırlaşan sosyal problemler (Womack ve Townsend, 1986: 371–374).

I.1. Halk Cumhuriyetine Doğru

Hoşnutsuzlukları bir ölçüde törpüleme işlevi görebilecek bazı reform taleplerine bile direniş gösteren ve tarihsel olarak miadını doldurmuş feodal hanedanlığın bu çelişkileri çözebilmesi mümkün değildi. Bu toplumsal koşullar ve iktidar yapısı çerçevesinde, değişim taleplerinin ve mevcut koşullardan hoşnutsuzlukların şiddetini arttırarak, siyasal hareket şeklinde ifade bulduğu görülmektedir. Değişim talepleri, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında temel olarak iki odak etrafında kümelenmiştir: Kang Youwei'nin “İmparatoru Koruma Derneği” ve Sun Yatsen'in “Çin'i Canlandırma Derneği” (“Çin Devrimleri”, 1988: 1129).

Hanedan'ın reformlar için ikna edilmesi eğilimi tarafından belirlenen Youwei'nin önderliğini yaptığı reformcu hareket, ilk başlarda güçlü olmasına rağmen, 20. yüzyıla girerken, ticari faaliyetlere ağırlık vererek hedefine yabancılaşması ve öncülük ettiği kalkışmaların yenilgiye uğramış olması nedeniyle, siyasal etki ve itibarını yitirmiştir.

Reformcu bürokratlar, burjuvalar ve kitlelerin, umutlarını Sun Yatsen'in önderlik ettiği ve Hanedan ile uzlaşmayı reddederek devrimci bir Cumhuriyetçiliği esas alan harekete bağlamaları, bundan sonraki sürece tekabül eder.

İmparatorluk hükümeti, 1911'de Hankou'daki demiryollarını millileştirerek yabancı bir konsorsiyumla ortaklaşa işletme kararı aldığı anda, Cumhuriyetçi hareket oldukça yaygın ve güçlüydü. Demiryollarına para yatırmış olan Zenchuanlı tüccar, eşraf ve büyük toprak sahiplerinin öncülük ettiği gösterilerin eyalet çapında başkaldırıya yol açması ve bu başkaldırı hareketinin, eyalet yönetiminin ele geçirilmesiyle sonuçlanması, bu kez, ülke çapında bir başkaldırı dalgasının tetikleyicisi olmuştur ("Çin Devrimleri", 1988: 1132). Bu süreçte, ABD'de bulunan Sun Yatsen'in ülkeye dönmesi ve Nanking'de toplanan temsilciler tarafından geçici devlet başkanı ilan edilmesi ise, ayaklanmayı niteliksel olarak daha ileri bir noktaya taşımıştır. Bu gelişmeler üzerine, ayaklanmalar başladıktan sonra Başkomutanlığa getirilen Yuan Shikai, fırsatçı bir taktikle, İmparatora, hayat güvencesi ve mülkleri karşılığında tahttan vazgeçmeyi, Cumhuriyetçilere ise, Cumhuriyetin ilanı karşılığında kendisinin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesini kabul ettirmiştir ("Çin Devrimleri", 1988: 1132). Böylece 12 Şubat 1912'de İmparator tahttan çekilmiş, ertesi gün Sun Yatsen geçici Cumhurbaşkanlığından istifa etmiş ve 14 Şubat'ta Yuan Shikai Cumhurbaşkanı olmuştur. Ne var ki, Cumhuriyetin ilanını sağlayan bu uzlaş, istikrar getirmeyecektir (Huang, 2007: 285).

1913 seçimlerine, yeniden örgütlenip Kuomintang (KMT) adını alarak katılan burjuva devrimciler, meclisin 596 sandalyesinden 269'unu ve Senato'nun yarısından fazlasını alarak, başarıyla çıkmışlardır. Seçimlerden sonra, Yuan Shikai ile KMT arasında sürekli tırmanan gerilim, KMT yanlısı komutanların görevden alınmalarıyla bir isyana dönüşmüş, buna karşılık, KMT'ye yönelik baskı ve saldırılar yoğunlaşmıştır. Ardından Sun

Yatsen Japonya'ya iltica etmek zorunda kalır. Ocak 1914'te de parlamento lağvedilir. Esasında Yuan Shikai, Cumhuriyete inanmayan ve koşullar oluştuğunda kendini İmparator ilan etmek isteyen bir isimdir. Fakat Japonya'nın bu süreçte ileri sürdüğü "21 Talep" karşısında direnememesi Yuan Shikai'nin prestijini kaybetmesine ve bazı birliklerinin isyan etmesine neden olmuştur ("Çin Devrimleri", 1988: 1133). İmparatorluk hayaline kavuşamayan Yuan Shikai, Mart 1916'da istifa etmek zorunda kalmış ve kısa bir süre sonra da ölmüştür.

Yuan Shikai'nin hızlı çöküşünün toplumsal nedenleri, devrimsel süreci tetikleyen beklentilerin karşılanamaması şeklinde özetlenebilir. Ayrıca Yuan Shikai yönetsel açıdan da ciddi sıkıntılar yaşamaktaydı. Bu sıkıntıların kaynağı ise kendi generalleriydi. Çok farklı eğilimleri bulunan bu generallerin ortak paydası, iktidar peşinde koşmalarıydı. Birbiri ardına gelen darbeler ve karşı-darbeler Çin'i istikrarsızlaştırmış ve Yuan Shikai'nin ölümünden sonra 1927'ye kadar Çin'in kaotik bir 'savaş ağaları' dönemi yaşamasına neden olmuştur (Skocpol, 2004: 439).

Bu kaotik dönemde KMT örgütlenme çalışmalarını sürdürmüş ve ülkenin belirli bölgelerinde iktidarı ele geçirmeyi başarmıştır. Ancak aynı dönemde, Çin, daha sonraki gelişmelere damgasını vuracak olan yeni bir siyasal hareketle de tanışır: Çin Komünist Partisi.

Çin'de sosyalist düşüncelerin yaygınlaşmaya başlaması, Ekim Devrimi sonrasına tekabül etmektedir. Bu noktada, Lenin'in getirdiği Marksizm yorumunun özellikle etkili olduğu söylenebilir. Marx, kapitalizmin gelişkin olduğu ülkelerde proletarya eksenli sınıfsal analize ve devrim sorununa ağırlık vermiş olmasına karşın, Lenin, emperyalizm çağında devrimlerin 'en zayıf halka'lardan başlayabileceği görüşüne dayanarak, sosyalist inşanın, kapitalizmin gelişkin olmadığı ülkelerde de başarıyla

gerçekleştirilebileceğini savunmuş ve 1917 Ekim Devrimi, bu yorumun, dünya çapında büyük bir etki sağlamasını getirmiştir. Rusya ile kısmen örtüşen toplumsal özellikleri nedeniyle Çin üzerindeki Leninist etki gayet anlaşılır olmuştur (Seymour, 1990: 422).

ÇKP'nin kurucuları, 1919'daki ünlü 4 Mayıs Hareketi'nin¹ liderlerinden Li Dazhao ve Chen Duxiu'dur. Mao Zedong ise Kuruluş Kongresi'ne Hunan Eyaleti'ni temsilen katılır. Daha Kuruluş Kongresi'nde beliren iki farklı eğilimin gerek devrim öncesi, gerekse de devrim sonrası siyasal gelişmeler bakımından önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Bu iki eğilim şöyle özetlenebilir ("Çin Devrimleri", 1988: 1135–1136): (1) Çin proletaryasının zayıf olduğu tespitinden hareketle, proletarya diktatörlüğünü reddeden, parlamenter mücadeleyi esas alan ve Parti'nin gevşek ve ademimerkeziyetçi bir örgütlenme modelini benimsemesini savunan eğilim. (2) Bunun karşısında, Parti'nin tüm gücüyle işçi sınıfına yönelmesi ve yakın dönemde mümkün olmasa bile, proletarya diktatörlüğünün benimsenmesi gerektiğini savunan, ayrıca tüm burjuva milliyetçi ve demokrat partilerle işbirliğini reddeden, radikal-sol eğilim.

Kongre, radikal-sol çizginin kendini kabul ettirmesiyle sonuçlanmış ve bu temele oturtulan örgütlenme çalışmaları 1922'de meyvelerini vermeye başlamıştır.² Bu dönemde ÇKP'nin ağırlıklı olarak işçi sınıfı içerisinde örgütlendiği ve kentsel bir kimliğe

¹ 4 Mayıs Hareketi, temel olarak, I. Dünya Savaşı'nın sonlarında Amerika'nın devreye girmesiyle Çinli aydınlar arasında yeşeren umutların, Paris Konferansı'yla hayal kırıklığına dönüşmesinden kaynaklanıyordu. Batı'nın Japonya'yı dizginleyeceği, gizli anlaşmaların geçersiz kılınacağı, demokrasinin galip geleceği, Shantung'da Japonların elinde bulunan eski Alman kolonilerinin Çin'e iade edileceği gibi iyimser beklentiler söz konusuydu. Paris Konferansı'nda, bu beklentiler adına herhangi bir gelişme sağlanmayınca, 3 bin kişilik bir öğrenci kitlesi Tiananmen Meydanı'nda toplandı. Polisin müdahalelerine rağmen gösteriler Mayıs boyunca sürdü ve Pekin dışında Şanghay ve Tianjin gibi şehirlere de yayıldı. İşçi kitleleri de grev yaparak öğrencilerle dayanışma içinde oldular. Halk, öğrenci hareketine büyük bir sempatiyle bakıyordu. Sonuçta bu hareketin baskısıyla, Japon yanlısı üç bakan istifa etmek ve hükümet, Paris Anlaşması'nı reddetmek zorunda kaldı. Fakat 4 Mayıs hareketi'nin yarattığı toplumsal ve siyasal etkilere kıyasla, bu başarı daha önemsiz görünmektedir. Hareket, milliyetçi ve anti-Japon özellikler taşısa da, hareketin öncüleri arasında yer alan sol eğilimli gençler, bu süreçte işçi ve köylü kitleleriyle ilişkiler kurmuş ve önemli bir siyasal-örgütsel deneyim edinmişlerdir. Örneğin; Tianjin'de yaklaşık 170 farklı grup bir araya gelerek 'Kurtuluş İçin Birlik'i kurmuşlardır. ("Çin Devrimleri", 1988:1134-1135)

² ÇKP 1922'de bir dizi greve öncülük yaptı. Bunlar arasında en önemlisi, 30 bin katılımlı Hong Kong liman işçileri greviydi. Bu eylemle işçiler taleplerini kabul ettirmişlerdir ("Çin Devrimleri", 1988:1136).

sahip olduğu görülmektedir. Fakat 1925 ile 1927 arasında yaşananlar ÇKP'nin işçi sınıfıyla olan bağlarını koparmış ve kırsal bir kimliğe bürünmesini getirmiştir. 1925'te ölen KMT lideri Sun Yatsen'in yerini alan Çan Kay Şek, bir yandan ulusal birliği sağlamaya yönelik ciddi mesafeler alırken, diğer yandan ÇKP'yi tasfiye etmeye yönelik kapsamlı ve şiddetli saldırılarda bulunmuştur (Huang, 2007: 294-297). 1925 ile 1927 arası dönemde KMT'nin, katliamlara başvurmaktan da çekinmeyerek, işçi sınıfı örgütlülüğüne büyük bir darbe vurduğu söylenebilir. Bu saldırı dalgası neticesinde, işçi sınıfı 1940'ların sonlarına dek toparlanamayacak ve ÇKP kırsal bölgelerde konumlanıp köylülüğe dayanmak zorunda kalacaktır.

Hükümetin yoğun saldırılarına maruz kalan ÇKP, bu dönemin sonlarında, bölge esasına dayalı 'sovyet' tipi örgütlenmeyi esas alan, parçalı ve daha çok da kırsal bölgelerde varlık gösteren bir görünüm çizmektedir (Becker, 2007: 24). Kentsel alanlardaki etkinliği ve gücü zayıflamış ve işçi sınıfı bünyesindeki örgütlenme çalışmalarında bir kırılma yaşanmıştır. Yine aynı dönemde, en güçlü 'Sovyet'in bulunduğu Jiangxi dağlık bölgesinde görev yapan Mao'nun, kırsal bölgelerden kentlere doğru ilerleyen ve uzun süreli halk savaşını esas alan (Zedung, 2005: 72-187), Çin'e özgü bir devrim stratejisini savunarak ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Fakat bu strateji, ÇKP'nin Merkez Komitesi'ne hâkim olan ve Rusya'da eğitim almış genç ideologlar tarafından kabul görmez (Womack ve Townsend, 1986: 376). Ne var ki, bu stratejinin, yaşanan koşullara bağlı olarak, fiilen hayata geçtiğini ve adım adım ilerlediğini söylemek mümkündür.

1928-1930 arasında ÇKP 11 önemli 'kurtarılmış bölge' veya 'kırmızı üs' yaratmayı başarır. 1931'de Güney Çin'in farklı bölgelerinden gelen temsilciler, Mao'nun sorumluluğundaki en büyük üs bölgesi Jianxi-Fujian'da Çin Sovyet Cumhuriyeti'ni kurduklarını ilan ederler ve Mao bu Cumhuriyet'in başkanı olarak seçilir.

1933 sonlarına doğru Çan Kay Şek, Jianxi Sovyet'ine karşı büyük bir saldırıya girişir. Bu saldırı, hem Çin devriminin kaderi, hem de Mao'nun parti içindeki konumu açısından çok önemli bir yere sahip olan "Uzun Yürüyüş"ün başlamasına yol açar. Guandong'tan Yenan'a kadar 15.000 kilometrelik yürüyüş boyunca bir yandan savaşılmış, bir yandan örgütlenme ve propaganda faaliyetleri yürütülmüş ve sonuçta Kızıl Ordu hiçbir zaman sökülemeyeceği bir üs elde etmiştir ("Çin Devrimleri", 1988: 1150). Ayrıca Mao "Uzun Yürüyüş" esnasında Merkez Komite'ye yönelik eleştirilerde bulunmuş ve ÇKP içindeki etkisini arttırmıştır (Womack ve Townsend, 1986: 376).

1935'te beliren Japon tehdidi, ÇKP ile KMT arasında İkinci Birleşik Cephe'yi gündeme getirir. Bu ittifak, sadece Japon işgaline karşı askeri güç birliği ile sınırlıdır. ÇKP, 1945'te Japonya'nın yenilgisine kadar süren bu ittifak döneminde, askeri ve siyasi gücünü pekiştirmiştir (Skocpol, 2004: 473). Mao ise Parti'nin lideri haline gelir (Seymour, 1990: 436).

Japonya'nın yenilgisinden sonra, Amerika, ÇKP ile KMT arasında, dengeyi milliyetçi hükümetten yana korumayı esas alan bir arabuluculuğa soyunmuş fakat bu girişim sonuçsuz kalmış ve 1946'da iç savaş başlamıştır ("Çin Devrimleri", 1988: 1161). Hükümet güçleri, sahip oldukları sayısal ve teknik üstünlükle ÇKP karşısında bazı başarılar gösterirler. Ancak, 1948'le birlikte komünistler üstünlük sağlamaya başlar ve 1949'da iç savaştan zaferle çıkarlar. KMT güçleri ile taraftarları ve Çin sermayedarlarının önemli bir bölümü Tayvan'a çekilirler. Böylece, ÇKP'nin damgasını taşıyan yeni bir dönem başlar.

I.2. ÇKP'nin Sınıfsal Temeli

Gerek ÇKP'nin temel politik yönelimlerinin daha iyi analiz edilebilmesi, gerekse de 1970'lerde artık belirgin hale gelen başkalaşım ve kapitalistleştirme sürecinin anlaşılabilmesi için, ÇKP'nin dayandığı sınıfsal temel üzerinde durmak yararlı olacaktır.

Hemen belirtmek gerekir ki, ÇKP'nin sınıfsal temeli, üye profili, izlediği siyaset ve ideolojik karakter itibariyle statik değil, dinamik ve değişken bir özellik arz etmektedir. Ancak bu değişimin, karakteristik özelliklerden yoksun bir muğlâklığa sahip olmadığını da eklemek gerekir.

1927 sonrası ÇKP'nin kentlerden koparak kırsal alanlara dayalı bir örgütlenmeyi ve devrim stratejisini esas aldığı bilinmektedir (Baran, 2006: 2). Burada sadece stratejik veya taktik bir manevradan söz edilemez. Mao'nun, kırlardan kentlere doğru ilerleyeceğini öngördüğü devrim stratejisi, ÇKP'nin sınıfsal dayanakları ve kimliği açısından da önemli bir değişimi ifade etmektedir. Bu gelişmede Çan Kay Şek'in 1927'de başlattığı saldırıların hatırı sayılır bir etkide bulunduğu söylenebilir. Saldırının boyutunu ifade etmek bağlamında örnek vermek gerekirse, Nisan 1927'de Şanghai'da yapılan katliamda 20.000 işçi yaşamını yitirmiştir (Editorial Board, 1997: 3). Ardından Wuhan ve işçilerin örgütlü olduğu başka bazı kentlerde de katliamlar yapılmıştır. Bu süreçte işçi sınıfı örgütlülüğü büyük bir darbe alır. Katliamla genel bir sindirme politikası esas alınmış, ayrıca, örgütlenme ve eylemlere öncülük yapanlar özellikle hedef seçilerek, işçi sınıfının örgütlenme potansiyeli baltalanmak istenmiştir. Nitekim işçi sınıfı 1927'den sonra, uzun yıllar kendi çıkarlarını dillendirecek bir örgütlülük dahi yaratamayacaktır. Bu gelişme, ancak ÇKP'nin iktidara yürüdüğü 1940'ların sonlarına doğru mümkün olur. Ne var ki, işçi sınıfı bu gelişmeyi ÇKP'den örgütsel ve ideolojik olarak bağımsız bir şekilde yaşamıştır. Öne çıkan eğilim ise, sınıf savaşımıyla iktidarın hedeflenmesi değil, sendikalizmdir (Lew, 1988: 156).

1927'de yaşananlar sadece ÇKP'nin büyük bir darbe alması açısından değil, dayandığı sınıfsal temelde bir kaymanın yaşanması ve dolayısıyla temel politik yönelimlerinde bir değişimin ortaya çıkması bakımından da önem arz etmektedir. ÇKP bu

süreçte, sadece kentlerden değil, kuruluşunda belirlenen ve 1927'ye kadarki gelişimine damgasını vuran sınıfsal temelinden de kopuş yaşamıştır. Bu çerçevede; 1925 ve 1926'da köy kökenli üyelerin ÇKP içindeki oranları %5 iken, 1928 sonlarında bu oran %70 ila %80 civarına ulaşmıştır. 1930'da Zhou Enlai 120.000 parti üyesi arasında, sanayi işçilerinin sayısının 2.000 civarında olduğunu bildirmiştir (Editorial Board, 1997: 3). Böylesi bir üye profili ile ÇKP'nin resmi söylemi ve yöneldiği hedefler arasında bulunan çelişkinin altını çizmek gerekmektedir.

İşçi sınıftan kopuş gerçeğini görebileceğimiz bir diğer boyut ÇKP'nin yaşadığı ideolojik ve siyasal dönüşümdür. Bu noktada, bir partinin, dayandığı sınıfsal temeliyle mi, yoksa kendini ifade etmeye yönelik resmi söylemiyle mi tanımlanacağı sorusu anlamlıdır. Kuşkusuz, resmi söylemden ziyade, izlenen politik çizginin somut yansımalarına ve kullanılan temel ideolojik argümanlara bakmak gerekir. Bu bakışın işaret ettiği husus, 1927 sonrası dönemde, ÇKP'nin artık sınıf savaşımı ve işçi sınıfının iktidarı gibi hedefleri dillendirmediği, işçi sınıfı arasında örgütlenme gibi bir yönelime de sahip olmadığı, bunun yerine, toprak reformu, toprak sahiplerinin ve tefecilerin baskısına karşı direniş, adaletli yönetim gibi yoksul (ve yerleşik) köylülüğe ait talepleri öne çıkardığı gerçeğidir (Skocpol, 2004: 470–471).

Özetle; ÇKP, 1925–1927 döneminde, hem örgütsel yapı, hem de kadro gücü bakımından verdiği büyük kayıplar sonrasında, sırtını köylülüğe dayamak durumunda kalmış ve bu gelişme, ideolojik ve siyasal açılardan da yansımalarını bulmuştur.

Söz konusu gelişmeyi daha geniş bir perspektiften, Çin'in sosyoekonomik koşullarıyla ilişkilendirmek de mümkündür. Nüfusun %90'ından fazlasının geçimini tarımsal faaliyetlerden sağladığı, sanayinin sadece bazı kıyı kentlerinde gelişmiş olduğu, dolayısıyla cılız bir işçi sınıfına sahip bir ülkede, sınıfsal temeli, kadro gücü ve eylem

dinamizmi proletaryaya dayanan bir partileşmenin ve bu parti öncülüğünde bir sosyalist devrim gerçekleştirmenin, nesnel koşullar bakımından ciddi güçlükler ve sınırlılıklar (hatta açmazlar) yaşayacağı açıktır. Bu, bir ölçüde, ÇKP'nin kuruluş sürecinde öngörülenden çok farklı bir yere doğru yönelen gelişimini de açıklar. Sınıfsal temelin zayıflığının, köylülük ve güçlü bir parti kontrolüyle ikame edilmesi, ÇKP'nin başkalaşım sürecinin temel dinamiğini oluşturur.

ÇKP'nin köylülüğe dayanmak durumunda kalmış olması, sadece tek taraflı bir etkilenme kavrayışıyla anlaşılabilir sonuçlara sahip değildir. Başka bir söylemle, köylülüğe dayanma ve bu kitleyle kaynaşma gibi organik bir ilişkilene durumda, proleter özünü koruyan ve değişmeden kalma yeteneğine sahip bir parti ile bu partinin, 'mecburi olarak' dayandığı toplumsal kesimin taleplerine duyarlı hale gelmesinden ziyade, partinin içsel ve yapısal bir dönüşüm yaşamasından bahsetmek gerekir. Bu noktada, köylülük denen toplumsal tabakanın bir sınıf olmadığı, en yoksul ve mülksüz diliminde bile orta-sınıf özelliklerinin yaygın olduğu, değişimden çok istikrar arayışının ön plana çıktığı; ayrıca köylülüğün hiçbir zaman kendine özgü bir toplumsal dönüşüm projesine sahip olmayıp, kendi taleplerine yanıt veren siyasetlerin peşinden sürüklendikleri unutulmamalıdır. Sonuçta sınıfsal karakter bakımından belirsiz kitlelerin katıldığı ve bunların değişik kademelerde görevler üstlendikleri, hızla büyüyen ve kitleselleşen bir parti söz konusudur. Bu gelişmeler, ÇKP'nin daha devrimden önce, toplumsal taleplerden etkilenme bir yana, bizzat kendi bünyesinde orta-sınıfların etkisini ve baskısını hissetmeye başladığını gösterir.

Devrim yaklaştıkça, ÇKP'ye katılanların hem sayısal olarak arttığı, hem de toplumsal köken itibarıyla çeşitlendiği bilinmektedir (Womack ve Townsend, 1986: 377). Katılanların sınıfsal kimliklerini dışarıda bırakmaları ya da Parti'nin ideolojik eğitim

sisteminin her geleni proleterleştirmesi söz konusu olamayacağına göre, ÇKP'nin, iktidara yürürken, kaçınılmaz olarak, kendisine karşıt güçleri içermek zorunda kaldığı ve orta-sınıfla bir uzlaşma yaşadığı ortadadır. Mao'nun önemini sıkça vurguladığı 'parti-içi sınıf mücadelesi'nin kaynağını da burada aramak gerekir.³ Bir başka ifadeyle, düzenin biriktirdiği sınıfsal ve sosyal gerilimler, devrimi hedef almış bir parti tarafından itici güç olarak kullanılıp, yönetimin, Parti'yi ezilen çoğunluğun temsilcisi ve üniter nitelikle tanımlamasına zemin olsa bile, parti-içi ortamın homojen olacağını düşünmek, ciddi bir yanılgıdır. Geçmişte, kimi ülkelerin sosyalist parti deneyimleri de bu tespiti doğrulamaktadır. Farklı sınıfsal eğilimler, 'sıkı' bir ideolojik eğitimle veya 'sınıf intiharı' gibi bir adanmışlıkla ya da adına 'tasfiye' denilen şiddetli yönelimlerle ortadan kalkmamıştır. Daha önemlisi, bu 'başkasını düzeltme' mantığının kendisi sınıfsal tahakküm anlayışını yansıtmaktadır.

Öte yandan, Mao'nun 'Yeni Demokrasi' kavramıyla formüle ettiği rejimin dayanaklarına baktığımızda, yine orta-sınıf etkisini görmek mümkündür. Yeni Demokrasi denilen rejim, Komintern'in, kapitalist gelişme açısından geri kalmış ülkelerin işçi partilerine önerdiği 'iki aşamalı devrim' yaklaşımının Çin versiyonu şeklinde tanımlanabilir. Ulusal birlik ve emperyalizme karşı bağımsızlık çerçevesinde, ulusal bir pazarın ve üst yapı kurumlarının yaratılması, sanayinin geliştirilmesi, toprak reformunun yapılması, büyük toprak sahipleri ile 'komprador' burjuvazinin tasfiye edilerek, 'milli' burjuvazinin desteklenmesi gibi hedefleriyle Yeni Demokrasi'nin burjuva karakterli olduğu açıktır (Meisner, 1999: 7).

³ ÇKP kendi bünyesinde sınıfsal çatışmaları erken dönemlerden itibaren yaşamaya başlamıştır. Bu çatışmaların değişik formlar altında yürüdüğü anlaşılmaktadır. Çin'in henüz sosyalizme geçiş için nesnel koşullara sahip olmadığı fikriyle komünlerin başarısızlığına yönelik direnç bunlardan birisidir. Fakat ÇKP için durumu zorlaştıran şey, bu sağ çizginin en üst düzeyde ve komünizme bağlılık iddiasıyla temsil bulmasıdır. Bu çizginin liderliğini yapan Liu Shaoqi, ÇKP bünyesinde, farklı bir ideolojik duruşla ve ilişki ağlarıyla ciddi bir ağırlık merkezi olmayı başarmıştır (Hinton, 2004: 3-5).

Yeni Demokrasi'nin burjuva karakterli olduğunu Mao da kabul etmekteydi fakat Mao'nun iddiası, proletaryanın öncülüğü sayesinde bu rejimin, Çin'i kapitalizme değil, sosyalizme götüreceği şeklindeydi (Zedung, 2005: 326–373). Bir bakıma, proletarya, sınıfsal olarak kendi iktidarını tesis etmesini sağlayacak koşulları oluşturacaktı. Önce kapitalizmi geliştirip, büyük bir sanayi hamlesi yapacak ve ardından ortaya çıkacak güçlü işçi sınıfına dayanarak sosyalizmi inşa edecekti. O süreçte bile, ÇKP'nin bir proletarya partisi olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı bir yana, bu geçiş iddiası taşıyan rejimin sınıfsal formülasyonunda, ÇKP'nin mümkün olduğunca geniş bir toplumsal destek sağlama yöneliminin etkili olduğu söylenebilir. Sonuçta, ÇKP, sunmuş olduğu bu çerçeveye, Çin kapitalizmini tekellerine almış olan dört büyük ailenin dışladığı burjuva kesimlerini, köylülüğü, küçük burjuvaziye ve işçi sınıfını kucaklamak istiyordu. 1949 Devrimi'nin gerçekleşmesinde bu geniş toplumsal desteğin belirleyici etkisi göz ardı edilemez.

Dolayısıyla ÇKP'nin, desteğini almak istediği bu kesimleri ürkütecek politika ve uygulamalardan özellikle kaçınmak istediği söylenebilir. Örneğin Mao, devrim sonrası çeşitli örgüt birimlerine çektiği telgrafta, partinin denetimindeki kitlelerin eşitlik taleplerini ön plana çıkararak gösterilere sevk edilmemesini, bu tür yönelimlerin parti yetkilileri tarafından engellenmesini istemiştir (Editorial Board, 1997: 4). Böylesi bir tutumu, sadece taktik bir hamle veya duyarlılık örneği olarak görmekten ziyade, gerek dışarıdan, gerekse de parti içinden kaynaklanan orta-sınıf etkileriyle ilişkilendirmek daha anlamlı olacaktır. Öte yandan, bu rejimi, proletaryanın diğer toplumsal kesimleri ve 'milli' burjuvaziye kendi amaçları doğrultusunda mobilize etmek istemesinin ürünü olarak okumak mümkündür; aynı şekilde, orta-sınıf taleplerinin ÇKP'nin ideolojik ve siyasal çizgisindeki yansımalarının sonucu olarak görmek de olasıdır.

Ne var ki, Mao'nun söz konusu formülasyonunda öngördüğü 'sınıf uzlaşması' ve sonuçları, akla uygun olsa bile, hayatın gerçeklerine uygun olmadığından, devrim sonrası izlenen politikalar, şiddetli bir sınıfsal mücadelenin akacağı yeni mecraları belirlemiştir. ÇKP, bünyesinde çeşitli sınıfsal eğilimler barındırdığından ötürü ve tek siyasal örgütlenme platformu olduğu için, sınıf mücadelesi ağırlıklı olarak parti içerisinde yaşanmıştır. Kültür Devrimi, bu gerçekliğin zirve noktasını oluşturur.

Ayrıca, ÇKP'nin devrim sonrasında, işçi sınıfıyla kurduğu ilişki biçiminin gerek rejimin karakteri, gerekse de partinin sınıfsal temeli açısından aydınlatıcı olduğu söylenebilir. ÇKP, devrimden sonra, işçi sınıfıyla 1927 sonrası yaşadığı kopuşu telafi etmeye çalışmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, 1940'lara gelindiğinde, işçi sınıfı, ÇKP'den ve devrimci siyasetten uzak bir çizgide kendi çıkarlarını savunabilecek bir örgütsel gelişme düzeyini yakalamıştı. ÇKP ise, işçi sınıfıyla örgütsel ve yönetsel bütünleşme yerine, işçi sınıfının öne çıkan isimlerini kendi bünyesine katma şeklinde bir yakınlaşma siyaseti izlemiştir (Lew, 1988: 157). İşçi sınıfıyla organik ilişkilerin bulunmamasından ve partinin bürokratik yaklaşımından kaynağını alan bu biçimsel yakınlaşma siyasetinin, parti-sınıf bütünleşmesine götürmeyeceği açıktır. Sosyalizmin bürokratik karakterli bir gerçekleşme formu yaşamasında önemli bir rol oynayan bu ilişki biçimi, ÇKP'nin süreç içerisinde kapitalist sınıfsallaşmaya doğru yaşayacağı metamorfozun da temel nedenlerinden biri olmuştur.

Yukarıda belirtilenler ışığında, Çin yönetimi üzerine çalışmalarda önemli bir ağırlığa sahip olan 'yönetici elitler' tanımlamasının ele alınması, kanımca, konu açısından pekiştirici bir rol oynayacaktır. Bu yaklaşımın değişik versiyonlarından söz edilebilir; ancak bunların ortak bazı özellikleri mevcuttur. Yaklaşımın özünü oluşturan varsayım; bürokrasiye güçlü ve otoriter devlet aygıtının eşlik etmesi durumunda, yöneticilerin

kendilerini ayrıcalıklı bir zümre haline getirerek, hiçbir toplumsal desteğe ihtiyaç duymadan ve kendi özel çıkarlarını korumayı esas alarak ülkeyi yönettikleri şeklindedir. ÇKP için de, benzer tespitlere rastlanabiliyor (DuRand, 1990: 2). Buna göre, Parti yöneticileri, kendilerini sınıfsal bağlardan kopararak, seçkin bir grup haline dönüştürmüşlerdir. Bu açıdan, iktidarın sınıfsal temellerini analiz etme gereksizleşmektedir. Başka bir deyişle, ÇKP, belirli bir sınıfsal tabana değil, kendi ürünü olan parti-devlet aygıtına ve ordu gücüne dayanarak iktidarda bulunmakta ve bu ‘devlet sınıfı’, herhangi bir sınıf siyasetini izlemek yerine, kendi çıkarlarının peşinden koşmaktadır. Çin yönetim gerçeğine dair, ‘elit yöneticiler’ eksenli bu açıklamanın, kapitalizmin inşasına yönelik kısmı da gayet basittir: Bu ‘elit yöneticiler’, geçmişte, kendilerini bütün sınıfsal bağlardan azade kılmalarını sağlayacak iradelerini, 1980’lerde, bu defa, kendilerini burjuva sınıfına dönüştürme doğrultusunda kullanmışlardır. (Wu, 2005: 6).

Görüleceği üzere, yönetimin sınıfsal temellerini ve ideolojik yönelimlerini göz ardı etme adına başvuru olan bu yaklaşımın gelip dayanacağı mantıksal sonuç, mutlak bir iradecilik olmaktadır. O zaman şöyle bir fikir de ileri sürülebilir: ‘yönetici elitler’in iktidar olduğu bir ülkede, bu elitler hangi sisteme karar verirlerse, ülke o sisteme geçiş yapar. Kuşkusuz, böylesi bir yaklaşımın boşlukta bıraktığı pek çok nokta vardır. Örneğin bu ‘elitler’ Çin’de neden kapitalizmi inşa etmeyi tercih ettiler? Bu inşanın bir boyutu desantralizasyon ve devletin küçültülmesi olduğuna göre, bürokratlar kendi bindikleri dalı neden kesmektedirler? Daha da önemlisi, 1989 Tiananmen olaylarından sonra parti-devlet bünyesinde de ağırlık kazanan ve 1970’lerin sonunda başlayan kapitalistleştirme dalgasını geri döndürmek isteyen eğilim, neden başarısız oldu? Bu noktada, hemen, daha basit bir

soru akla gelir: Bürokrasi kendi içinde homojen bir zümreyse, bürokrasi içinden yükselen birbirinden farklı siyaset seçeneklerinin anlamı nedir?

Somut koşullar, ne Çin, ne de herhangi başka bir ülkede, bürokrasinin başlı başına bir sınıf veya sınıfsal temellerden soyut ayrıcalıklı bir zümre olduğu fikrini doğrulamamaktadır. Örneğin 1949 Devrimi'nden sonra yapılan toprak reformunu, sınıfsal boyutu göz ardı ederek nasıl analiz edebiliriz? Bu reformla, büyük toprak sahiplerinin tasfiye edildiği ve yoksul köylülüğün desteklendiği ve bunun da kaynağının sınıfsal olduğu bariz değil midir? Yine, Kültür Devrimi sürecinde yaşanan şiddetli çatışmaları, toplumsal yapıdan partiye yansıyan siyasal eğilimlerden ve çıkar çatışmalarından kaynaklı toplumsal gerilimlerden ziyade, Mao'nun iktidar hırsına (yani bir insanın duygu dünyasına) bağlamak, siyaset bilimi açısından ne kadar sağlıklı bir yaklaşımdır?

ÇKP'nin sınıfsal karakteri ve dayanakları ile ilgili olarak ele alınan hususlar ışığında bir özet yapmak gerekirse: Kuruluş Kongresi'nden 1927 yenilgisine kadar işçi sınıfına dayanan ÇKP, 1927 sonrasında ağırlıklı olarak köylülüğe dayanmak durumunda kalmıştır. Sınıfsal temeldeki bu kayma, ideolojik ve siyasal yansımalarını, sınıf uzlaşmacılığı ve sosyalizmi temel alan bir kalkınmacılık şeklinde bulmuştur. Reel politika ve somut koşullarca gündeme oturan köylülüğe dayanmanın bir diğer sonucu parti içindeki orta-sınıf eğilimidir. Bu eğilim, erken dönemlerden itibaren kendini hissettirmeye başlamış olsa bile, 1970'lere kadar ÇKP'nin sınıfsal karakteri, yoksul köylülüğe ve biçimsel de olsa işçi sınıfına dayanan siyasetiyle belirgindir. Bu sınıfsal karakterin en bariz dışavurumu eşitlikçi kalkınma modelidir. Mao döneminde Çin, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden birisi ve aynı zamanda en eşitlikçi toplumu olmuştur. Fakat süreç içerisinde parti-devlet aygıtındaki orta-sınıf eğilimler ağırlık kazanmış ve Mao'nun bunlarla hesaplaşma adına başlattığı Kültür Devrimi sona erdiğinde, ÇKP'nin sınıfsal

temelinde yaşanan dönüşüm artık belirgin bir niteliğe ulaşmıştır. Bunun anlamı, Parti'nin sınıfsal temellerinde yeni bir kaymadır. Doğrultusu burjuvazi olan bu kaymanın kökenleri, nüve halinde, bürokratik sosyalizm kavramıyla ifade edilebilecek bir siyasi, yönetsel ve toplumsal formda aranmalıdır.

II. BÖLÜM

BÜROKRATİK SOSYALİZM

Çin Halk Cumhuriyeti(ÇHC)'nde 1970'lerin sonundan itibaren açığa çıkan metamorfozun⁴ sınıfsal, sosyal ve yönetsel dayanaklarını daha iyi anlayabilmek için, 1949–1978 arası rejimin karakterini incelemek ve belirgin özellikleriyle tanımlamak kaçınılmazdır. Zira metamorfoz olarak adlandırdığımız, ÇKP odaklı fakat bütün toplumu kuşatan özsel ve biçimsel başkalaşım içsel bir olgudur ve hiçbir toplumsal gelişmeyi kendi köklerinden soyutlayarak açıklamak mümkün değildir. Bu yaklaşımla, 'Bürokratik Sosyalizm' başlığı altında, rejimin neden bu şekilde tanımlandığını, bürokratik yapı içinde işçi sınıfının durumunu, rejimin işçi sınıfına bakış açısını ve bürokratizm karşıtı bir söyleme sahip olmasına rağmen, bu rejimin toplumsal katılımı engelleyen bir konumlanmaya sahip olmasını yaratan koşulların neler olduğunu incelemek, değişik açılardan rejimin görünümünü sunmak açısından gereklidir.

II.1. Rejimi Tanımlama Sorunu

Hemen belirtmek gerekir ki, ÇHC'nin, bir rejim olarak nasıl tanımlanması gerektiği sorunu, bakış açısına ve dayanılan temel varsayımlara göre oldukça değişkenlik arz etmektedir. Zira böylesi bir konu, ideolojik tutumların ve yorumun en fazla devreye girdiği inceleme alanıdır. Kuşkusuz, her yorum, nesnel gerçekliğin bir özne tarafından

⁴ Bu kavramla kastedilen olgu, Çin'de yaşanan ve kökleri 'bürokratik sosyalizm' dediğimiz formda bulunan sosyoekonomik, siyasal ve yönetsel başkalaşımdır. Bu süreci, yaygın olarak kullanılan 'reform' kavramıyla izah etmeye çalışmaktan kaçınmamızın nedeni, bu kavramın içerdiği muğlâklıklardır. Değişim ve dönüşüm gibi kavramlar ise, yaşanan sürecin temel dinamiği olan sınıfsal gerçeği yeterince vurgulamaktan uzaktırlar. Bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine bir geçiş yaşandığı iddiası, rejimin merkezinde yer alan ve süreçlere damgasını vuran parti-devlete odaklanmayı ve hareketine yön veren çelişkileri anlamlandırmayı gerekli kılmaktadır. Parti-devlet, izlediği ekonomik politikalarla 1970'lerin sonlarından itibaren, başka bir kimliğe bürünmüştür, başkalaşmıştır. Kapitalist inşa hamlesinin baş aktörü olmuştur. Sermaye birikim sürecinin garantörü haline gelmiştir. Zaten Çin'in bugünkü durumu üzerine hiçbir akademik çalışmada aksi iddia edilmemektedir. Burada asıl sorun, yaşanan sürecin nasıl izah edildiğidir. Tez çalışması, yaşanan sürecin, parti-devlet bünyesindeki sınıfsal çelişki ve çatışmanın ürünü olduğu fikrine ulaşmıştır. Bu içsel dinamik ve başkalaşan kimlik, metamorfoz kavramıyla ifade edilmektedir.

algılanış biçimini ifade eder. Ne var ki, yorumların çokluğu doğal olsa bile, bunların aynı zamanda dokunulmaz kabul edilemeyecekleri açıktır. Bir başka ifadeyle, nesnel zeminin ürünü olan teorilerin, tekrar aynı zeminde doğrulanmaya ihtiyaçları vardır.

1949–1978 dönemini tanımlayan siyasi metin ya da akademik çalışmalara baktığımızda, temel olarak üç farklı yaklaşım göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, söz konusu dönemi ‘devlet kapitalizmi’⁵ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlamanın dayanak noktalarının ise iki farklı kökenden kaynakladığı söylenebilir: Bazen, işçi sınıfından kopuk bir sosyalizm iddiasının geçersizliği, sermaye birikiminin devlet eliyle de olsa devam ettiği ve bürokratların, ayrıcalıklı konumlarıyla, burjuvazinin yerini aldıkları, baskıcı bir yönetim anlayışının egemen olduğu, dolayısıyla kapitalizmin farklı bir atmosferde, devletin damgasını vurduğu koşullar altında devam ettiği temel çıkış noktasıyla (Cliff, 1957: 6-8); bazen de, yönetimin burjuvaziye hiçbir zaman tam anlamıyla tasfiye etmediği ve özel sektörün elinde sermaye birikiminin bir şekilde devam ettiği iddiası temel çıkış noktası olmaktadır (Chan, 2006: 3, 5)

‘Devlet Kapitalizmi’ tanımlamasında ilk çıkış noktası, bürokratik karakteri tespit etme tutumunun, bu rejimin sınıfsal dayanaklarını görmezden gelmeye kadar vardırılması nedeniyle problemlidir. Bu bakış açısıyla, Mao ile Deng dönemlerinin

⁵ Devlet kapitalizmi kavramının kökeni Lenin’in Ekim Devrimi’nden sonra geliştirdiği ekonomik modele dayanmaktadır. Dönemin ağır ekonomik sorunlarını gerçekçi bir şekilde tahlil eden Lenin, sosyalist inşanın ancak burjuvazinin denetim altında varlığını sürdürmesine izin verildiği bir dönemden sonra mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Lenin’e göre kapitalizm ve komünizm arasında, bu her iki toplumsal ekonomi biçiminin özelliklerini ve niteliklerini birleştirmesi gereken belli bir geçiş dönemi uzanır (Lenin, 1977: 380–392). NEP adı altında yürütülen ekonomik politikalar bu esasa dayandırılmıştır. Aşağıda bahsedilen devlet kapitalizmi tanımlamaları ise Lenin’inkinden farklı özellikler taşımaktadır. Başvurulan realist bir geçiş dönemi ekonomisi yerine bürokratların baskıcı egemenliği (Cliff, 1957: 6), ‘yozlaşmış işçi devleti’, ‘uluslararası rekabete dâhil olma’ gibi dayanak noktaları üzerine inşa edilmişlerdir (Çağlı, 1991: 1, 9). Bu tez çalışması, Çin’de 1949 devriminden 1978’e kadar süren dönemi bu tanımlamalar üzerinden izah etmeyi, bürokratik karakterli de olsa, sosyalist ilkelerin belirgin damgası nedeniyle isabetli bulmamaktadır. Tezin ilerleyen bölümlerinde, metamorfozun doğrultusu olarak ifade edilen devlet kapitalizmi kavramı da Lenin, Trotsky, Mandel, Cliff gibi teorisyenlerin polemiklerindeki karmaşık formülasyonlardan uzaktır ve devletin kapitalist inşada sahip olduğu merkezi konuma ve kapitalizme geçişte üstlenmek zorunda kaldığı himayeci, müdahaleci role dayanmaktadır.

farklılığını, ideolojik ve sınıfsal temellerde değil, pratik-politik düzlemde aramamız ve niteliksel değil, niceliksel boyutta görmemiz gerekir. Sonuçta her iki dönemde de bürokratik karakter, devletin rolü vb. hususlar ortak paydalardır. Fakat Maoizmin, Deng çizgisinden, sınıf siyaseti bakımından temel ayırım noktalarına sahip olduğu açıktır. Bürokratik de olsa Maoizm, işçi-köylü ittifakına dayanan, eşitlikçi bir kalkınma siyaseti izlemiştir. Toprak reformu ve daha sonra kolektifleştirme hareketiyle, büyük toprak sahiplerinin tasfiye edilmesi, yine bununla bağlantılı olarak tefecilerin ve spekülâtif tüccarların ortadan kalkması, işçi sınıfının sosyal ve ekonomik güvencelerle gözetilmesi, sonuçta bütün Çin toplumunun yeme, giyinme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının kısa sürede karşılanmış olmasıyla beraber, dünyada örneği çok nadir görülen bir sanayileşme hızına ulaşılması, bunun en bariz örnekleridir (Amin, 1993: 43–64). Kaldı ki, Çin bürokrasisi (1949–1978 döneminde), zannedildiğinin aksine, gelir düzeyi bakımından önemli sayılacak ayrıcalıklara sahip değildi. Ayrıca kırsal ve kentsel gelir düzeyleri arasında önemli bir farklılık da bulunmamaktaydı (Amin, 1993: 56).

O halde, yapılacak bir tanımlamaya, bu temel ayırım noktasının, yani eşitlikçi sınıf siyasetinin yansıtılması gerekir ki, bu, ‘sosyalizm’dir. Ve tabii ki, bu karakterin yönetsel formunu ifade eden ‘bürokratizm’in eklenmesi gerekir.

Devlet kapitalizmi tanımlamasında ikinci çıkış noktası için, kısaca, Çin’de sosyalizmin belirgin damgasını taşıyan ekonomik politikaların uygulandığını ve devletin özel sermaye birikimine olanak tanıdığını doğrulayan verilerin bulunmadığını belirtmekle yetinelim. Zaten 1980 sonrası oluşmaya başlayan burjuvazinin, devrim öncesindeki ilişkiler ağının devamı olmak yerine, çok özgün bir profil çizmesi gerçeği de bu tespiti desteklemektedir.

ÇHC'nin karakterini tanımlamaya yönelik ikinci yaklaşım 'kalkınma' eksenlidir (Meisner, 1999; Hinton, 1989). Çin rejimini 'kalkınmacı' olarak tanımlayan bu yaklaşımın sahipleri, neoliberallerin, yüksek büyüme hızını, 1970'lerin sonunda başlayan kapitalist dönüşüme bağlamakla, Mao dönemine haksızlık yaptıklarını ileri sürmekte ve bunun da ötesine geçerek, kalkınma hedefi nedeniyle, Deng çizgisini Maoizmin devamı şeklinde ele almaktadırlar. Böylesi bir tanımlamanın ise sanayileşme ile eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlerin gelişimini esas alarak, bu gelişmelere rengini veren sınıfsal dayanakları ve ekonomi-politiği görmezden geldiği söylenebilir.

Üçüncü tanımlama (bürokratik sosyalizm), bu çalışmanın esas aldığıyla sesteş fakat içerdiği anlam itibariyle önemli farklılıklar arz eden bir özelliğe sahiptir. Sırf bu sebepten ötürü bile olsa, bir açıklama getirmek gereklidir. Ancak bu sesteş tanımlamaya eleştirel yaklaşımın, bakış açısı ve açıklamada dayanılan temel varsayımlar bakımından daha anlamlı olduğu söylenebilir.

Yaygın bir şekilde karşılaşılan "bürokratik sosyalizm" tanımlamasının, genellikle, birinci bölümde eleştirisi yapılan 'yönetici elitler' eksenli açıklama modeliyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Buna göre, ÇKP, başlangıçta dayanmış olduğu işçi sınıfından ve daha sonra köylülükten, giderek bütün ulustan kopmuş ve var oluşunu kendi yarattığı kurumlara dayandırmıştır (Lew, 1988: 160). Kamu Tercih Teorisi'nin, kendi özel çıkarları peşinde koşan bürokrat varsayımını çağrıştıran bu tanımlama biçiminde asıl olan birinci terimdir (bürokratik). İkinci terim (sosyalizm) hem talidir, hem de devletin üretim araçlarına sahip olması ve ekonomide ağırlıklı bir rol üstlenmesi gibi sınırlı bir anlamda kullanılmaktadır.

DuRand'ın yaklaşımını da aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür. DuRand, Çin'deki kapitalist dönüşüm sürecine dair; "Bu gelişmeleri anlayabilmemiz için,

öncelikle, pazar-odaklı ‘reform’ları başlatma gayretinin, bir toplumda zaten mevcut olan sınıf güçleri tarafından şekillendirildiğini kabul etmek zorundayız. Piyasa sosyalizmini cennetten yeryüzüne indirmek olanaksızdır. Bu, eski toplumdan doğmuş olmalıdır ve içinden doğduğu rahim tarafından şekillendirilmiştir.” (DuRand, 1990: 2) diyerek önemli bir noktaya temas etmektedir. Fakat asıl önemli olan, bu şekilde içsel dinamiklerle formüle edilen başkalaşım olgusunun kaynağını nerede arayacağımızdır. DuRand, parti-devlet kadrolarının neredeyse miras yoluyla aynı çevrenin ellerinde kaldığına ve bu aygıtın otoriter karakteriyle kendi varlığını sürdürme yeteneğine dayanarak, Vilas’ın ‘bürokratik monarşiler’ kavramına atıf yapmaktadır. Böylece, işçi sınıfının çıkarları yerine kadroların çıkarlarının egemen olduğu bir bürokrasi tanımına ulaşmaktadır. Parti-devlet elitlerinin zaman içinde devrimci ahlaki kaybettikleri ve topluma yabancılaştıkları gibi bir tespitle de, bunların neden kapitalist inşaya yöneldiklerinin mantıksal zemini sunulmaktadır (DuRand, 1990: 2).

Bu çalışmada kullanılan ve kolektifleştirme hareketinin başladığı 1950’lerin ortasından, özel mülkiyet hakkının tanınıp, serbest pazara yeşil ışık yakıldığı 1970’lerin sonuna kadar rejimin temel karakterini ifade eden “bürokratik sosyalizm” kavramı ise yukarıda ele alınan üç farklı yaklaşımın eleştirisine dayanmaktadır. Bununla birlikte, anılan dönemde rejimin karakterini ifade etmek için kullanılan “bürokratik sosyalizm” tanımlaması, siyasal ve yönetsel yapıyı sınıfsal temellerin yansıması şeklinde gören bakış açısının ürünüdür.

Bürokratizm, Çin yönetim sisteminin belirgin özelliklerinden birisidir. Burada, kavramın, Weberci idealizme bire bir bağlılık taşımadığını eklemek gerekmektedir. Yasal otoritenin en saf şeklinin, bürokratik yürütme memurlarının çalıştırıldığı durum olduğunu

belirten Weber, bu memurların işlevlerini belirleyen kriterleri şu şekilde formüle etmiştir (Weber, 2005: 43-46) :

1. Şahsi olarak özgürdür ve otoriteye karşı sadece görevlerinden kaynaklanan gayri şahsi yükümlülükleri vardır.
2. Açıkça tanımlanmış hiyerarşik düzen içinde örgütlenmişlerdir.
3. Her dairenin yasal olarak açık bir şekilde tanımlanmış bir yetki alanı vardır.
4. Daireye (memuriyete) giriş serbest bir sözleşme ilişkisiyle olur....
5. Adaylar teknik nitelik ölçüsüne göre seçilirler....
6. Memurlara sabit bir nakdi aylık ödenir....
7. Görev, onu üstlenen kişinin tek ya da en azından asıl işidir.
8. Bu görev bir kariyer oluşturur....
9. Memur, yürütme araçlarının sahipliğinden tümüyle ayrılmış olarak çalışır ve göreviyle ilgili herhangi bir mülkiyet hakkı iddia edemez.
10. Görevin yapılışı bakımından katı ve sistematik bir disiplin ve denetime tabidir.

Parti-devlet⁶ modeli Weber'in şablonuna uymaz. Weber, modernleşmenin ürünü olan 'yasal-ussal' bir yönetsel yapıdan bahsederken, bu kavramlaştırımadaki kilit noktaların, meşruiyetini ve gücünü yasalardan alan bir yönetim anlayışı ile uzmanların damgalarını vurdukları bir yönetsel ortam tasavvuru olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Parti-devlet ise, meşruiyetini ve gücünü ideolojik-politik çizgiden almakta ve haliyle, bu yapıda uzmanlık yerine 'militanlık', 'davaya bağlılık' ya da yönetim aygıtı içerisindeki özel bağlantılar önem kazanmaktadır. Ayrıca, bu çalışmada, bürokratism olgusunun,

⁶ CHC'nin yönetim yapılanması parti-devlet modelini esas almıştır. Kökleri devrim öncesine dayanan bu model, bütün toplumsal yapıyı sarmalayan ve toplumsal hayatı şekillendirmeyi temel alan bir örgütlenme ve eylem anlayışının ürünüdür. ÇKP, somut koşulların ürünü olarak şekillenen stratejisi nedeniyle, devrim öncesinde, üslenme alanlarında ve güçlü olduğu yerlerde işlevsel olarak devlet gibi davranmıştır. Bu temelde, parti yasama, yürütme, yargı, güvenlik, sağlık, eğitim gibi işlevleri üstlenmiş ve diğer sosyal ihtiyaçları karşılayan örgütlenmeler yaratmıştır. Devrim sonrası süreçte, partinin merkez olduğu örgütlenme anlayışı daha da yaygınlaşarak devam etmiş ve sonuçta parti ile devleti birbirinden ayırt etmenin güç olduğu bir yapılanma şekillenmiştir. Söz konusu yapıda, kurumların ve idari birimlerin yöneticileri, aynı zamanda bu konumlarıyla paralel parti yetkilisidirler. Parti ile devlet iç içe geçmiştir fakat belirleyici olan partidir. Temel politikalar, uygulama esasları ve yöneticiler parti organlarıncı belirlenmektedir.

yapısal bir algılanışından ziyade, toplumsal konumlanış eksenli bir kavrayışının benimsendiğini ekleyelim.

Çalışmada, (sosyalist) bürokratizm kavramıyla kastedilen, yönetim sisteminin şu özellikleridir: (1) Sosyalist politikalar ve işçi-köylü ittifakı esas alınmış olmasına rağmen, parti-devlet, ideolojik, siyasal ve yönetsel alanlarda işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün denetimine kapalıdır. (2) Parti-devlet, yönetsel yapı ve işleyiş itibarıyla katı bir hiyerarşiye dayandırılmıştır. (3) İşçi sınıfı ve yoksul köylülüğün kendi taleplerini yönetsel pratiklere yansıtma kanalları oldukça dardır. (4) Parti-devlet, devasa ve hiyerarşik örgütlenmesiyle, yaşamın her alanını kontrol etmeye yönelik bir çizgiye sahiptir. (5) Parti-devlet aygıtında, kendi dışından kaynaklanan alternatif eşitlikçi düzen taleplerine şiddetle karşı olma tutumu belirgindir.

Bahsedilen özellikler, aynı zamanda ona otoriter bir özellik kazandırır. Öte yandan, bu bürokratik yapı kimliksiz, temelsiz ve kerameti kendinden menkul değildir. Bir sınıf siyasetinin ürünüdür. Özgün yanlarının tarihsel ve toplumsal nedenleri vardır. Kaldı ki, bürokratizm bir rejim kategorisine yükseltilemeyeceği gibi ('yönetici elitler' eksenli açıklama modelinin yaptığı budur), bir yönetimi sınıfsal açıdan temelsiz de yapmaz. Bir yönetimin karakterini belirleyen husus, hiyerarşik, güçlü vb. olmasından ziyade, izlediği siyasal doğrultu ve dayandığı sınıfsal temeldir. Nasıl bir sınıfsal temele dayandığını anlayabilmek için de, somut olarak attığı adımlara ve yöneldiği amaçlara bakmak gerekir.

Bu bağlamda, belirtilen dönem Çin yönetimi elbette sosyalistti. Eğer tam istihdamın gerçekleştirildiğini, eşitlik ilkesinin bütün politikalara damgasını vurduğunu, işçilerin büyük bir çoğunluğu için ömür boyu istihdam ve oldukça geniş sosyal güvenceler sağlandığını; büyük toprak sahipleri, tefeciler, spekülâtif tüccarlar ve daha sonra burjuvazinin tasfiye edildiğini söyleyebiliyorsak, Çin'de gerçekleşen mülkiyet ve üretim

ilişkilerinin, kafalardaki şablon ne olursa olsun, sosyalist nitelikte olduğunu kabul etmemiz gerekir. Tanımlamanın çerçevesini belirgin kılma adına, bu rejimin bürokratik bir karaktere sahip olduğu ve tabii ki, demokratik sosyalizmi⁷ dışladığı, bu yüzden metamorfoza yönelen bir dinamiği içerdiği tekrar vurgulanmalıdır.

II.2. Bürokratik Sosyalizmde Emeğin Konumu

Daha önce belirtildiği gibi, ÇKP, hem toplumsal koşullar (Çin’de kapitalizmin az gelişmiş olması nedeniyle, işçi sınıfının güçlü olmaması ve nüfusun %90’ından fazlasının tarımla uğraşması), hem de 1925–1927 yenilgi sürecinin travmatik sonuçları nedeniyle, işçi sınıfıyla, sadece örgütsel değil, ideolojik ve siyasal yansımaları da olan bir kopuş yaşamış ve 1927–1949 arası dönemde, işçi sınıfıyla tekrar bütünleşme gibi bir arayışın sahibi de olmamıştır. 1949 sonrası kurulan ilişkinin niteliği ise organik değil, biçimsel ve bürokratiktir.

Tabii ki, sosyalizmi inşa etme iddiasını taşıyan bir hareketin, neden kendi sınıfsal dayanaklarını güçlendirecek bir yol geliştirmektense, kopukluğu süreklileştiren ve burjuva sınıflaşmasına açık kapı bırakan bürokratizme yöneldiği gibi bir soru hemen akıllara gelmektedir. Rasyonel olan, ÇKP’nin işçi sınıfıyla bütünleşerek, sosyalist inşayı bu sınıfsal dayanakla gerçekleştirmekle kalmayıp, kapitalistleşme eğilimine karşı, bundan en fazla zarar görecektir olan sınıfın bir engel olarak dikilmesini sağlayacak denetim ve yönetim mekanizmalarını yaratmasıydı. Dikkat edilirse, bu rasyonalite, ÇKP’nin sınıfsal olarak, belirgin bir biçimde, proletaryanın damgasını taşıdığı varsayımına dayanır. Oysa ÇKP için böylesi bir tanımlama gerçeği yansıtmayacaktır. Sonuçta, ortaya çıkan yönetsel yapı, katı bir bürokrasi olacaktır.

⁷ Demokratik sosyalizm kavramıyla, işçilerin çalışma birimlerinden, sosyal örgütlenmelere ve siyasal karar mekanizmasına kadar hayatın her alanında katılımcı ve denetleyici oldukları bir siyasal-yönetsel yapı kastedilmektedir.

Yukarıdaki soruyu irdeleme adına, ÇKP'nin kendi sınıfsal bağlarını zayıflatan bürokratizme kaynaklık eden bazı etmenlerle yüz yüze gelmemiz gerekmektedir. SSCB'nin model oluşturma gerçeği, ilk akla gelen etmenlerdendir. Çin doğal olarak, SSCB deneyiminden yararlanmak istemiştir. İki ülke arasında imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşması, bunun somut bir örneğidir. Fakat Çin'in SSCB modelinden yararlanmasının boyutları, sadece sanayileşme, teknik ve mali yardımla sınırlı değildir. SSCB, kurumlaşma ve örgütlenme açısından da bir modeldi (Lew, 1988: 156). Üstelik bu model, 1917'den 1950'lere kadar epey yol almış, önemli yönetsel deneyimler yaşamış ve bürokratik yapılanması artık kastlaşma boyutuna ulaşmıştı. Modelin bu karakteri -SSCB tarafından en ufak bir etkileme iradesi gösterilmese bile- devrimini henüz gerçekleştirmiş bir ülke için önemli bir örnektir. Zaten ÇKP'nin uzun yıllara yayılan mücadele süreci içerisinde yaşadığı örgüt deneyimi, bürokratizmin nüvelerini taşımaktaydı (Skocpol, 2004: 477). Devrim sonrası dönemde, Çin, SSCB ve diğer sosyalist ülkelerden, merkeziyetçiliğin esnek bir uygulamasının hayat bulması dışında, temel bir farklılığa sahip değildi (Walder, 2003: 11).

Yukarıda vurgulanan etmenin, sosyalist bürokratizm açısından fazlasıyla dışsal olduğu savı ileri sürülebilir. Ancak bunun, etmenlerden sadece birisi olduğunu belirtip; sosyalist parti örgütlenmesi, iktidarın işlevi ve konumu, devlet-sınıf ilişkileri ve tüm bunların uygulanmasına dönük düşüncelerin paralelliği bağlamında, etkinin sadece dışsal değil, aynı zamanda içsel olduğunu ekleyelim.

Bürokratizmi, emek ilişkileri cephesinden besleyen bir diğer etken, kanımca, ÇKP içindeki orta-sınıf eğilimleridir. Kaynağı sınıfsal olan bir etmenden davranışsal düzlemde bahsetmenin belli ölçüde soyut kalacağı açıktır. Fakat şöyle bir akıl yürütme yapılabilir: Yöneten-yönetilen ilişkilerinde, yönetenin, kendini denetime açacak

mekanizmalar kurmaması, bu yolu kapalı tutması, sınıfsal bir tutumu ifade etmez mi? Ya da yöneten-yönetilen şeklinde keskin bir ayırım ve bu ayırımın somutlaştığı örgütsel yapılar ne ölçüde emekçilerin ürünü olarak görülebilir? Bu noktada, Maoizmin, kusursuz bir sosyalist demokrasi anlayışına sahip olması halinde bile, uygulamanın, ancak sınıfsal kırılmalara uğrayarak hayat bulabileceğini görmek gerekir. Kaldı ki, Maoizmde bahsedilen sosyalist demokrasi anlayışı mevcut değildir.⁸

Mao'nun, bazı konuşmalarında, sosyalizmin kaderini, ona inanan insanların varlığına veya bu konuda iyi eğitim alıp inancını sağlamlaştırmış insanların var olup olmamasına dayandırdığı görülmektedir (Mao 1964, aktaran Buster, 2003: 1). Burada da ciddi bir iradecilik örneği söz konusudur. Bütün devrimcilerin, az ya da çok, iradeci olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü devrim denilen olgu, olayların akışına iradi müdahalede bulunmak ve tarih yapmaktır. Ancak bir sistemin kaderini, inanç gibi, yaratılması güç ve belirsiz, ölçülmesi ise mümkün olmayan bir duygulanım biçimine bağlamak başka bir şeydir. Ayrıca Maocu iradeciliğin, kapitalist restorasyon tehdidini algılama biçimi de yüzeysel ve işin özüne eğilmekten uzaktır. Mao, kapitalizme geri dönüşün, Parti içinde burjuva ideolojisini kabul etmiş olan bir kliğin yönetimi ele geçirmesiyle gerçekleşeceği öngörüsünde bulunurken (Hinton, 1989: 101); böyle bir kliğin (mistik bir 'eski alışkanlıklar' olgusu dışında) hangi sınıfsal ve örgütsel zeminden beslendiğine, yine böyle

⁸ İmzasını taşıdığı lideri kapsayan ve aşan bir düşünsel ve eylemsel olgu olarak Maoizm, sadece devrimin teorik dayanağını değil, gerçekleşen sınıfsal ittifakları, bundan beslenen toplumsal sorun analizlerini ve tutumların dayandığı bakış açısını ifade etmektedir. Bu noktada, Maoizmin, demokratik merkezîyetçilik ilkesine rağmen, neden kitle denetimine kapalı ve baskıcı bir yönetsel sistem kurduğu sorusu önemlidir. Bunun en önemli nedeni, ÇKP'de yaşanan (ve toplumsal yapının zorladığı) sınıfsal kaymadır. Özü itibarıyla küçük burjuva sınıfsal karaktere sahip olan köylülüğe dayanma, paralelinde aynı niteliğe sahip yönetsel yapıları doğurmuştur. Eşitlikçi toplumsal düzenle ve demokratik yönetsel sistem ise işçi sınıfının talebidir. Kültür Devrimi sürecinde 'Paris Komünü'ne atfen ortaya çıkan ve alternatif bir yönetim sistemi talebi anlamına gelen hareket, bizzat 'bürokratism karşıtı' hareketin mimarı olan Mao tarafından 'mahkûm' edilmiştir. Dolayısıyla Maoizmin işçi sınıfından kopuk karakteri ve gerçekleşen yönetsel yapı ve uygulamalar, sosyalist demokrasinin dışlanması da içermektedir.

bir kliğin toplumsal ve örgüt içi denetimle kontrol edilebilme olasılığı üzerine kafa yormamıştır.

Yukarıdaki tespitler, anakronik bir demokrasi savunuculuğundan; demokrasiyi, sivil toplum, insan hakları gibi popüler kavramlar çerçevesinde görmekten çok, kurum ve mekanizmalarıyla ‘öz yönetim’ şeklinde görmesiyle ayrılmaktadır. Tartışılan konu için somutlaştırmak gerekirse, bu, işçilerin, gerek siyasal, gerekse de yönetsel katılım ve denetim araçlarıdır. Trotsky’nin ‘bürokrasi mutlaka burjuvazi yaratır’ şeklinde özetlenebilecek yaklaşımında, sebep-sonuç ilişkilerini ortaya koymayan bir determinizm söz konusu olsa bile, bu konuya erken bir dönemde dikkat çekmesi önemlidir.

Areal’ın şu tespitleri, Trotskyci yaklaşımı özetlemektedir (Areal, 2007: 1) :

Leon Trotsky’nin 1930’ların ortalarında açıkladığı gibi, SSCB’de bürokratik kastın zaferi ve işçi demokrasisinin ortadan kaldırılması, devrimin kazanımları için en büyük tehlikeyi oluşturmuş ve kapitalizmin restorasyonu için yolu hazırlamıştır. Bugün Trotsky’nin öngörülerinin gerçekleştiğini görüyoruz: Çin dâhil bütün [sosyalist] ülkelerde Stalinist bürokrasi eliyle karşı-devrim zafer kazanmıştır.

Rosa Luksemburg’un bürokrasi eleştirisi, demokrasinin işlevselliğine ışık tutması nedeniyle, daha sağlam bir zemine oturur. Luksemburg, hiçbir komünist partinin elinde sosyalist inşanın hazır reçetesinin bulunamayacağına dikkat çekerek, bu hedefin ancak işçi sınıfının kitlesele katılımıyla belirgin, demokratik bir yönetim altında gerçekleşebileceğini belirtmektedir (Luksemburg, aktaran Wu, 2005: 5). Bu perspektiften bakınca, başı ve sonu belli olan bir eylemi ifade eden ‘inşa’ kavramının pek uygun düşmediği söylenebilir.

Öte yandan, tüm bu belirtilenlerle birlikte, bürokratizm olgusunda, proletarya diktatörlüğü kavramıyla nasıl bir yönetimin kastedildiği hususu da önemli bir pay sahibidir. Marx ve Engels’in bir yönetim biçimi olarak proletarya diktatörlüğünden

anladıkları şey, ana hatlarıyla, Paris Komünü'nde gerçekleşen biçimdi. Paris Komünü, işgale karşı direniş için kurulmuş olsa bile, gerek öncülerinin sınıfsal kimliğiyle, gerekse de alınan kararlar ve hayata geçirilen uygulamalarla, belirgin bir biçimde, proletaryanın damgasını taşıyan bir meclistir (Lenin, 1967: 48–49). Bununla birlikte, kararları alan Komün üyeleri, aynı zamanda bu kararların uygulayıcılarıdır. Kitleyle bağlarında herhangi bir resmiyet, hiyerarşi, otoriterlik söz konusu değildir. Hatta parlamenter, yönetici, direnişin öncüsü ve emekçi gibi farklı kimliklere sahip oldukları söylenebilir. Dolayısıyla Marx ve Engels, ancak böylesi bir yönetsel yapı ve üslubun proletaryanın çıkarlarını güvence altına alacağını öngördüler (Marx ve Engels, aktaran Lenin, 1967: 47). Fakat ne daha önceki sosyalist deneyimlerde, ne de Çin'de gerçekleşen yönetsel yapı, bu şekilde oluşmamıştır. Her şeyden önce, katı bir hiyerarşik düzen sosyal ve siyasal hayata damgasını vurmuştur. Burada da (tıpkı Komün'de olduğu gibi) kararları alanlarla uygulayanlar yine aynı kişilerdir, fakat bunların sınıf bağlarının niteliği farklılık arz etmektedir. Bürokratik aygıtın kadroları, hiyerarşik konumlanış nedeniyle, Komün'ün mimarı olan direnişçilerden hayli uzak bir noktadadırlar. Belli düzeyde hiyerarşinin devlet yönetimi için kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Ama bu hiyerarşinin sosyalizmin kendini yeniden üretebilmesi açısından barındırdığı negatif potansiyelin, ancak güçlü sınıfsal bağlar, yani uygun katılım ve denetim mekanizmalarıyla dengelenebileceği açıktır.

Yönetimin sınıfsal bağlarında görülen boşluklar, kapitalizmden kurtulmuş ama yine de üretime ve siyasete yabancılaşma sorunu yaşayan, disipline edilmiş, kontrol altında tutulan, kendi alternatif yönetim mekanizmalarını ve hak arama yollarını geliştirmek istediğinde zorla bastırılan, güvenceli çalışma ve sosyal güvenlik karşılığında özgürlüğü alınan bir işçi sınıfını ve bu sınıf tarafından denetlenemeyen, güçlü bir bürokrasiyi ortaya çıkarmıştır. Bu iki gerçeklik, daha sonra kapitalizme doğru evrilen metamorfozun temel

zemini olacaktır. Yine bu iki gerçeklik, niteliksel düzeyde, kapitalist sınıfsallaşmanın önündeki engelleri kaldıran bir rol oynamışlardır. Şartlar olgunlaştıkça, yani parti-devlet aygıtında orta-sınıf eğilimi güç kazandıkça, devletin elinde biriken iktisadi varlıkları kendi mülklerine geçirmeleri ve devlet olanaklarını kullanarak zenginleşmeleri zor olmayacaktır. Bu gelişme, bürokrasiye burjuvalaşma için yeni ve sürükleyici bir yol açar.

II.3. Sosyalist Korporatizm

Bürokratik sosyalizmin temel unsurlarından birisinin de, iktidarın otoriter yapısını destekleyen ve ‘çıkarların birliği’ söylemiyle meşrulaştırılmaya çalışılan bir korporatizm olduğu söylenebilir. Sosyalist teoride yer alan, devrim sonrası sınıf dengelerine dayalı bir devlette, azınlık olan sömürücü sınıfın tasfiyesi nedeniyle, çıkarların uyumluluğu yönündeki fikirlerin düşünsel açıdan temel oluşturduğu görülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, devlet, ‘proleter’ nitelikli olduğundan, işçi sınıfının bağımsız bir sendikal örgütlenme geliştirmesine gerek yoktur. Nitekim Çin’de, ÇKP’nin 1949 zaferinden kısa bir süre önce ve ÇKP’den bağımsız olarak kurulan Bütün Çin Sendikaları Federasyonu, adım adım denetim altına alınmıştır (Pringle, 2001: 1). 1950’li yıllarda, Mao’nun bu tek ve resmi sendika bünyesindeki bağımsız hareket etme eğilimlerine karşı tavır alarak, bazı sendika yöneticilerinin görevlerine son verdiği, ardından, bu tür sorunlarla tekrar karşılaşmamak için, sendika yöneticilerinin seçimle değil, parti-devletin atamasıyla göreve getirilmeye başlandığı bilinmektedir (Unger ve Chan, 1994: 37). Köylülüğe gelince; bu toplumsal kesimin sınıfsal yapı itibariyle çok farklı özellikleri bünyesinde taşıdığı (Engels, 2003: 13–15) ve çalışma koşulları bakımından ortak hareket etme gibi bir yönelimlerinin söz konusu olmadığı, bu yüzden toplumsal bir proje geliştirme ve bu doğrultuda örgütlenme eğilimlerinin de bulunmadığı söylenebilir. Fakat ÇKP’nin

ekonomik ve siyasal hedefleri, köylülüğün parti-devlet tarafından örgütlenmesini gerekli kılmaktaydı ve kolektifleştirme hareketi, ağırlıklı olarak bu temele dayanmaktaydı.

Sadece işçi sınıfı ve köylülüğün parti-devletin belirlediği çerçevede örgütlenip, bu örgüt sisteminin bire bir parti-devletin yönlendirmesi ve kontrolü altında işlediği gerçeği bile, yönetim sistemi ve anlayışına korporatist bir nitelik katmaya yetmekteydi. Fakat bir başka boyuttan daha bahsetmek mümkündür. Çin’de, değişik işlevlere sahip kentsel örgütlenmeler de parti-devletin kontrolü altına alınmıştır. İlk örnekleri ÇHC’nin kuruluşundan hemen sonra Şanghay’da görülen ve hızla yaygınlaşan bu kendiliğinden örgütlenmeler, hırsızlığı önleme, anlaşmazlıkları çözme, dayanışma ve danışma gibi işlevlere sahipti. Resmi verilere göre, 1952 yılında, sadece Şanghay’da 3.891 kent komitesi bulunmaktaydı. Bunlar, 50.000 civarında komite üyesine sahiptiler ve kentsel alanların yaklaşık %90’ını kapsıyorlardı (Sun, 2004: 373).

1954’te Ulusal Halk Kongresi, ‘Kent Sakinleri Komitelerinin Örgütlenmesi Hakkında Düzenleme’ ile bu komiteleri, halkın öz yönetim organları olarak tanıdı fakat aynı zamanda resmileştirerek, parti-devletin kontrolü altına aldı. Böylece bahsedilen kentsel örgütlenmeler tek-tipleştirilerek, görece bağımsızlıklarını yitirdiler. Bahsedilen UHK düzenlemesi, kentsel örgütlenmeleri, farklı işlevler yüklenmiş alt komitelerin oluşturduğu bir yapı şeklinde ele almıştı. Buna göre, alt komiteler, kamu güvenliği ve suçun önlenmesi, sıhhiye yönetimi, aile planlaması, anlaşmazlıklar için arabuluculuk, yoksullara yardım, ideolojik eğitim işlevlerini üstleneceklerdi (Sun, 2004: 373). Artık bunların tek işlevleri, yönetsel birimlerin almış oldukları kararları, kendilerine çizilen sınırlar içerisinde uygulamak ya da bu kararların uygulanmasında yardımcı olmaktı. Kültür Devrimi’nde bu örgütlenmeler, Maocu kitle mobilizasyonunun bir aracı olarak da kullanılmıştır (Sun, 2004: 374).

Sonuçta gerek işçi-köylü örgütlerinin, parti-devletin belirlediği amaçlar doğrultusunda yapılandırılıp, parti-devletin bire bir kontrolü altında işletilmesi, gerekse de parti-devletin toplumsal zemine uzanan kılcal damarları gibi işlev gören bir kentsel örgütlenme sisteminin geliştirilmesi, yönetsel sisteme korporatist bir nitelik kazandırarak, rejimin bürokratik karakterini güçlendirmiştir.

II.4. Kültür Devrimi: ‘Anti-bürokratik Bürokratizm’

Çin üzerine yapılan siyasal ve tarihsel çalışmalarda, genelde konusu Kültür Devrimi olanların, büyük bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Yine Çin’in mevcut siyasal ve toplumsal yapısı çalışılırken, Kültür Devrimi’nin zengin (ve bir o kadar da karmaşık) mirasına başvurmamak, neredeyse imkânsızdır. Toplumsal ve siyasal çelişkilerin patlamalara yol açtığı bu süreç, Çin’de sosyalizmin bürokratik karakterinin kökleşmesi açısından da önemli gelişmelere sahne olmuştur. Dolayısıyla Kültür Devrimi’ne bu açıdan bakmakta da fayda vardır.

Öncelikle Kültür Devrimi neydi ve hangi dinamiklerin sonucuydu, sorularına yanıt aramak gerekir. Bu arayışın, sürecin hedef ve doğasına ilişkin siyasal beyanatların ötesinde yürütülmesi gerektiği açıktır. Örneğin, Kültür Devrimi, Mao’nun tanımlamasıyla, iki çizgi (iki sınıf) arasındaki mücadele temelinde anlaşılabilir kadar basit bir doğaya sahip değildir. Çelişkilerin çok boyutlu olduğu ve harekete geçtikten sonra daha fazla dallanıp budaklandığı söylenebilir.

Çelişkilerin bir boyutu, Mao’nun da belirttiği gibi, Maoçu çizgiyle Liu Shaoqi ve Deng Xiaoping çizgisi arasındadır. Bunu da sadece politik düzlemde bir iktidar mücadelesi şeklinde okumak doğru olmayacaktır. Liu Shaoqi, Şanghai burjuvazisinden güç almaktaydı. Bu çelişki, temel olarak, bürokratik sosyalizm ile devlet kapitalizminin uzlaşmaz karşıtlığını ifade eder. Sınıfsal olarak da, işçi-köylü ittifakını esas alan iktidarın,

burjuvalaşmaya doğru gelişimini sürdüren orta-sınıf ile karşıtlığı şeklinde ifade edilebilir (Hsu ve Ching, 1991: 5). Bu temel çelişkinin büründüğü formlardan birisi, Mao'nun, bürokratizme yönelttiği eleştirilerdir (Lee, 1990: 399). Gerçekten de, Mao'nun, radikal bir anti-bürokratik söylemle ajite ettiği kitleleri, bazı parti-devlet odaklarına yönelttiği görülür. Ancak bu anti-bürokratizmin sorgulanması gerektiği de açıktır. Çelişkilerin bir diğer boyutu ise kitlelerden kaynaklı ve hedefi parti-devlet olan tepkilerde somutlaşmıştır. Sosyalizmi benimseyen fakat bürokratizmi aşmak isteyen proletaryanın bir kesimi ile devlet işletmelerinde çalışmadığı için güvencelerden yoksun olan bir kısım işçi, sisteme yönelik birikmiş bir tepkiye sahiptiler.⁹

Bütün bu çelişkilerin üzerine oturan Kültür Devrimi, bu özelliği itibariyle, kendi hedeflerinin çok ötesinde anlamlara sahiptir. Bu, bir hesaplaşma sürecidir: Proletarya ile burjuvazi, proletarya ile bürokratik sosyalizm, bürokratik sosyalizm ile devlet kapitalizmi ve güvencesiz işçilerle topyekûn parti-devlet arasındaki amansız hesaplaşma. Ve bu hesaplaşmanın tarafları, sınırları kesin olarak çizilmiş gruplar, klikler şeklinde değil, iç içe geçerek, hatta bazen özünde kendi karşıtı bir sloganı en keskin biçimde sahiplenip, aynı zamanda bunu boşa çıkararak çatışmışlardır.

Süreci tetikleyen Mao olduğu biliniyor. Mao, kendi gerekçesini, kapitalizme geri dönüş tehlikesini bertaraf etme şeklinde sunmaktaydı (Ho, 2005: 18). Buradan hareketle, Mao'nun, ÇKP'nin sınıfsal temellerindeki kaymadan ciddi anlamda kaygı

⁹ Roland Lew'e göre, çalışanların statüsü değişkenlik arz etmekteydi ve Çin işçi sınıfı homojen bir toplumsal güç haline gelemedi. Çin'deki yoksulluğun bir sonucu olarak işçi sınıfı iki kategoriye bölünmüştü. Bir tarafta, devlet işletmelerinde çalışan ve ömür boyu iş güvencesinden, diğer sosyal haklardan, emeklilik maaşından ve bazı durumlarda ücretsiz barınma olanağından faydalanan işçiler; diğer tarafta, geçici işlerde çalıştırılan, iş güvencesinden yoksun ve acımasızca sömürülen işçiler. İkinci kategoride yer alanların çoğunluğu, belirli bir süre çalıştırılmak üzere işe alınan ve sonra tekrar kırsal bölgelere gönderilen köylülerdi. Lew'e göre karşılıklı şüphe, düşmanlık, hatta nefrete yol açan işçi sınıfındaki bu bölünme, Kültür Devrimi esnasında patlama noktasına ulaşan toplumsal gerilimin kaynağıydı (Lew, 1988:157-158).

duymaya başladığı düşünülebilir. Bu aynı zamanda sınıfsal bir tavrı göstermektedir: burjuvalaşma eğilimine karşı işçi-köylü ittifakı.

Mao tarafından tetiklenen bu sürecin bazı trajik özelliklere sahip olduğunu ileri sürmek mümkündür. ‘Trajik’ durum, aktörlerin iradeleri ötesindeki toplumsal etkenlerin yönlendirici gücünden kaynaklıdır. Trajik durumlardan birisi, Mao’nun radikal bir biçimde anti-bürokratik bir ajitasyonla kitleleri harekete geçirip, kapitalist yolcu ve kızıl kapitalist¹⁰ olarak tanımladığı hedeflere yönlendirmesine, yine bürokratik hastalıkları sert bir üslupla eleştirmesine rağmen, tehlikeli bulduğu bürokratizmin önüne geçecek yapısal bir alternatif geliştirememesidir (Lew, 1988: 159). Mao’nun bürokratizmi ortadan kaldırma gibi bir hedefe sahip olduğunu ileri sürmek zordur. Bu gerçeklikle uyumlu olarak, Mao’nun gösterdiği hedeflerin ve yönettiği çatışmaların ağırlıklı olarak sembolik ve kişisel bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Giyim tarzı, ayakkabı topuğu, saç stili ve davranış biçimi gibi konuların sorunlaştırılması ve çatışma konusu haline getirilmesi bu niteliğin somut örneğidir (Wu, 2005: 3).

Trajik olan ikinci boyut, Mao’nun mobilize ettiği kitlelerin küçümsenemeyecek bir bölümünün, sorunları algılama ve tanımlamada Mao ile hemfikir olmamalarıydı. Bu durum, özellikle, bürokratik sosyalizme tepkili olan, bir kısım bilinçli ve örgütlü proleter ve düzene topyekûn tepkili olan güvencesiz işçiler için geçerliydi. Birinciler, süreç içinde, Paris Komünü’nden esinlenen ve işçi sınıfının siyasal ve yönetsel doğrudan katılımını esas alan bir model geliştirdiler (Dirlik, 2006: 232). Bunun bir rejim değişikliği talebi olduğu açıktır. Bu yüzden hem Mao, hem de Liu Shaoqi çizgilerinin ortak tepkisini üzerlerine çekmişler ve şiddetle bastırılmışlardır. İkinciler, pratikte, fanatik Maoculuk görünümüne

¹⁰ Bu kavram, parti-devlet bünyesinde, üstlendiği görev gereği sahip olduğu makam ve olanakları, etrafında güç yoğunlaştırmak için kullanan ve çocuklarına miras bırakmak isteyen kadro tipini tanımlamak için kullanılmaktaydı. Makam ve olanakların bu şekilde istismarı ile sınıfsal bağlantı kurulması, davranışsal düzlemde orta-sınıfın örgütsel tavrını aydınlatıcı niteliktedir (DuRand, 1990: 5-6).

bürünmüş anarşik bir devlet karşıtlığını sergilediler. Bunlar Kültür Devrimi'nin vurucu gücüydü fakat kendilerine vurma olanağını sağlayan Mao'nun istediği sınırların ötesine geçtikleri açıktır. Bu da, Mao'nun tanımak zorunda olduğu kitle inisiyatifi sayesinde ve kutuplaşmanın getirdiği karmaşa zemininde mümkün olabilmiştir.

Kısaca, bu aktif kitlelerin, mevcut sistemden rahatsızlıkları vardı. Mao, kitleleri göreve çağırarak, bu rahatsızlıkların açığa çıkmasına olanak tanıdı. Bunlar, lider Mao'dan çok 'ilke Mao'yu (eşitliği) esas aldılar (Dirlik, 2006: 239). Bazı bürokratları hedef almaktan ziyade, bütün olarak sistemi karşılarına almış oldular. Bu yüzden, özellikle 1967–1968 sürecinde, parti-devletin baskısı, temelde, Mao'nun harekete geçirdiği fakat O'nu aşan kitlelerin etkisizleştirilmesine yöneldi (Lew, 1988: 162). Yani Mao kendi başlattığı hareketi dizginlemek durumunda kaldı. Mao'nun Paris Komünü modeli etrafında gelişen tartışma karşısında, tavrını 'proletarya diktatörlüğü'nden yana koyması anlamlıdır. Mao'nun bu kavramdan anladığı, partinin 'güçlü' bir iktidara sahip olmasıydı. Bir başka deyişle, Mao, işçi sınıfından gelen ve bürokratizme alternatif oluşturan bir siyasal-yönetmel sisteme kesinlikle kapalıydı. Kitle inisiyatifi, bürokratik sosyalizmin sınırlarını aşmamalıydı.

Önem arz eden bir başka husus da şudur: Liu Shaoqi ve Deng Xiaoping, üstlendikleri görevler ve üzerinde etki sahibi oldukları kadrolarla, parti içinde çok güçlü isimlerdir. Liu'nun örgütlenmeden sorumlu olması, bu hususun daha da ciddiye alınması gerektiğine işaret eder. Göreve atama ve görevden alma yetkisi, bir partide herhalde en önemli güç kaynağıdır. Nitekim Liu ve Deng'in öncülüğünü yaptığı, burjuvalaşma yolunda ilerleyen eğilimin, parti içindeki birçok kilit noktayı ele geçirdiği bilinmektedir (Hinton, 2004: 5, 6). Hatta bazı örgütler, ezici bir şekilde bunların kontrolü altındadır (örneğin, 1980 sonrası yönetimde etkili yerlere gelen birçok kadronun yetiştiği Şanghay Gençlik

Örgütü). Bu, aynı zamanda, Mao'nun Kültür Devrimi'nde, partiden ziyade, kitlelere dayanmak istemesinin önemli bir nedenidir. Öte yandan bu durum, ÇKP'de, artık burjuvalaşma eğiliminin daha güçlü olduğunu ve ülkeyi kapitalist sınıfsallaşmaya doğru götürecektir bir potansiyele ulaştığını, dolayısıyla metamorfozun başladığını gösterir.

Konumuz açısından en önemli husus, bütün o anti-bürokratik söyleme rağmen, Kültür Devrimi'nin, bürokratizmi daha da sağlamlaştırmasıdır. Bu sonucu olanaklı kılan gelişmelerin başında, Kültür Devrimi'nin, bahsedilen bürokratizm karşıtı Komün modelini önce açığa çıkarması, ardından da ezmesi gelir. Burada, kaybedenin, bir bakıma, demokratik sosyalizm olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca, Mao da kaybetmiştir. Kültür Devrimi, Maoculuğun hem zirvesi, hem sınırı, hem de düşüşe geçme noktası olarak görülebilir. Kültür devrimi sona erdiğinde, kitlelerde ve parti içinde güçlenmiş olan sol sekterizm karşıtlığı, burjuvalaşma eğilimine, atmak istediği somut adımlar için meşrulaştırıcı argümanlar sunmuş (DuRand, 1990: 4) ve metamorfozun dinamiklerini harekete geçirmiştir. Burada, kaybedenin, işçi-köylü ittifakını esas alan bürokratik sosyalizm olduğunu söyleyebiliriz.

Kazançlı çıkan, devlet kapitalizmidir. Söz konusu burjuvalaşma eğilimi, daha da sağlamlaşmış olan bürokratik yapıya dayanarak gerçekleştirdiği dönüşümlerle, sonraki sürece damgasını vuracaktır. Yalnız, böylesi bir sonucun, gerek toplumsal, gerek siyasal, gerekse de yönetsel temellerinin bulunduğu, dolayısıyla sadece Kültür Devrimi'ne bağlanamayacağı açıktır.

III. BÖLÜM

DEVLET KAPİTALİZMİNE DOĞRU METAMORFOZ

1970'lerin sonundan itibaren adım adım gerçekleştirilen kapitalist inşa, kısa denebilecek bir zaman diliminde, ÇHC'nin siyasal, toplumsal ve yönetsel alanlar başta olmak üzere bütünsel bir değişim yaşamasını getirmiştir. Tarımın özelleştirilmesiyle başlayıp, devlete ait işletmelerin, kapitalist inşanın hizmetine sokulmasıyla devam eden süreç, yönetsel alandaki paralel dönüşümlerle üst yapıya da yansımıştır.

Söz konusu başkalaşım ve dönüşüm süreci, ÇKP yönetimi tarafından 'Çin'e özgü bir sosyalizmin inşası' şeklinde tanımlanmaktadır (Xiaoping, 1984). Oysa gerçekleşenin düpedüz kapitalizm olduğuna şüphe yoktur. Ayrıca, bunun, 'Çin'e özgü bir kapitalizm' olduğu yönündeki tespitlerin de sorgulanmaya ihtiyacı vardır. Zira tıpkı 18. yüzyıl Avrupa'sında olduğu gibi, emeğin yoğun sömürsü ve zenginliklerin talan edilmesiyle belirgin ilkel birikim sürecini Çin'de de görmekteyiz (Becker, 2007: 131-132, 141, 147-150). Yine, devletin, sermaye birikim sürecinin önünü açacak şekilde bir işlev üstlenmesi söz konusudur. Bunların, kapitalizmin gelişiminde evrensel özellikler olduğu açıktır. Çin'e özgülükle kastedilen görünümü, tarihsel ve toplumsal koşulların, bu evrensel özelliklerle evliliğinden kaynaklanan formlar şeklinde okumak daha doğru olacaktır. Böylece tarihselcilik ve evrenselcilik yaklaşımlarının birbirlerine karşıt konumlandırılmasından kaynaklı dikotomiye aşmak olasıdır.

Kapitalizmin, bürokratik sosyalizmin mirası üzerine inşa edilmek istenmesi, ÇKP'nin, diğer sosyalist ülkelerin yaşadığı çözümler sürecinden dersler çıkarmış iradesi ve parti-devletin diğer sosyalist ülkelere kıyasla daha ademimerkezi yönetsel yapılanması (Walder, 2003: 11-12) bir araya gelince, ortaya, çok özgün gibi görünen, ancak temelde kapitalizmin evrensel yasaları ve gereklilikleri doğrultusunda gelişen bir sosyoekonomik

ve siyasal düzen çıkmaktadır. Bu düzeni devlet kapitalizmi olarak tanımlamamızın nedenleri ayrı bir başlık altında irdelenecektir.

Bahsedilen başkalaşım sürecini ele alırken, Çin yönetiminin hangi tarihte ne gibi düzenlemeler yaptığı, milli hâsılanın ne kadar büyüdüğü, liderlerin yönetim üsluplarının ne olduğu, kaç milyar dolar yabancı yatırımın ülkeye geldiği gibi hususlar tek başına pek bir anlam ifade etmediğinden, bu tür verilerin teorik bir bakış açısı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği açıktır.

Sosyal bilimler açısından, “nasıl olur da, ideolojik, siyasal, ekonomik ve yapısal olarak sosyalizmin belirgin izlerini taşıyan bir ülke, kapitalizme doğru bir başkalaşım yaşar? Bu olgunun altında yatan nedenler nasıl tanımlanmalı ve açıklanmalıdır?” sorularının izini süren bir sorgulamanın, verilere boğulmuş (teoriyi dışlayan) bir çalışmadan daha anlamlı sonuçlara götüreceğini iddia etmek yanlış olmaz. Bu hususta, “zaten sosyalizm kurulmamıştı ki yıkılsın” veya “parti içindeki mücadeleyi kapitalist yolcular kazandı” ya da “yönetici elitler, kendi çıkarlarını, kapitalist bir sistem inşa etmekte ve burjuvalaşmakta gördüler” şeklinde özetlenebilecek hâkim açıklama yollarının tatmin edici bulunmadığını eklememiz gerekir. Bu çalışmada kullanılan metamorfoz kavramı, aynı zamanda, daha önce söz edilen ‘elit yöneticiler’ ve kalkınmacılık eksenli açıklamalar ile reformu kendi başına bir bütün olarak alan yaklaşıma eleştirel tutumu içeren bir açıklama modeli olarak düşünülmüştür.

Çin’deki kapitalist dönüşüm için metamorfoz benzetmesi, bu sürecin dinamiklerinin içsel olduğu, devlet kapitalizminin nüvelerinin, bürokratik sosyalizmde bulunduğu ve bürokratizmin sınıfsal açıdan nötr bir yönetsel form olmadığı gerçeğini daha iyi ifade ettiği için uygun görülmüştür. Ayrıca ‘komünist’ kadroların, yeni dönemin etkili burjuvalarına dönüşmeleri, bu kavram için bir esin kaynağıdır. Radikal kopuşları ve

süreklilikleri birlikte kucaklayan bir kavram olması itibariyle metamorfozun, daha gerçekçi bir açıklama yoluna hizmet edeceği düşünülmüştür. Ve nihayetinde metamorfoz, nicel birikimi ve nitel dönüşümü içeren bir fenomen olarak, tedrici değişim ve radikal dönüşüm algılarının parçalara ayırdığı analizleri birleştirme perspektifine de sahiptir. İşte bu sebeplerle, bu çalışma, Çin’de yaşanan süreci, bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine doğru bir metamorfoz şeklinde değerlendirmektedir.

III.1. Kapitalist İnşanın Dönüm Noktaları

Çin’de kapitalizmin inşasının, zamana yayılmış bir başkalaşım sürecinin ürünü olduğu söylenebilir. 1970’lerin sonunda, bu tedrici gelişme, uygun siyasi koşullarla birleşerek, niteliksel bir sıçrama yaşamıştır.

Çin gibi, nüfusunun ezici bir çoğunluğunun tarımla uğraştığı bir ülkede, herhalde, kapitalist inşanın öncelikle tarım üzerinden geliştirilmek istenmesi tesadüf değildi. Ayrıca, üretimde özel mülkiyetin geliştirilmesine karşı en az direncin köylülükten kaynaklanacağı gerçeği unutulmamalıdır.¹¹ Zira köylülük dediğimiz toplumsal kesim ağırlıklı olarak küçük burjuva özelliklere sahiptir. Ayrıca köylülüğün devrim sonrası süreçte uygulamaya konan kolektifleştirme hareketine karşı uzun yıllara yayılan bir direnç gösterdiği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Kapitalist inşanın ilk adımları, bu temelde, ÇKP 11. Merkez Komitesi’nin 3. Toplantısı’ndan sonra (1978), kırsal bölgelerden başlatılmıştır (“Ekonomik Sistemin Islahı”, 2007). Bunun da esasını, kolektif üretimin yerine getirilen ‘sözleşmeli aile sorumluluk sistemi’ oluşturmaktaydı. Bu sistem, üretim sorumluluğunun sözleşmeyle üstlenilmesi karşılığında, üretimden kâr elde etmeye olanak tanıyordu (Womack ve

¹¹ Elbette sanayinin ve sosyalist rejim tarafından güçlü bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınan işçi sınıfının yoğunlaştığı yerlerdi kentsel alanlar. Kentlerden başlatılacak bir kapitalist inşa sürecinin, daha en başından çok ciddi tepkilerle karşılaşacağı kesindi. Kapitalistleştirme iradesinin temkinli-tedrici stratejisi, bu yüzden, dönüşümün kentlerden başlatılması gibi bir yönelimi dışlamaktaydı.

Townsend, 1986: 385). Söz konusu düzenlemenin uzantısı olarak, çiftçilere, hangi ürünü ekeceklerini kararlaştırma ve ürünleri pazarlama serbestliği tanınmış, buna olanak vermek için de, devletin ürün alımları ve fiyatlar üzerindeki kontrolü aşamalı olarak kaldırılmıştır. Bu düzenlemelerden sonra, devletin yüksek bedelle alım yapmasının da katkısıyla, tarımsal üretim hızla artmış ve bu durum, daha ileri adımlar atma noktasında yönetimin elini güçlendirmiştir (Womack ve Townsend, 1986: 385). Paralel olarak, devletin, kırsal ekonomiyi canlandırmaya yönelik girişimlerde bulunduğu görülür. Özellikle tarıma dayalı sanayileşme desteklenmiştir.

Temmuz 1981’de Devlet Konseyi’nce yayınlanan iki önemli düzenlemenin (Kentsel İşsizlik Sorununu Çözmeye Yönelik Farklı Yollar Geliştirmeye Dair Düzenleme ile Tarım Dışı Kent Ekonomisine Dair Düzenleme) ardından, ÇKP’nin yayınladığı çözümlerinde şu tespitler yer almaktadır: “Devlet ekonomisi ve kolektif ekonomi, Çin ekonomisinin temel formlarıdır. Önceden belirlenmiş sınırlar içinde, çalışanların bireysel ekonomisi, kamusal ekonominin gerekli bir bileşenidir” (Ho, 2005: 19).

Ekim 1984’te yapılan ÇKP 12. Merkez Komitesi 3. Toplantısı’nda kabul edilen ‘Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Karar’ ise, dönüşüm sürecinin, kentsel alanları da kapsayacak yeni bir evreye girdiğini göstermektedir. Bu karar ile benimsenen hedefler şöyledir (“Ekonomik Sistemin Islahı”, 2007): (1) Özel mülkiyetin geliştirilmesi. (2) Devlete ait teşebbüslerin karar verme yetkisinin (üretim, planlama, satın alma, fiyatlandırma, kasadaki parayı kullanma, mülk satışı, işgücü ve personele ilişkin düzenlemeler, ücret ve ikramiyelerin belirlenmesi vb.) arttırılması. (3) Fiyat kontrolünün kaldırılması; fiyatın piyasa tarafından belirlenmesi. (4) Planlı ekonominin kapsamının daraltılması, pazar ekonomisinin geliştirilmesi. (5) Mali sistemin yerleştirilmesi (merkezin tüm gelirleri toplayıp, yeniden dağıttığı sisteme son verilmesi). (6) Bankacılığın

ve banka dışı mali kurumların geliştirilmesi. (7) Dış ticarete ilişkin olarak; ihracat sübvansiyonlarıyla ithalat vergilerinin kaldırılması ve zorunlu ithalat-ihracat planlamasına son verilmesi. (8) Ücretler için, işletme ve çalışanın durumunu esas alan, iki boyutlu performans sisteminin getirilmesi

1980'lerin ortalarında, özel işletmelerin, 8 işçi çalıştırabilme koşulunu hiçe sayarak, yüzlerce işçi çalıştırmaya başladıkları ve hızlı bir sermaye birikimi sağladıkları bilinmektedir (Hinton, 1989: 14). Aslında bu tür sınırların, tam da çığnemek için konuldukları düşünülebilir. Zira denetimi neredeyse imkânsızdır. Bu 8 işçi sınırlamasının, akraba olanları kapsamadığını eklemek gerekir. Böylece, işletmeci, gerçekte akrabası olmayan fakat her nasılsa, kendisiyle aynı soyadını taşıyan onlarca işçiyi çalıştırabilmiştir.

1987'de yapılan ÇKP Kongresi'nin, özel sektörü 'kamu ekonomisinin gerekli bir bileşeni' olarak tanımlaması dikkat çekicidir. 1988'de yapılan Anayasa değişikliği ise, özel sektör çıkarlarının, en üst düzeyde tanınması bakımından önemlidir (Ho, 2005: 19).

Bahsedilen bu tedrici meşrulaştırmanın, toplumsal gerginlikle at başı yürüdüğü söylenebilir. Tiananmen olayları (1989), biriken bu tepkilerin yol açtığı bir toplumsal patlamadır. Öğrencilerin, muğlâk özgürlük sloganlarıyla başlattıkları gösteriler, işçilerin katılımıyla kapitalist yapılanma karşıtı bir duruş sergilemeye başlamıştır (Lihua, 1997: 19). Tiananmen olaylarının katliamla bastırılması, Çin yönetiminin burjuva sınıfsal karakteriyle ilgili trajik bir semboldür. Fakat takip eden dönem, iktidarın, toplumsal tepkileri gözetererek, kapitalist yapılanmada –bir süreliğine- frene dokunması şeklinde değerlendirilebilir. Bu dönemde özel sektör, resmi ağızlardan 'sömürücü', 'hilebaz', 'gaspçı' vb. suçlamaların hedefi olmuştur. Ne var ki, bu sözde özel sektör düşmanlığının, 1991'de ortadan kalktığı görülür. Basında tekrar, özel sektörü destekleyen yazılar boy göstermeye başlar (Ho, 2005: 19). 1992 Ocak ayında, Deng Xiaoping'in ünlü Güney gezisi

esnasında yapmış olduğu açıklamalardan sonra, kapitalist inşa tekrar ivme kazanacaktır (Dirlik, 2006: 281).

Ekim 1992’de yapılan KP 14. Ulusal Kongresi, ‘sosyalist piyasa ekonomisi’nin oluşturulmasını, ekonomik politikaların temel hedefi olarak belirlemiş ve bu hedef 1993’te yapılan Ulusal Halk Kongresi’nde Anayasa’ya da konmuştur (Constitution of the People’s Republic of China [CPRC], 1982: 23). Ancak, söz konusu hedefin içeriğine bakıldığında, formülasyonun ‘sosyalist’ vurgusuyla, devletin makro seviyede düzenleyici bir rol oynamasının kastedildiği anlaşılmaktadır. ‘Sosyalist piyasa ekonomisi’nde, çeşitli mülkiyet biçimleri geliştirilirken, kamu mülkiyetinin esas mülkiyet şekli olmaya devam edeceği öngörülmektedir (Xiaoping, 1985). Bu çerçevede; devlete ait işletmelerin yapısında, piyasa ekonomisi şartlarına uygun değişiklikler yapılacağı, bu işletmelerin mülkiyet hakları ve sorumluluklarının açıkça tanımlanacağı, ama en önemlisi de, devlet idaresiyle işletme idarelerinin birbirinden ayrılacağı ve işletmelerin bilimsel yönetimi esas alacakları belirtilmiştir (“Ekonomik Sistemin Islahı”, 2007). Ayrıca, bazı bölge ve kişilerin göreceli olarak daha fazla zenginleşeceği, ama bu durumun ülkenin refahını daha da arttıracağı, dolayısıyla desteklenmesi gerektiği kabul görmüştür. Deng Xiaoping’in ‘bazıları daha önce zenginleşmeli’ sloganı, eşitsizliğin meşrulaştırılmasını destekler niteliktedir. Bunlarla beraber, yeni bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması gndemleştirilmiştir. 1993’te Anayasa’ya giren ‘serbest piyasa sosyalizmi’nin gereklerine uygun adımların günümüze kadar sürekli bir biçimde atılmaya devam edildiği görülmektedir.

Eylül 1997’de Jiang Zemin’in, KP’nin 15. Kongresinde yaptığı bir değerlendirmeye, özel sektörü, ‘sosyalist ekonominin tamamlayıcısı’ olmaktan, ‘nemli bir bölümü’ olmaya terfi ettirmesi, sürecin doğrultusu açısından anlamlıdır (Ho, 2005: 19).

Jiang Zemin'in 1 Temmuz 2001'de, ÇKP'nin 80. Kuruluş Yıldönümü'nde açıkladığı 'Üç Temsil Teorisi', kapitalistlerin meşruiyeti açısından önemli bir dönüm noktasını ifade eder. Böylece ÇKP, işçi sınıfı ve köylülüğün yanında, burjuvaziyi de temsil ettiği iddiasını dillendirmiştir: Burjuvalar da artık ÇKP üyesi olabileceklerdir (Savran, 2005: 1; Foley, 2002: 1)

Çin'de, bahsedilen doğrultudaki gelişmelerin bir diğer itici gücü, kapitalist sistemin 1980'lerle birlikte yeniden yapılandırılmasını ifade eden 'küreselleşme' olgusudur. Dışa açılma politikası, yukarıda bahsedilen adımlarla at başı yürümüştür. Çin yönetimi, dışa açılmayı, bu sürecin ayrılmaz bir parçası ve 'kalkınma'nın gereği olarak görmektedir. Bu temelde, 1980'de, 3'ü Guandong, 1'i Fujian Eyaletlerinde bulunmak üzere ve 1'i de bütün Hainan Eyaletini kapsayacak şekilde 5 adet 'Özel Ekonomik Bölge' kurulmuş; ertesini yıl, 14 kıyı kenti yabancı yatırımlara açılmış; bir sonraki yıl ise, pek çok 'Açık Kıyı Ekonomik Bölgesi'nin, tek bir kuşak halinde birleştirilmesi kararlaştırılmıştır. 1990'da Pudong Bölgesi de yabancı yatırımlara açılmış ve Yangtze Nehri boyunca başka bazı kentler serbest yatırım bölgeleri haline getirilmiştir ("Dış Dünyaya Açılma", 2007). 1992'de Devlet Konseyi'nin kararıyla, bazı iç eyaletler ile özerk bölge başkentlerinin yabancı yatırımlara açılması benimsenmiştir.

Kapitalist inşa açısından bir diğer önemli gelişme, Çin'in Aralık 2001'de Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ)'ne üye olmasıdır. Çin DTÖ'ye üyelikle, şu adımları atmaya taahhüt etmiştir (Şimşek, 2005: 79–80):

Çin, WTO'ya [DTÖ'ye] üye ülkelerin tümüne eşit muamele edecektir. İhracat ve iç pazar için üretilen ürünler için ayrımcı uygulamalara son verecektir. Üç yıl içinde tüm işletmeler çok kısıtlı sınırlamalar dışında, tüm ürünlerin ithalat, ihracat ve iç ticaretini yapabileceklerdir. Bazı madenler, tütün, tahıl ve akaryakıt gibi ürünlerde devlet monopolü devam ederken, halihazırda yabancılara kapalı olan diğer alanlar açılacaktır.... Üyeliği takip eden 12 yıl içerisinde Çin menşeli ürünlerin, WTO [DTÖ]

üyesi ülkelerden herhangi birinin iç pazarına zarar vermesi halinde özel geçiş dönemi koruma tedbirleri, ilgili ülkelere uygulanabilecektir. Gümrük tarifeleri belirli bir takvime göre azaltılacaktır.... Çin, tarım ürünlerine ihracat sübvansiyonu vermeyecektir. Diğer sübvansiyonlarda ürün değerinin yüzde 8.5'ini geçmeyecektir. Tekstil sektöründe 31.12.2004 tarihinde tüm [DTÖ] üyesi ülkelerin kotaları kaldırmaları ile beraber, Çin'e uygulanan kotalar da kaldırılacak; ancak, 2008'e kadar [DTÖ] üyesi ülkelerde Çin menşeli ürünlerin zarara neden olması durumunda, özel önlemler uygulanacaktır....

Yabancı şirketlerin telekomünikasyon ve bankacılık sektörlerinde –belli kısıtlamalarla birlikte- Çin piyasasına girmelerinin sağlanması da taahhütler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla DTÖ'ye üyeliğin, bu temelde, kapitalist insanın daha da kökleştirilmesi bakımından bir araç olarak kullanıldığı söylenebilir (Gabriel, 2001).

Özel sermayeyi geliştirmeye yönelik bütün bu adımlara rağmen, Çin ekonomisinde devletin ağırlığı hala önemini korumaktadır. Ve bu durum, tepkisel bir direnişin değil, bilinçli bir tutumun ürünüdür. Başka bir ifadeyle, Çin yönetimi, serbest piyasa mekanizmasını değişik açılardan geliştirmeye çalışırken, devletin ekonomiden tamamen çekilip 'asli' görevlerine dönmesi gerektiği fikrini reddetmektedir. Bu yaklaşım, özellikle, stratejik öneme sahip sektörlerdeki girişimlerin özelleştirilmemesi noktasında belirgindir. Bu noktada, 1978'den günümüze Çin kapitalizminin, neoliberal strateji ile kesişme noktasının, bu stratejinin devletin küçültülmesini içeren aşamasından ziyade, kâr odaklı düzenlemelerle devleti (ve iktisadi kuruluşları) etkinleştirme aşaması olduğu söylenebilir.

1993'te ilan edilen 'şirketleştirme stratejisi' , bu yaklaşımla uygulanmış ve devlete ait işletmelerden en büyük olan ve önemli görülen 1.000 tanesi şirketleştirilirken, küçük ve önemsiz görülenler, bu uygulamanın dışında bırakılmışlardır (Ewing, 2005: 319). Uygulamanın asıl önemli noktası, yapılan düzenlemeyle, bu şirketlerin hisse bileşim

oranlarının, devletin kontrolünü garanti altına alacak şekilde tanımlanmış olmasıdır. Burada üç tip hisse tanımlaması yapılmıştır (Ewing, 2005: 322):

(1) Devlet hisseleri (bu hisseler, devletin kurumlarına aittir ve satışı yasaklanmıştır).

(2) Tüzel kişilik hisseleri (bunlar, genellikle, söz konusu işletmeye, faaliyet açısından yakın olan devlet teşebbüslerine aittir ve bunların da satışı yasaklanmıştır).

(3) Satılabilir hisseler (bunlara özel kişiler ve tüzel kişilik hisselerini alma yetkisi olmayan devlet teşebbüsleri sahip olabilmektedir).

Böylelikle, devlet, söz konusu şirketleri, $\frac{3}{4}$ gibi büyük bir hisse oranıyla kontrol edebilmektedir.

III.2. Kasaba ve Köy İşletmelerinin Öncü Rolü

Bugün Çin’de Kasaba ve Köy İşletmeleri(KKI)nin kapitalist gelişimde öncü bir rol oynadıklarına dair geniş bir konsensüs bulunmaktadır. Bu konsensüsün kaynağını somutlaştırmak, Çin kapitalizminin önemli bir dinamiğine açıklık kazandıracaktır.

Önceki bölümde bahsedilen 1984 düzenlemeleriyle, kapitalist insanın sanayi işletmelerini kapsayacak şekilde genişletildiği bilinmektedir. Ekonomik ve mali yönetimin yerelleştirilmesi, işletme yönetimlerinin özerkleştirilmesi, serbest pazarın geliştirilmesi, özel mülkiyetin önünün açılması ve sözleşmeli işçi çalıştırabilme yetkisinin tanınması, bu düzenlemelerin özünü oluşturmaktadır. Takip eden yıllarda Çin ekonomisi tepeden tırnağa bir dönüşüm yaşamıştır.

Dönüşümü anlayabilmenin yolu, kuşkusuz, Batıda kapitalist gelişimin formlarını ve mülkiyet yapılarını Çin’de arayan bakış açısından kurtulmaktan geçmektedir. Zira sosyalist bir iktisadi yapı bünyesinde gelişme olanağı bulan bir kapitalizmden

bahsetmekteyiz. Haliyle, bu kapitalizmin kendine özgü bir takım formları ve özellikleri olacaktır.

Çin yönetiminin ‘serbest piyasa sosyalizmi’ (veya Çin’e özgü bir sosyalizm) formülasyonunda farklı mülkiyet türleri yer almaktadır; kamu mülkiyetinin esas olacağı fakat özel mülkiyetin de geliştirileceği belirtilmiştir. Bu ekonomik politikanın yansımalarından birisi, farklı statülere ve yükümlülüklerle sahip işletme türlerinin ortaya çıkmış olmasıdır.¹² Devlete Ait İşletmeler (DAİ) olarak adlandırılanların sayısı 11.000 kadardır ve ağırlıklı bir biçimde enerji, ulaşım, demir-çelik, kimya ve makine imalat sanayilerini kapsamaktadır. 1992 verilerine göre, bütün sanayi işletmelerinin %2.9’unu oluşturan DAİ’ler toplam endüstriyel çıktının yaklaşık yarısını üretmekte ve bunların ödedikleri vergiler, toplam vergilerin %67’sini oluşturmaktadır (Lihua, 1997: 1).

Desantralizasyon politikası, DAİ’lerin önemli bir kısmının yerel yönetimlerin kontrolü altına girmelerini sağlamıştır. Resmi Çin basını, mütemediyen, kilit öneme sahip 477 DAİ’nin bulunduğunu ve bunlardan 186’sının merkezi hükümet tarafından kontrol edildiğini bildirmiştir (Cheng, 2005: 1).

DAİ’lerin gerek merkezi düzeyde, gerekse de eyalet düzeyinde, kapitalist gelişimin zeminini sağlamlaştırma gibi bir misyon üstlendikleri söylenebilir. Bununla bağlantılı olarak, DAİ’lerin finansmanında pazar-odaklı yaklaşımın bire bir uygulanmadığı görülmektedir. Örneğin, 1989’da 3 milyona yakın KKİ ya batmış ya da diğer KKİ’ler tarafından satın alınmıştır fakat aynı yıl, zarar eden neredeyse tüm DAİ’ler devlet tarafından kurtarılmıştır (Montinola, Qian ve Weingast, 1995: 66).

¹² Kapitalist dönüşüm, DAİ’lerin ve KKİ’lerin yapısal ve işlevsel olarak başkalaşımını getirmiştir. Bunlar dışında piyasanın başka aktörleri de vardır: Kolektif İşletmeler, Yabancı ortaklıklar, Özel İşletmeler. Özel ve Kolektif İşletmeler arasındaki ayırım çizgisinin bir ölçüde belirsiz olduğu söylenebilir. Bir işletme, Kolektif olarak kaydedilebilmek için, varlıklarının veya kazancının %10’unu çalışanlarına dağıtmak zorundadır. “Birçok büyük işletme, daha az vergi ödemek, teşvikli girdilere ulaşmak ve kapitalist doğalarını gizlemek için kendilerini kolektif olarak kaydederek ‘kızıl bir şapka’ satın almışlardır.” (Lihua, 1997).

Öte yandan, eyalet ve kent (ve aynı düzeydeki diğer birimler) açısından DAİ'ler (ve süreç içinde kurdukları diğer şirketler) korumacı iktisadi tutumların ve idari kararların odağı haline gelmişlerdir. Eyalet ve kent yönetimlerinin, kendi şirketlerini çeşitli teşviklerle desteklemekle birlikte, diğer bölgelerin şirketlerine karşı koruma amaçlı, ticari bariyerleri yükseltecek kararların altına imza attıkları görülmektedir (Montinola, Qian ve Weingast, 1995: 66).

KKİ'lerin özgünlüğü ise DAİ'lerden farklı bir statüye sahip olmalarında ve yine farklı bir işlev üstlenmiş olmalarında yatmaktadır. Kasaba ve Köy Yönetimlerinin DAİ'ler üzerinde herhangi bir otoritesi bulunmamaktadır. Bu yönetimlerin devlet bankalarından finansman sağlamama olanağı da yoktur. En önemlisi, Kasaba ve Köy Yönetimleri, yapısal konumları gereği, piyasayı düzenleyecek idari yetkilerden yoksundur. Örneğin, kendi şirketlerini koruma altına alacak şekilde ticari bariyerleri yükseltmeleri söz konusu değildir. Buna rağmen, kapitalist inşa süreci, bu yönetimlerin kontrolünde olan KKİ'lerin olağanüstü gelişimine sahne olmuştur. 1993 sonu itibarıyla, KKİ'lerin, toplam sanayi üretiminin %30'unu gerçekleştirdiği kaydedilmiştir (Montinola, Qian ve Weingast, 1995: 66).

'Serbest Piyasa Sosyalizmi' iddiasıyla atılan adımlar sonrası, pek çok gözlemci, KKİ'lerin özel mülkiyete alternatif olabileceği, dolayısıyla, sosyalizme yeni bir soluk kazandırabileceği doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmuşlardır (Kotz, 2000: 310–311). Bu 'iyimser' değerlendirmelerin hayal kırıklığına uğraması ise fazla sürmemiştir. Zira alışılmadık ve muğlak mülkiyet yapılarına rağmen, bu işletmeler tıpkı kapitalist firmalar gibi hareket etmeye başlamışlardır (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 45). İşçileri, mümkün olan en düşük ücretlerle, üstelik çok kötü koşullarda çalıştırmaya başlamışlar ve kapitalist inşanın bir gereği olarak yaratılan, güvenceden yoksun çalışma

ilişkilerine dayanarak, lüzum gördüklerinde işçi çıkarma uygulamasına gitmişlerdir. Tablonun tamamlanması için, elde edilen kârın, müteahhit işletmeci ve yerel yönetimler arasında paylaşıldığını vurgulamak gerekir. İşletmelerden yerel yönetimlere akan nakit para ile parasal olmayan diğer getiriler, yerel yönetimlerin, bu tür işletmeleri geliştirme noktasında, bir işadami duyarlılığıyla hareket etmelerini getirmiştir (Becker, 2007: 157).

Gabriel, KKİ'lerin, işletmeciler ile resmi yöneticiler arasında kurulan alışılmadık bir ittifaka zemin olduğundan ötürü, KKİ'leri 'hibrid kurumlar' olarak tanımlamaktadır (Gabriel, 1999). Bu işletmeler, özel girişimcilikle kamu mülkiyeti karışımı muğlâk bir mülkiyet yapısına sahip olmalarına karşın, takdire şayan bir 'başarı'nın sahibi olmuşlardır. Zira KKİ'lerin yapısal özellikleri söz konusu muğlâklığı avantaja dönüştüren bir rol oynamaktadır (Gabriel, 1999). Şöyle ki; işletmeci(girişimci)ler ile yöneticiler (resmi görevliler) aralarında bir sözleşme yapmaktadırlar. Bu sözleşmeler tek-tip olmayıp, pazarlık sonucunda şekillenmektedir. Pazarlığın kapsamıysa hayli geniştir. İşletme girdilerini ayrıcalıklı elde etme, kamunun diğer kaynaklarını da kullanabilme, vergi indirimleri, girişimcinin alacağı kazanç oranı vb. hususlar pazarlıkla belirlenmektedir. Bu tür teşviklerin, farklı bir biçimde de olsa, bütün kapitalist ülkelerde uygulandığı düşünülebilir. Fakat Çin'deki bu uygulamanın, hızlı sermaye birikimi ve burjuvalaşma gibi önemli sosyoekonomik sonuçlar yaratması söz konusudur. Böylece girişimciler ve yöneticiler, karşılıklı kazanç nedeniyle, kapitalist inşa sürecini sahiplenmekte ve bunu geliştirme doğrultusunda çalışmaktadırlar (Gabriel, 1999).

KKİ'lerde görülen ve kapitalist gelişimin özgünlüğü açısından önem arz eden bir diğer husus, işletmeyi üstlenenlerin ağırlıklı olarak o işletmenin eski yöneticileri olmasıdır. Cheng, bir gecede zenginleşmenin değişik yollarından bahsetmiştir (Cheng,

2005: 2; Harvey, 2005: 145). Hileli yollarla bir anda servet sahibi olanların sayıları azımsanacak gibi değildir. Zaten kapitalist inşa bu talan örnekleriyle at başı yürümektedir.

KKİ'lerin istihdam açısından da ilgi çekici bir görünüm sundukları söylenebilir. Aşağıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere, 1978–2003 döneminde DAİ'lerde çalışanların toplam kentsel istihdama oranı belirgin bir şekilde düşüş göstermiştir. KKİ'lerde çalışanların toplam kentsel istihdama oranında ise artış söz konusudur.

Tablo 1-Tarım dışı istihdam (toplam istihdam içindeki pay, %)

	Devlet İşletmesi	Kolektif İşletme	Yabancı Ortaklıklar ve Özel* İşletmeler	Kasaba ve Köy İşletmesi
1978	18.56	5.10		7.04
1985	18.03	6.66		13.99
1990	15.98	5.48		14.31
1995	16.54	4.62		18.90
2000	11.24	2.08	7.47	17.78
2003	9.24	1.34	10.55	18.24

Kaynak: Bahçe, S. (2007). Çin: ilkel birikimin ve üçüncü serfliğin 'mucizesi'.

Mülkiye, 255, s. 162

*Karma ortaklıklar, sınırlı sorumlu ortaklıklar, hisseli ortaklıklar, özel firmalar, yabancı sermayeli kuruluşlar ve kendi hesabına çalışanlar.

DAİ'lerin istihdam oranındaki düşüşün temel kaynağı, devletin ekonomiden giderek çekilmesi ve kitlesel işten çıkarmalardır. Buna karşın, KKİ'ler, tarımdaki kapitalistleşme nedeniyle işsiz kalanların yöneldiği çekim alanları olmuşlardır. KKİ'lerde istihdam edilen işçi sayısı 1990'da 92.7 milyondan, 2001 yılında 131 milyona çıkmıştır (Bahçe, 2007: 163). Bu gelişme, KKİ'lerin Çin ekonomisinde oynadıkları ağırlıklı rol bakımından aydınlatıcıdır.

Özetle, KKİ'ler, 'Çin usulü kapitalizm'in önemli dayanakları olarak ortaya çıkmışlardır. Muğlak mülkiyet yapılarına rağmen, kapitalist firma gibi işlev görmektedirler. Kapitalist gelişimde ilkel birikim ve serbest rekabet aşamasına benzer bir tablo yaratmışlardır. İşletmeyi üstlenenler, gerek çeşitli yolsuzluklar, gerekse de yoğunlaştırılmış sömürü yoluyla hızlı bir sermaye birikimi sağlamaktadırlar. Ayrıca çalışanlar açısından en olumsuz ve güvencesiz koşulların, bu işletmelerin çatısı altında hayat bulduğunu eklemek gerekir.

III.3. Kapitalist Dönüşüme Dışsal Etki

Arif Dirlik, Çin usulü kapitalizm olasılığının, herhangi bir Çinli topluluk içinde değil, Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuş bir fikir olduğuna dikkat çekerek, bu fikrin, global öneme sahip iki temel koşulunu şöyle belirtmektedir: "Çin'de sosyalizmden geri dönüş ve Doğu ve Güneydoğu Asya toplumlarında beklenmedik büyüme göstermesine karşılık Avrupa-Amerikan kapitalizminde görünür bir gerileme" (Dirlik, 2006: 263).

Dirlik, Kahn'nın World Economic Development:1979 and Beyond adlı eserinde (Weber'e atfen) ileri sürdüğü, Protestan ahlakının kapitalizmin gelişiminde oynadığı role benzer bir ilişkinin, Kofüçyüschü ahlakla çeşitli Asya toplumlarındaki kapitalist gelişme arasında da bulunduğu savına dikkat çekmektedir. "Doğu Asya Kültürü ve Modernleşme" konulu bir dizi konferansın, Kahn'ın ortaya koyduğu temel yaklaşımdan belirgin izler taşıdığı söylenebilir. Bu konferansların yansımalarından birisi de, kapitalizm ve Çinlilik üzerine yapılan tartışmalar ve yazılıp çizilenler olmuştur. Bu bağlamda, 'kapitalizme yatkınlık' özelliğiyle belirgin, yeni bir Çinli kimliğinin yaratılma çabasından bahsetmek mümkündür (Dirlik, 2006: 280–281).

Dışsal bağlantı ve destekle ilgili olarak, öncelikle şu hususun altını çizmemiz gerekmektedir: Küreselleşme denilen kapitalist yeniden yapılanmanın ihtiyaç duyduğu

disipline edilmiş emek gücünü, cazip yatırım olanaklarını ve dinamik yayılma zeminini Doğu Asya toplumları sunmaktaydı. Bu bağlamda Çin'in sosyalist geçmişiyle, devasa nüfusu, coğrafyası ve kaynaklarıyla basit bir bileşen olmanın çok ötesinde bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir ifadeyle, Çin'in kapitalistleşmesi ile küreselleşme arasında, sadece zamansal bir çakışma değil, birbirini destekleyen içsel bağlantılar söz konusudur. Bunu, Çin'in, neoliberal stratejiye cazip gelmesi ve buna karşılık, Çin yönetiminin dışa açılmayı, kapitalist insanın vazgeçilmez bir unsuru olarak görmesi biçiminde ifade edebiliriz.

Elbette ki, Çin kapitalizmine dışsal destek, Çin'in içsel dinamiklerinden ayrı ele alınamaz. Üstelik burada sadece kültür tartışmaları eksenli ve dışsal ideolojik bir etkilenmeden de bahsedilmemektedir. İlişkilenme gayet somuttur. Bu noktada, üç önemli husustan söz edilebilir:

Birincisi, çok uluslu şirketlerin Çin'e olan ilgisi ve büyük yatırımlarıdır. İhracata dayalı ekonomik politikalar nedeniyle, Çin pazarına girmekten çok, Çin'deki ucuz emeği sövmeye dayanan bu yatırımların, Çin'de ulusal burjuvazinin gelişimini engellemeyen, bilakis destekleyen bir rol oynadıkları açıktır.

İkinci husus, Çin'e gelen yabancı yatırımların tümünün çok uluslu şirketlere ait olmamasından kaynaklanır. Doğu Asya kapitalizmi, Çin'deki kapitalist inşayı bir nefes borusu olarak kullanmıştır. Tayvan ve Kore'nin Çin'e yaptıkları büyük yatırımlar bu temelde değerlendirilebilir. Öte yandan, Hong Kong'un Çin'le birleşmesi, bu açıdan daha özgün bir katkının sahibidir. Birleşmeyle ilgili Çin-İngiltere anlaşması imzalandığında yapılan “siyasi olarak Çin Hong Kong'u yutacak fakat ekonomik olarak Hong Kong Çin'i...” öngörüsünün doğrulandığını belirten Liu Yufan, nüfusu Çin'in %0.005'i ama GSMH'si %20'si olan Hong Kong'un, 10 yıl içinde, sanayisinin yarısından fazlasını

Güney Çin'e kaydırıldığını belirtmektedir (Yufan, 2006: 5). Bunun temel nedenlerinden birisini gösteren en çarpıcı veri, 1980'de Hong Kong'da 1 milyon sanayi işçisi bulunurken, bu sayının 1992'de 400.000'e gerilemiş olmasıdır. Bununla birlikte, Hong Kong sermayesi, Çin'de 3.5 milyondan fazla işçi çalıştırmaktadır (Yufan, 2006: 5). Ayrıca Hong Kong burjuvazisinin Çin yönetimi üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğu da bilinmektedir.

Üçüncü husus, dışsal destekle içsel dönüşümün paralelliği bakımından önem arz eder. Çin, işçi-köylü ittifakına dayanan bürokratik sosyalizmden, devlet kapitalizmine doğru metamorfoz yaşamakla, 1949 Devrimi'nden hemen sonra ve 1950'lerin ortalarında Çin'i terk eden bir kısım kapitalistlerle tekrar barış imzalamış olmaktadır. Yani artık diasporadaki Çinli kapitalistlerle, ÇHC arasında herhangi bir sınıfsal karşıtlık bulunmamaktadır (bu gerçeğin en anlamlı ifadesi, kanımca 'Üç Temsil Teorisi'dir). Bu yüzden, Çin'e akan yabancı sermayenin, aslında o kadar da 'yabancı' olmadığını söyleyebiliriz. Çizelge 2'deki sayısal veriler de, Çin'deki yeni sınıfsal dengelerin bir yansıması olan bu durumu desteklemektedir:

Tablo 2 - Çin'e yapılan toplam DYY'ler içinde denizaşırı Çin'lilerin payı (1983-1996)

Yıl	Yatırım		Yıl	Yatırım	
	Milyon US\$	%		Milyon US\$	%
1983	525	83	1990	2.517	72
1984	790	63	1991	3.393	78
1985	1.079	65	1992	8.291	75
1986	1.390	74	1993	22.177	81
1987	1.962	85	1994	24.415	72
1988	2.637	83	1995	26.127	70
1989	2.758	81	1996	28.124	67

Kaynak: Ekinci, A. (2005), *Çin yabancı sermaye Türkiye*, Ankara: Turhan Kitabevi, s.87

Sonuç itibariyle, Çin kapitalizminin farklı bir düzlemde yeniden inşa edilmesine, dışsal gibi görünen ancak içsel dönüşümlerle birlikte düşünülmesi gereken bir katkı söz konusudur. Bu katkı, kültürü ideolojileştirmeye çalışan düşünsel etkinliklerden (Dirlik, 2006: 280–281), Doğu Asya ülkelerinin yatırımlarına, ünlü bir spor ayakkabısı firmasının kurduğu ve 5.000 köylü kızın çok kötü şartlar altında çalıştırıldığı sömürü köyünden (Koldaş, 2005: 3), Çinli bir yöneticinin, Hong Kong bağlantılarını kullanarak, kendi işletmesini zarara uğratmasına (Cheng, 2005: 3) kadar uzanır.

III.4. Çin Burjuvazisi

Çin’de yaşanan metamorfozun izlerini takip edebileceğimiz alanlardan birisi de, daha önce bahsedilen, parti-devlet yöneticilerinin burjuvalaşmaları olgusudur.

Eğer tarih tekerrürden ibaret olsaydı, Çin’de yaşanan 1980 sonrası kapitalist gelişmenin basit bir açıklamasına ulaşabilirdik: Burjuvazi hiçbir zaman tasfiye olmadı, ÇKP’nin içine sızdı ve onu dönüştürdü, parti-içi mücadeleden galip çıkınca da, kapitalizmi geri getirdi.

Toplumsal sınıfları fazlasıyla kişileştiren bu yaklaşımın, nesnel gerçeklik tarafından doğrulanmadığını, dolayısıyla, başka bir açıklama yolu aramamız gerektiği açıktır. 1980 sonrası Çin burjuvazisi, 1950’lerdeki burjuvazinin mirasçılarında oluşmadığı gibi, bu iki burjuvazi arasında, köken ve özellikler bakımından ciddi farklılıklar bulunmaktadır.

Metamorfoz kavramına burada yine açıklayıcı bir rol yüklenmesi, somut gerçeklikle örtüşen bir algılamaya ulaşmamıza yardım edebilir. Öncelikle Maocu ‘parti-içi mücadele’ eksenli açıklamanın mekanik materyalist bir özellik arz ettiğini söylemek mümkündür. Bu açıklamayı doğru kabul etsek bile, “kapitalist-yolcular iktidarı ele geçirdikten sonra Maoculara ne oldu?” sorusu, yanıt bekleyen ilginç bir sorudur. Bunlar

topyekûn Parti'den kovulmadılar. Kitlesele kıyıma da uğramadılar. Ama Parti, kapitalist inşanın öncülüğü rolüne soyundu ve bu yolda kararlılıkla yürüdü. Deng döneminde, Parti içindeki muhalefetin, kapitalizm-sosyalizm ikileminin çok uzağında, 'reform' denilen adımların hızıyla ilgili bir noktada oluştuğu biliniyor. O zaman, eski Maocular, şimdinin 'ağır reformcuları' mı oldular? Yoksa köylülük ile işçi sınıfı ittifakına dayanan ama orta-sınıfı da kucaklayan Maoculuğun zaten bu dönüşümün nüvelerini barındırdığını düşünmek daha mı gerçekçidir?

Toplumsal yapı analizinden ziyade, kişilerin yaşam öyküleri üzerinden giden başka bir akıl yürütmeye, bu defa çok farklı bir noktaya varmamız mümkündür. Örneğin, Kültür Devrimi sürecinde Maocu kitle hareketinin aktivistleri olan bir grup genç, daha sonra Deng Xiaoping liderliğinde gelişen kapitalist inşa sürecinde 'fırsat'ları değerlendirerek zenginleşmişlerdir (Pocha, 2006: 2). Öyleyse, insan bilincinin, bulunduğu ortamın basit bir türevi olduğunu mu söyleyeceğiz? İnsanlar, esen rüzgâra göre yön mü değiştiriyorlar? O zaman, o rüzgârı estiren kim? Daha önemlisi, o rüzgâr ne?

Bu çerçevede, daha önce değinilen 'elit yöneticiler' eksenli açıklama modelinin ürünü olan ve 'aldığı kararla, kendini burjuvalaştırıp, ülkesini kapitalistleştiren ayrıcalıklı yöneticileri başkalaşımın odağına oturtan yaklaşımın, somut koşulların tahlilini dışlayan bir iradeciliğe sahip olduğu söylenebilir. Çünkü Çin'de burjuva sınıfsallaşmasının köklerini araştırmanın en sağlam yolu, toplumda varlığını koruyan ve parti-devlet içinde giderek ağırlığını arttıran orta-sınıf gerçeğini irdelemekten geçer.

1956'da uygulanan kamulaştırmayla beraber, Çin burjuvazisinden arta kalanların bir bölümünün ülkeyi terk ettikleri, bir bölümünün de parti-devlet ile bütünleştikleri biliniyor. Öte yandan, 1960'ların başlarında, küçük tacirlerin yeniden ortaya çıktıkları görülmektedir (Blecher, 2005: 6). Bu dönemde, ekonomik politikaların Liu

Shaoqi ve ekibi tarafından belirleniyor olması, elbette tesadüf değildir. 1961–1965 arası, Liu ve ekibinin uygulamaya koyduğu “Üç Özgürlük Bir Sabit Kota” politikası gereği, belli şartlar altında bile olsa, tarlaların özel kullanımına izin verilmiş, serbest pazar geliştirilmek istenmiş ve işletme yönetimlerine görece bir özerklik tanınmıştır (Ho, 2005: 18). Petras’a göre, Kültür Devrimi’ne yol açan çelişkinin kaynağında, ‘sosyalist pazar’ ile işletme özerkliğini ön plana çıkaran bu eğilim bulunmaktaydı (Petras, 2006: 432).

Mao’nun, bu eğilimi tasfiye etme amacıyla başlattığı Kültür Devrimi ise, hem bu Maoocu perspektiften başka mecralara kaymış, hem de ironik bir biçimde, Liu ve Deng çizgisinin iktidara geliş zeminini hazırlamıştır. Ardından, 1980’ler boyunca kapitalizmi inşa etmeye yönelik adımların atıldığı görülmektedir. Tarımsal üretimde özel mülkiyetin geliştirilmesi, kısa bir zaman diliminde, Çin kırsalının, toprak sahipliği ve gelir bakımından, 1949 öncesi dengesiz dağılıma geri dönmesini doğurmuş (Blecher, 2005: 2), serbest pazar ise ticaret burjuvazisinin önünü açmıştır.

Bu dönemde parti-devlet yöneticilerinin görevlerinden ayrılarak, özel girişimci olmaları çok nadir görülen bir durumdur (Wu, 2006: 390). Bu dönemin burjuvaları, tarım işletmeleri ve tarıma dayalı küçük sanayi işletmelerinin sahipleri ile tüccarlardır. Ayrıca 1949 ve 1956 sonrası ülkeyi terk eden kapitalistlerin bir bölümünün ülkeye dönüş yaptıkları görülür (Harvey, 2005: 130). Deng’in, bu eski kapitalistlere bir de jesti olmuştur: 1956’daki kamulaştırmaların, işletme sahiplerine bedelleri ödenmek suretiyle yapıldığı ve ayrıca 1966’ya kadar, bu eski kapitalistlere kâr payı veya faiz adı altında ödeme yapıldığı bilinmektedir. Deng, 1966’da son verilen bu uygulamayı, geriye dönük kazanımları koruyarak tekrar başlatmıştır. Böylece 1980’den itibaren milyonlarca dolar, bu eski kapitalistlere aktarılmıştır (Hinton, 2004: 5).

Burjuvazinin 1980'lerin başındaki görünümü, küçük aile işletmeleri şeklindedir. Bu sınıf, 1980'lerin sonuna doğru, artık 'işveren' konumundadır ve onlarca işçinin çalıştığı, küçük çaplı üretim yapılan işletmelerin sahibidirler. 1990'ların ortalarında ise, artık olgunlaşmış ve kapitalist şirketleşme aşamasına ulaşmıştır (Blecher, 2005: 6).

Böylesi bir yapı içerisinde, bürokrasinin sınıfsal bir temele sahip olmadığını söylemek güçtür. Sonuçta, kapitalist sınıfsallaşmanın önünü açan ve burjuvazinin çıkarlarını, işçi sınıfı ve yoksul köylülüğe karşı korumayı esas alan bir parti-devletten söz ediyoruz.

Mali ve yönetsel desantralizasyon ile işletme yönetimlerinin özerkleştirilmesi uygulamalarından sonra, DAİ'lerin çoğunun ve KKİ'lerin tümüyle yerel yönetimlerin denetimine bırakıldığı söylenebilir. Ayrıca kapitalist inşa süreciyle birlikte, her düzeyde yerel yönetimin kendine ait şirketler kurdukları ve bunun epey yaygın bir eğilim olduğu görülmektedir (Li, 1998: 5). Bürokratların, güçlenen burjuvaziye bizzat dâhil olmaları, bu aşamadan sonraya tekabül etmektedir (Wu, 2006: 395). Bu da, gayet anlaşılır nedenlere dayanmaktadır: Yurttaşlarına 'zenginleşin' çağrısı yapan bir siyasal irade, parçalı ve otoriter bir yönetsel yapı, desantralizasyon, işletmelerin yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakılmaları, kapitalist gelişme süreci ve yerel düzeyde girişimcilerle yöneticilerin ittifakı.

KKİ'lerin işletme hakkının, sözleşmeyle girişimcilere verildiği bir ortamda, bu işletmelerin yönetimi konusunda önemli bir deneyimin sahibi olan ve doğal olarak bürokrasi içinde güçlü bağlantıları bulunan yöneticilerin, yavaş yavaş özel sektöre kaydıkları görülmektedir.

Parti-devlet yöneticilerinin bizzat iş hayatına atılmaları, 1980 sonrası Çin burjuva sınıfsallaşması açısından görece gecikmelidir (Wu, 2006: 395). Fakat bu gecikmeli burjuvalar, KKİ'lerin, Çin kapitalizminin dinamosu olmasından ötürü, kısa sürede burjuva

sınıfının omurgası haline gelmişlerdir. Çin yönetiminin ihracata dayalı büyüme modeli nedeniyle, oluşturduğu serbest bölgelere yabancı yatırımları çekmekle beraber, bu bölgelerden Çin pazarına dönük mal akışını yasaklaması, bahsedilen bürokrat kökenli burjuvaları “milli” burjuvazi konumuna sokmaktadır. Şimdi, korumalı gümrük duvarları ardında, ülkenin dört bir yanındaki KKI’ler ve diğer işletmeler, kıyasıya bir rekabet halinde ve yoğun emek sömürüsüyle sermaye birikimini arttırma ve böylelikle pazar paylarını büyütme peşindedirler.

Parti-devlet kökenli işadamlarının oranına ilişkin veriler de mevcuttur. 2002 yılında yapılan ve 3.635 özel girişimciyi kapsayan bir araştırmaya göre, bunların %30’unun ÇKP ve %35’inin ÇHSDK¹³ eski üyesi olduğu saptanmıştır (Boon, 2006: 4).

Çin’de, bazı işletmeler devlete ait ve yöneticileri parti-devlet kadrosu olsa bile, bu kadroların, söz konusu işletmeleri istedikleri gibi yönettikleri ve haksız kazanç elde ettikleri bilinen bir gerçekliktir. Liu Yufan, bu duruma atfen, özel sermayenin, burjuvazinin sadece temel bileşenlerinden birisi olduğunu, diğer bileşenin ise “bürokratik sermaye” (Yufan, 2006: 3) olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, resmi görevinden ayrılmamış, dolayısıyla bizzat iş hayatına atılmamış olsa bile, bazı bürokratların ellerinde önemli bir sermaye birikmiş durumdadır.¹⁴ Yukarıda bahsedilen araştırmanın diğer bazı sonuçlarına, bu gerçekliği göz önünde bulundurarak bakmak daha

¹³ Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı (ÇHSDK): Bu yapı, hükümet sisteminde bir devlet kurumu değildir. Ancak sıradan bir kitle örgütü olarak da değerlendirilemez. 1949’da ‘vatansever birleşik cephe’ anlayışıyla kurulan bu örgütün ulusal düzeyde bir komitesi ve diğer idari birimlerde uzantıları bulunmaktadır. ÇHSDK’nin bileşimi ise şöyledir: ÇKP, demokratik partiler (Çin’de 8 ‘demokratik parti’ bulunmaktadır), partili olmayan bireyler, halk örgütleri, etnik azınlıklar, Tayvan temsilcileri, diasporadan dönenlerin temsilcileri. Toplantılarda, devlet politikaları, önemli yerel meseleler, halkın geçim sorunu gibi konular gündemleştirilmekte, görüş ve öneriler sunulmaktadır. Halk Kongreleri toplandığında da, ÇHSDK komite üyeleri, bu toplantılara katılmaları ve görüşlerini açıklamaları için davet edilmektedir (“Siyasi Sistem”, 2007).

¹⁴ Bunun temel kaynağının rüşvet olduğuna şüphe yoktur. Rüşvet olayının yaygınlığına ve nasıl gerçekleştiğine dair sayısız örnek verilebilir. Fakat Heilongjiang Eyaletinde yaşanan bir örnek, işin kapsamını ve karmaşık ilişkiler ağını çok iyi yansıtmaktadır. Burada açığa çıkan rüşvet skandalına, aralarında eski Vali, Parti Eyalet Komitesi Örgütlenme Şefi, Vali Yardımcısı, Başsavcı, Eyalet Yüksek Mahkemesi Başkanı ve Eyaletin 13 Parti yöneticisinden 8’inin de bulunduğu 400’den fazla kişinin adı karışmıştır (Boon, 2006: 4).

yararlı olacaktır. Örneğin büyük ve orta ölçekli devlet işletmelerinin yarısında, ÇKP Sekreteri ile Yönetim Kurulu Başkanı aynı kişidir. 2001’de şirketleştirilen 6.275 büyük ve orta ölçekli devlet işletmesinin %70’inde, Parti Komitesi Üyeleri, aynı zamanda Yönetim Kurulu Üyeleridirler. Son dönemde yapılan bir araştırma ise, özelleştirilen işletmelerin %60’ının, bu işletmelerin müdürlerince satın alındığını göstermektedir (Pei, 2006: 4).

Kuşkusuz, Çin’de sermayenin biriktiği alanlar, sadece, kapitalist tarım işletmeleri, tarıma dayalı sanayi işletmeleri ve kentlerdeki fabrikalar değildir. Arsa spekülasyonu, hızlı kentleşme nedeniyle, büyük vurgunlar yapılmasına olanak vermektedir (Becker, 2007: 117). Bu vurgundan elde edilen gelirin ancak %5’inin arsa sahiplerine kaldığı, %60’ının emlakçiler tarafından alıkonulduğu, geri kalanın ise yerel yöneticiler arasında paylaşıldığı tahmin edilmektedir (Boon, 2006: 4). Öte yandan, serbest bölgelerden Çin pazarına yönelik, bir türlü önüne geçilemeyen kaçakçılık olaylarının (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 67), bu işin başındakilere büyük bir servet kazandırdığını tahmin etmek zor değildir.

Sonuç itibariyle, Çin’in dört bir yanından, Deng Xiaoping’in ‘zenginleşin’ çağrısına yanıtlar yükselmektedir.

III.5. Metamorfozun İdeolojik Boyutu

Sosyoekonomik ve siyasal zemin üzerinde yeşeren metamorfozun, Kültür Devrimi sonrası, kendi doğasına uygun dönüşümleri yaratacak olgunluk evresine ulaştığı söylenebilir. Dönüşümün aktörlerince, bu dönemde daha belirgin olarak ileri sürülmeye başlanan ideolojik argümanların incelenmesi, metamorfoz olgusunun daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Öncelikle, bu çalışmada, ‘ideoloji’ kavramının, belirli bir sınıfın veya toplumsal zümre ya da kesimin çıkarlarını, ideallerini, hayata bakışını ve yaşam tarzını

yansıtan sistemli düşünceler bütünü şeklinde anlamlandırıldığını belirtelim. İdeolojinin, toplumsal yapı odaklı bir tanımlaması, kaynağında, iktidarın sınıfsal karakterindeki değişim ve dönüşüm yatan Çin metamorfozunun, ideolojik açıdan incelenmesine temel oluşturmaktadır.

Metamorfozun ideolojik ifadesinin, ilk olarak Deng tarafından, Mao'nun doğru anlaşılması gerektiğine dair bir tartışma vesilesiyle dillendirildiğini söylemek mümkündür. 21 Temmuz 1977 tarihli konuşmasının başlığı, bu açıdan anlamlıdır: “Mao Zedong Düşüncesi Bir Bütün Olarak Doğru Anlaşılmalıdır” (Xiaoping, 1977). Mao'yu ne şahsen, ne de fikren doğrudan karşısına almamaya özen gösteren Deng Xiaoping, bu konuşmasında ‘Dörtlü Çete’nin Mao’yu kendilerince bir yoruma tabi tuttuklarını belirtmekte; Mao’nun parti işleyişine dair ve demokratik merkezîyetçiliğin önemini vurguladığı sözlerine de atıf yaparak, Dörtlü Çete’nin parti birliğine zarar veren çizgisini eleştirmektedir.

Deng 1979 tarihli bir konuşmasında da, ÇKP’nin ideolojik çizgisini, şu dört prensiple tanımlamıştır (Xiaoping, 1977): (1) Sosyalist Yol (2) Partinin Öncülüğü (3) Proletarya Diktatörlüğü (4) Marksizm-Leninizm-Mao Zedong Düşüncesi.

Söylem üzerinden gidersek, doğal olarak, Deng’in farklı bir ideolojik çizgi geliştirmediğini düşünebiliriz. Ancak Maoculuğun, Çin toplumu açısından, sahip olduğu önem ve etki göz önünde bulundurulursa, “Mao’yu en iyi anlayan biziz” türünden bir yaklaşımın, Mao’yla aynı çizginin savunulduğu anlamına gelmediği görülecektir. Öyleyse, ideolojik argümanların özü ile lafzını birbirinden ayırarak, örtülü anlamların peşine düşmemiz gerektiği açıktır.

Mao ile Deng ayrılığının temeli, kuşkusuz, sınıfsaldır. Deng ideolojik olarak da burjuva sınıfsallaşmasını ve kapitalist kurumsallaşmayı destekleyen bir çizgi ortaya koymuştur. Ancak bu ideolojik çizgi açık değil, örtülüdür. Kapitalist inşa hedefi

doğrultusunda, sosyalist teorinin pragmatist bir yorumunu esas alır. Örtüyü kaldırmak istediğimizde, yüzleşeceğimiz ilk ideolojik görünümlerden birisi de ‘Dört Modernizasyon’dur.

Dört Modernizasyon; tarım, sanayi, bilim ve teknoloji ile ulusal savunma alanlarında bir yenileşme programı şeklinde ortaya konmuştur. Fakat özünde, parti faaliyetinin odak noktasını, sınıf mücadelesi ve sınıfsal duyarlılıklardan uzaklaştırıp, geliştirilmek istenen ekonomik yapılanmanın kapitalist karakterini gizlemeye çalışan ‘kalkınma’ hedefine doğru yöneltme işlevine sahiptir. Deng, 1978’deki Parti Konferansı’nda yaptığı konuşmada şu sözleri sarf etmiştir: “Yoldaşlar, bu konferans bir aydan fazla bir süredir devam ediyor ve yakında sona erecek. Merkez komite, bütün parti faaliyetinin odağını dört modernizasyona çeviren temel yol gösterici prensipleri ortaya koydu ve geçmişten kalan önemli sorunları çözüme kavuşturdu.” (Xiaoping, 1978)

Ortaya konan modernizasyon hedefinin ideolojik bakımdan önemi, sınıfsal temellerden soyutlanmış bir kalkınmacılıkla birlikte düşünülmelidir. Ayrıca bu modernizasyonun, toplum ve yönetim için önemli değişimlere işaret eden prensipleri bulunmaktadır. Bunların başında, ‘etkinlik’ adına eşitlik ilkesinin çiğnenmesi ve eşitsizliğin, kalkınma için olmazsa olmaz kabilinden gösterilerek, meşrulaştırılması gelmektedir. 1978’de yapılan parti konferansındaki konuşmasında Deng, ekonomik politikalarla ilgili olarak şunları söylemektedir (Xiaoping, 1978):

Bence, çalışma yoğunluklarına ve topluma sundukları katkıya göre, bazı bölge ve işletmeler ile bazı işçi ve köylülerin, diğerlerinden daha fazla kazanç elde etmelerine izin vermeliyiz. Eğer bazı insanların yaşam standardı yükselirse, bu, kaçınılmaz olarak, komşuları için etkileyici bir örnek oluşturacak ve başka bölge ve birimlerdeki insanlar, bunlardan bir şeyler öğreneceklerdir. Bu durum, ulusal ekonominin dalga dalga büyümesine ve ... insanlarımızın görece kısa bir zaman dilimi içerisinde refaha ulaşmasına yardım edecektir.

Bu noktada, sosyalizme bağlılık iddiasının, eşitsizliği meşru gösterme adına, ‘herkese emeğine göre’ ilkesine başvurmayı getirdiğini eklemek lazım. Nitekim Deng’in bazı konuşmalarında, az çalışan ile çok çalışanın bir tutulduğundan yakındığı görülmektedir. Sonuçta, Deng, zenginleşmeyi, ‘çok çalışma’ ile elde edilebilecek bir mükâfat şeklinde lanse etmektedir. Zenginleşmenin ancak sömürüyle mümkün olduğunu ortaya koyan sosyalist teoriden, zenginleşmeyi meşrulaştırmak adına yararlanılması ise pragmatizmin somut bir örneğini oluşturur.

Öte yandan, modernizasyonun hedefleri Taylorcu ‘bilimsel yönetim’ anlayışına dayandırılmaktadır. Yönetimi ve yöneticiyi, siyasal ve sınıfsal kimliğinden soyutlayarak, teknokrat şeklinde konumlandırmak isteyen Deng, aslında bu konumlanışın sahip olduğu sınıfsal ve siyasal anlamı gizlemek istemektedir.

Yeni ideolojik çizginin, kuşkusuz, en önemli boyutlarından birisi ‘sosyalist pazar’ ile alakalıdır. Sosyalist bir toplumda, bu üretim ilişkileriyle uyumlu bir serbest pazarın olasılığı, bir başka söylemle, sosyalist temelde kurulmuş işletmelerin doğrudan devlete bağlı olmak yerine, kendi aralarında alış-veriş yaptıkları bir sistemin kurulup kurulamayacağı üzerine tartışmaların kökeni 1920’li yıllara kadar gitmektedir. Deng çizgisinin bu fikre sahip çıkması, elbette tesadüf değildir. Dikkat edilirse, kapitalizmin inşasında atılan ilk adımlardan birisi özel mülkiyetin geliştirilmesi, diğeri de serbest piyasanın tesisidir. Zira piyasasız bir kapitalizm düşünülemez. Deng’in, özel mülkiyeti geliştirmekle beraber, sosyalist pazardan bahsetmesi, yani kuramda öngörülen çerçeveye taban tabana zıt bir noktada durması, sosyalist teoriye pragmatist yaklaşımın bir diğer örneğini oluşturur. Zaten pragmatizmin, yeni ideolojik yapıyı boydan boya kestiğini söylemek mümkündür.

Aynı şekilde, sosyalist sistem ile üretici güçlerin geliştirilmesi arasında kurulan yakın ilişkinin, kapitalist inşaya hizmet edecek şekilde ele alındığını görmekteyiz. Deng'e göre, üretici güçlerin geliştirilmesi, tarihsel ilerleme perspektifinden, başlı başına bir devrim niteliğindedir (Xiaoping, 1980). ÇHC'nin kuruluşundan beri, üretici güçlerin çok ağır geliştiğinden yakınan Deng, daha da ileri giderek, bütün devrimlerin, üretici güçlerin önündeki engelleri kaldırmak amacıyla yapıldığını dile getirmektedir. Bu genel Marksist kabulün, anılan konuşmada (Xiaoping, 1980), somutlaştırılma biçimi daha da ilginçtir:

Dört modernizasyon hedefi, aslında Başkan Mao tarafından ortaya konmuş ve Başbakan Zhou tarafından, hükümet programında ilan edilmişti. Fakat Dörtlü Çete buna nasıl yanıt verdi? Kapitalist sistemde zengin olmaktansa, sosyalist sistemde yoksul olmanın daha iyi olduğunu söylediler. Onlar için sosyalizmin anlamı yoksulluk düzeni.... Bu yüzden, geçen yıldan itibaren, odak noktamızı ekonomik kalkınma şeklinde değiştirdik.

Ekonomik durgunluğun süreklilik arz ettiği ve halkın yaşam standartlarının uzun yıllardır düşük seyrettiği bir sistemin sosyalist olarak tanımlanamayacağını ileri süren Deng, böylece 'üretici güçleri geliştirmek için her yola başvurulmalıdır' gibi bir sonuca varmaktadır. Bunun mantıksal sonucu şudur: Sosyalizm, üretici güçlerin gelişimini engelliyorsa, ortadan kaldırılmalıdır. Aynı yaklaşımın, Jiang Zemin'de daha da belirgin olduğunu görmekteyiz.

Jiang Zemin'in ideolojik açıdan asıl önemi ise "Üç Temsil" teorisinden kaynaklanır. Özel girişimcilerin de ÇKP'ye üye olabilmelerini savunan bu teorisini, Temmuz 2001'de, ÇKP'nin 80. kuruluş yıldönümü kutlamaları esnasında açıklayan Jiang'a göre, ÇKP, sadece işçi ve köylüleri değil, 'ülkenin kalkınmasına yardımcı olan' özel girişimcileri de temsil etmek durumundadır. Bu bağlantıyı sağlayan ise, yukarıda değinilen üretici güçleri geliştirme hedefinin fetişleştirilmesidir.

Jiang, yaşı ilerlediği için Parti Genel Sekreterliği'nden ayrılacağı 16. Parti Kongresi'nde, giderayak, bu teorisine uygun tüzük değişiklinin kabul edilmesini sağlamıştır (Savran, 2005: 1). Fiilen on binlerce özel girişimcinin zaten ÇKP üyesi olduğu göz önünde bulundurulursa, neden böyle bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu sorulabilir. ÇKP, kapitalistleşme ve burjuva sınıfsallaşması doğrultusunda öncü bir rol oynadığından, Parti içindeki burjuvalaşmış unsurlar ile bir probleme sahip değildir. Bu bakımdan, Jiang'ın teorisinin, Parti kökenli olmayan ve Parti ile bütünleşememiş burjuvalara yönelik olduğunu düşünebiliriz. Ayrıca, bu teori ve akabinde yapılan düzenlemeyi, sembolik açıdan değerli bulmak yerine, sosyoekonomik dönüşümlerin siyasal yapıya yansıma örneği şeklinde değerlendirmek, daha anlamlı olacaktır.

Çin'de görülen ideolojik değişim ve dönüşümün bir diğer boyutunu, milliyetçiliğin giderek daha fazla referans kaynağı haline gelmesi oluşturmaktadır. Seckington, Marksist-Maoist resmi ideolojinin artık etkisini yitirdiğini, dolayısıyla, yeni bir meşrulaştırıcı söylem olarak milletçiliğin kullanılmaya başlandığını dile getirmektedir (Seckington, 2005: 24). Tabii burada, ebedi bir iktidar ve onun, sürekli meşrulaştırım ihtiyacından dolayı başvurduğu değişik ideolojiler algılamasının yanılgılı olacağını belirtmek gerekir. Bu temelde, 'bir ideolojinin eskimesi ne demektir' sorusunu yöneltmek yararlı olabilir. İdeoloji mi (kullanıla kullanıla) eskimiştir, yoksa iktidarın sınıfsal temelinde bir başkalaşım söz konusu olduğundan ötürü ideolojik bir değişim ve dönüşüm mü yaşanmaktadır? Elbette ikincisi doğrudur. Bu bağlamda, milliyetçiliğin, kurgusal birlik çatısı altında, ortak paydalar ve duygudaşlıklar yaratmak suretiyle, eşitsizliklerin üzerini örtmeye yarayan bir burjuva ideolojisi olduğu unutulmamalıdır.

Deng'in yapmış olduğu konuşmalarda, ideolojik açıdan dikkate değer boyutlara sahip pek çok husustan söz etmek mümkündür. "Çin'e özgü bir sosyalizm inşa

etmek”, “bir ülke iki sistem”, “reform ikinci devrimdir”, “burjuva liberalizmine karşı sosyalist demokrasi”, “anarşizme karşı parti otoritesi”, “istikrarın modernizasyon için zorunluluğu” bunlar arasında öne çıkanlar.

Sonuç olarak, ideolojilerin sınıfsal temellerden kopuk ele alınamayacağı gerçeği ışığında, değinmek istediğimiz husus, metamorfozun ideolojik düzlemdeki yansımalarıdır. Metamorfozun aktörlerinin sınıfsal duruşuna ışık tutan bu ideolojik argümanlar, kapitalizmin gerçekleşme formuna da yön vermektedir.

III.6. Devlet Kapitalizmi

Bugün Çin’de, gerek kapitalizmin inşası ve kapitalist sınıfsallaşma sürecini, gerekse devletin bu başkalaşımında oynadığı rolü göz önünde bulundurarak, devlet kapitalizminin vücut bulduğunu söylemek mümkündür. Devlet kapitalizmi tanımlamasının nesnel dayanaklarını ise, devletin öncülük ettiği bir kapitalistleşme sürecinde aramak gerekmektedir.

Önceki bölümlerde kapitalist inşa sürecinin toplumsal dayanaklarına ve ÇKP bünyesindeki yansımalarına değinilmişti. Burada kapitalistleşme sürecine götüren dinamiklerin, burjuvalaşma eğiliminde olan orta-sınıf ve bunların parti-devlet aygıtında güçlenerek, siyasal bir iradeye kavuşmalarıyla harekete geçtiğini belirtmek gerekir. Burjuvalaşma yöneliminin parti-devlet kadroları şahsında temsil edilerek iktidarlaşması, kapitalistleşmenin devlet eksenli gelişimini adeta kaçınılmaz kılmıştır.

1978 sonrası özel mülkiyet alanını genişletmeye yönelik adımlar için herhangi bir toplumsal talep olmadığı bilinmektedir. Kapitalist inşa, parti-devlet aygıtının üst yönetim kadrolarınca başlatılmıştır (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 53–54). Bunun, sosyalizm iddiasını sürdüren bir jargonla meşrulaştırılmaya çalışılması, toplumdan gelmesi muhtemel tepkilere karşı ideolojik bir kalkan olarak görülebilir. Zaten çok geçmeden,

kapitalist inşaya karşı işçi sınıfı ve bu süreçten zarar gören diğer toplumsal kesimlerin tepkileri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Devlet kapitalizmi tanımlaması açısından diğer bir önemli husus, 1978 sonrasında hızlı bir şekilde palazlanan yeni burjuvazinin kökenleridir. Yeni burjuvazinin ağırlıklı olarak parti-devlet kadroları ve bunlarla yakın bağlantıları bulunan kesimlerden oluştuğuna değinilmişti. Diasporadaki bir kısım sermayedarın da, kısa bir zaman dilimi içerisinde yeni burjuvazinin bileşeni haline geldiği görülmektedir (Petras, 2006). Bürokratik sosyalizm sürecinde, devletin mülkiyeti altında devasa üretim birimlerinin ortaya çıkmış olması, ÇKP'nin yaşadığı sınıfsal dönüşüm ve kadroların yönetim deneyimleri birlikte düşünüldüğünde, yeni burjuvazinin neden parti-devlet içinden çıktığı sorusu açıklığa kavuşacaktır. Yeni burjuvazinin bu özelliğini, devlet kapitalizminin bir başka görünümü şeklinde değerlendirmek gerekir.

Devlet kapitalizminin en berrak görünümüne ise, parti-devletin, mülkiyet karşısındaki tutumunu değerlendirerek ulaşabiliriz. Parti-devlet, işçi sınıfına karşı burjuva mülkiyetini güvence altına alan bir rol üstlenmiş durumdadır. Esnek bir emek piyasasının oluşturulması, bunun için, işçi sınıfının sahip olduğu hakların ortadan kaldırılması, böylelikle yoğun bir sömürüye dayalı ilkel birikim zemininin yaratılması; öte yandan yerel yönetimlerin denetimindeki işletmelerin çok düşük bedellerle özelleştirilmesi, parti-devletin sınıfsal karakterini ortaya koymaktadır.

Değişik vesilelerle değinildiği gibi, parti-devlet hem bizzat kapitalist inşa sürecinin kaynağı, hem de öncü gücüdür. Böylesine açık bir sınıfsal karakterin, kendini 'kamu' yatırımlarında da göstereceğine şüphe yoktur. Bu süreçte devletin yöneldiği yatırım alanları, kapitalist gelişmenin ihtiyaçları tarafından belirlenmektedir (Petras, 2006: 433). Toplumsal refah ve eşitlik ilkelerinin bir tarafa bırakılmasına paralel olarak, devasa alt

yapı, enerji ve ulaşım yatırımlarına girişilmesi, Çin burjuvazisinin gelişimi açısından zorunluluk arz etmektedir. Parti-devlet, burjuvazi tarafından üstlenilmesi olanaksız, yüksek maliyetli ve kâr marjı düşük yatırımları gerçekleştirmekte ve bunun maliyetini de ağırlıklı olarak işçi sınıfına ve yoksul köylülüğe çıkarmaktadır.

Zaten, devlet mülkiyetinde biriken varlıkların özel sektöre sunulması, devlet kapitalizminin temel işlevlerinden birisini oluşturur. Talansız bir devlet kapitalizmi düşünülemez. Talanın ise iki boyutta yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Birincisi, devlet, burjuvazinin emek sömürüsü ve ülke kaynaklarını sahiplenme yoluyla zenginleşmesi için gerekli bütün koşulları sağlamaktadır. İkincisi, devlet, kurulu olan işletmeleri yeni yetme burjuvalara devretmektedir. Parti-devlet kadrolarında yaşandığı söylenen bütün yozlaşma türleri, kaynağını buradan alır. Çin’de ayyuka çıkan rüşvet ve çeşitli yolsuzlukların bir de devlet kapitalizmi açısından değerlendirilmesi gerekir.

Parti-devletin ekonomide ağırlıklı bir rol üstlenmesi, devlet kapitalizminin bir diğer görünümünü sunmaktadır. Bu noktada Sovyet Rusya’da yaşanan çözülme süreciyle Çin’in esas aldığı kapitalist inşa stratejisinin karşılaştırılması aydınlatıcı olabilir. Rusya’da, siyasal çöküşün karmaşık atmosferinde devlete ait işletmelerin hızla özelleştirildiği bilinmektedir (Kotz, 2000: 312). Çin yönetimi, 1978 sonrası hayata geçirmeye başladığı kapitalist inşa sürecinde, devlete ait işletmelerden, stratejik öneme sahip olarak gördüklerini merkezi idarenin denetimine almış, geri kalanları yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakmıştır. Buna, burjuvazinin konumunu güçlendirmeye yönelik adımlar ile yabancı sermayeyle bütünleşme süreci, eşlik etmiştir. Özetle, devletin ekonomideki ağırlığını koruyan ama aynı zamanda özel sektörü geliştirmeyi esas alan bir çizgi görülmektedir (Holmstrom ve Smith, 2000: 7). Bu çizginin, Çin’deki tedrici kapitalist inşa stratejisinin görünümülerinden birisi olduğu söylenebilir.

Esas aldığı devletçi politikalar nedeniyle, Çin yönetiminin takdir edilmesi gibi bir yaklaşımın, devlet kapitalizminin bir “üçüncü yol” (eskiden sosyalizm ile kapitalizm, günümüzde küreselleşme ile ulus devlet veya neoliberalizm ile müdahaleci ekonomik politikalar arasında) olarak görülmesinden kaynaklandığı söylenebilir (Gordon, 2001). Takdir etme gibi bir tutumun bilimsel açıdan pek anlamlı olmadığı söylenebilir. Hangi anlamıyla ele alırsak alalım, devlet kapitalizmi, ne Çin’de, ne de başka bir yerde kesinlikle bir “üçüncü yol” değildir. Devlet, kapitalist gelişmenin garantörü olarak rol üstlenmektedir. Öte yandan, Çin yönetiminin, uluslararası sermayeyle bütünleşme gayretlerine rağmen, ulusal burjuvaziyi, daha gelişme aşamasındayken, şiddetli küresel rekabetin insafına terk etme gibi bir tutumdan titizlikle kaçındığı söylenebilir (Boon, 2006: 5). Burada küreselleşmeye karşı ulus-devletçilik tutumunu aramak yerine, Çin koşullarında, ulusal burjuvazinin gelişimini gözetmeyen bir kapitalist inşanın, ciddi açmazlarla karşı karşıya kalacağı gerçeğini, hatta olanaksızlığını görmek gerekir.

Özetlemek gerekirse, devletin ekonomideki ağırlıklı rolü ve burjuva sınıfsal karakteri, Çin’de gerçekleşenin devlet kapitalizmi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ekonomideki ağırlıklı rolün sınıfsal açıdan nötr olamayacağı ise, bizzat pratiğin bize gösterdiği bir gerçekliktir.

III.7. Metamorfoz

ÇHC’nin bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine bir başkalaşım yaşadığı şeklinde bir tespitin, bu sürecin altında yatan etkenlerle birlikte düşünülmesi gerektiği açıktır. Tespitin somutlaştırılması açısından da bu gereklidir.

Çin metamorfozu üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmında ‘yaşanan neydi’ ve ‘nasıl gerçekleşti’ sorularına yanıt arandığını söyleyebiliriz. Bu çalışmanın verdiği yanıt, bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine bir metamorfoz yaşandığı

şeklindedir ve iki soruyu da gözeten bir perspektife dayanmaktadır. Çalışmada kullanılan metamorfoz kavramı, aynı zamanda eleştirel bir açıklama modeli olarak düşünülmüştür.

Çin’de 1978 sonrası açığa çıkan dönüşüm farklı şekillerde tanımlansa bile, Çin’in bugün kapitalist sisteme entegre olduğu hususunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Bu dönüşümün hangi dinamiklerin ürünü olduğuna dair bazı yaklaşımlara değinmek, metamorfoz ile anlatılmak isteneni daha iyi ortaya koyacaktır.

Trotsky’nin SSCB üzerine yaptığı tespitlerden de beslenen ve Çin’deki başkalaşımı 1949 sonrası oluşan bürokratik yapının doğal bir sonucu olarak ele alan yaklaşımın bir tür determinizm olduğunu söylemek mümkündür. Sosyalist bir ülkede bürokratik bir yapının, sadece ve tek başına, kapitalizme geçişin koşullarını sağladığını ileri sürmek, bu bürokrasinin sınıfsal analizini dışladığı ve ‘yönetici elitler’ açıklama modelinin bir başka versiyonunu sunduğu için, açıklama bekleyen bazı temel hususları cevapsız bırakmaktadır.

Bir yönetim, sırf bürokratik olmasından ötürü bir toplumsal projenin hayata geçirilmesine soyunmaz. Bürokratik sosyalizmin eleştirisi, onun doğal olarak kapitalist bir karaktere sahip olduğu noktasına vardırılmadan önce, bakılması gereken bazı toplumsal ve siyasal göstergeler vardır. Mao’nun, sosyalizmin inşasında yönetsel bakımdan bürokratik yolu temsil ettiğine şüphe yoktur. Bunun altında yatan toplumsal gerçekler bir yana, Mao döneminde esas alınan politikaların özüne baktığımızda, yoksul köylülük ve işçi sınıfı ittifakını, dolayısıyla eşitlik ilkesini belirgin bir biçimde görmekteyiz. Kaldı ki, bürokratik yapıyı topyekûn bir değerlendirmeye tabi tutmak, tek parti rejimi nedeniyle ÇKP içinde temsil edilen ve gittikçe güçlenen, olgunlaşan orta-sınıf eğilimlerini göz ardı etme gibi bir duruma yol açar. O zaman da, ÇKP’nin ve Çin’in başkalaşım dinamiği dışarıda bırakılmış

olacaktır. Bu dinamiği dışlayan bir analizin, yaşanan gerçeklikle örtüşmeyeceği söylenebilir.

Başkalaşım kimin ve hangi faktörlerin eseridir? Ruhsuz ve soyut bir örgütlenme modelinin (bürokrasinin) mi? Peki bu yapı bünyesinde farklı sınıfsal eğilimlerin çatışmasını nereye oturtmamız gerekir?

Mao döneminde Çin'in yönetim yapısı, kuşkusuz, dayandığı işçi sınıfı ve köylülüğün siyasal ve yönetsel katılım ve denetimine kapalı olma özelliği nedeniyle bürokratikti. Ama bu bürokratik yapıya hâkim olan Maocu çizginin esas aldığı politikaların, kırsalda büyük toprak sahiplerini, tefecileri, spekülâtorleri, kentsel alanlarda burjuvaziye ve burjuvalaşma yolunda olan tacirleri hedef alarak, işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün çıkarlarının ifadesi olan hedeflere yöneldiği açıktır (Hsu ve Ching, 1991: 2). 1970'lere geldiğinde Çin'in, gelir dağılımı adaleti açısından dünyanın en ileri ülkesi olması, bugün en kötülerle birlikte anılması da bir tesadüf değildir (Blecher, 2005: 2). Dolayısıyla, bürokrasinin total bir değerlendirmeye ele alınması ve bünyesindeki farklı sınıf eğilimlerinin görmezden gelinmesi, Çin'de yaşanan süreci anlama çabası bakımından önemli bir handikaptır.

Anarşist bakış açısının, yönetim ve hiyerarşi karşısındaki tutumu nedeniyle, yer yer, Mao ve Deng dönemlerini birleştiren tespitler yaptıkları görülmektedir (Chan, 2006: 3). Her iki dönemin bürokratik karakterini sorunsallaştıran bu yaklaşım, haliyle, bu bürokratik yapının bünyesindeki farklı sınıf çizgilerinin analizine soyunmayı gereksiz görebilmektedir. Burjuvaziyle ittifakın damgasını vurduğu Yeni Demokrasi döneminin, Maoculuğun esası ve bütün Maocu dönemin karakteristiği şeklinde değerlendirilmesi de bununla paraleldir. Bu bakış açısından, Deng dönemi ile Mao dönemi arasında ayrım

yapma olanağı bulunmaz. Dolayısıyla, yaşanan dönüşüm sürecini anlamaya çalışma gibi bir problem de söz konusu olmaz.

Kalkınmacılar bir başka hareket noktasından Mao ve Deng dönemlerini birleştirirler. Odak noktası, kurulan sanayi işletmeleri, ne kadar üretim yapıldığı, ekonomik büyüme oranı vb. olunca, Deng dönemine atfedilen ekonomik başarıların temel dayanağının, Mao döneminde kaydedilen başarılar olduğu düşüncesi ön plana çıkarılmaktadır. Gerçekten de Mao döneminde, dikkatleri üzerine çeken hızlı bir büyüme ve devasa yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu alt yapı yatırımları olmaksızın, Deng'in öncülüğünü yaptığı bir kapitalistleşme sürecinden ve sürekli büyüyen bir Çin ekonomisinden söz etmek de olanaksız olacaktır. Ancak, bu bakış açısı 'üretim ve ekonomik büyüme hangi sınıf siyasetinin ürünüdür' sorusuyla pek ilgilenmez. Oysa Çin'de yaşanan başkalaşım üzerine konuşurken, bu sorunun üzerinden atlamak, ciddi kısıtlılıkları da beraberinde getirecektir. 1978 sonrası Çin'de yaşananları, sadece bir yönetim değişikliği olarak da göremeyiz. Bu yönetim değişikliğinin toplumsal temelleri bulunmaktadır. 1978 sonrasında atılan adımları sınıf siyasetinden bağımsız incelemek, bize, başkalaşım dinamiği hakkında bir fikir vermeyecektir. Ekonomik politikaları ancak sınıf siyaseti perspektifinden okumaya çalışmak, başkalaşım konusunda daha kapsayıcı sonuçlar çıkarmamıza olanak tanıyacaktır.

Neoliberallerin Çin'de yaşanan başkalaşım sürecini büyük bir ilgiyle izledikleri ve takdir ettikleri bilinmektedir (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 31; Becker, 2007: 242). Bu noktada, küreselleşme denilen kapitalizmin yeniden yapılanma süreci ile Çin'de kapitalizmin yeniden inşası arasında bulunan ve birbirini destekleyen ilişkiyi ve zamansal çakışmayı göz önünde tutmak gerekir. Çin'de yaşanan başkalaşımın dinamiklerini

açıklama adına, neoliberal yaklaşımın ‘sosyalizmin bir sistem olarak olanaksızlığı’ fikrine dayandığını söylemek mümkündür.

Önceki bölümlerde ‘elit yöneticiler’ eksenli açıklama modelinin, neden Çin’deki dönüşümü kavramada yetersiz kalacağı değerlendirilmişti. Burada, özetle, kendini toplumdaki yalıtılmış, kendine ait bir dünya ve çıkarlar sistemi kurmuş, bunların peşinden giden bir yönetim tanımlamasının bilimsellikten uzak olduğunu tekrar vurgulamakta yarar vardır. Kaldı ki, bu yaklaşımla, bir yönetimin, neden varlığını borçlu olduğu sistemi ortadan kaldırmaya giriştiklerini izah etmek güçtür. DuRand’ın (1990: 8) bu perspektifi esas alarak geliştirdiği, ‘polit-bürokrasi, kendisini bürokratik kapitalist sınıfa dönüştürüyor’ şeklinde özetlenebilecek yanıtı da sorgulanmaya değerdir. Kendini toplumdaki yalıtılmayı başarabilen ve ‘mutlak’ iktidara sahip bir ‘polit-bürokrasi’ neden kendini burjuvalaştırıyor? Bu tahlilde, toplumsalı yadsıyan bir yaklaşımın bulunduğunu söyleyebiliriz. Evet, yöneticilerin bir kısmı, özellikle 1990 sonrasında hızla burjuvalaştılar. Ama unutulmamalıdır ki, 1978 sonrası Deng’in, hatta 1960’ların başında Liu Shaoqi’nin yapmaya çalıştığı şey, özel mülkiyeti ve serbest pazarı geliştirmektir. Bu yönelimin, kapitalizmin inşasından başka bir anlamı yoktur ve toplumsal dayanakları olan bir sınıf siyasetini ifade ettiği açıktır. ÇKP içindeki çatışmaların temel kaynağı da budur. Dolayısıyla, toplumdaki kopuk elit yöneticilerin, kendilerini burjuvalaştırma kararına varmalarından ziyade, toplumsal yapıdan Partiye taşınan, kuruluş döneminde dahi nüveleri fark edilebilen ve zamanla daha ciddi gerilimlere kaynaklık eden ve Parti üzerinden iktidara yükselen bir burjuva sınıf siyasetinden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Çin’de yaşanan başkalaşımı değerlendirirken, Mao’nun parti bünyesindeki sınıf mücadelesine dair analizlerinin doğrulandığını kabul eden görüşlerin de irdelenmeye ihtiyacı vardır (Hinton, 2004: 7). Mao’cu yaklaşımı esas alırsak, parti içinde, belirgin

çizgilerle birbirinden ayrılan ve sürekli iktidar savaşımı halinde olan, bununla birlikte, durağan niteliğe sahip bir proleter-burjuva ikilemine ulaşırız. Ancak, toplumsal yapının partiye yansımaya dikkat çekmesi bakımından kabul görebilecek böylesi bir tanımlamanın, parti içindeki orta-sınıf eğilimlerinin gelişim ve dönüşümleri ile toplumsal koşullardaki değişimi dışarıda tutan yapısından ötürü, gerçekliğin mekanik bir görünümünü sunmaktan öteye gidemeyeceğini ileri sürmek mümkündür. Oysa ÇKP içindeki burjuvalaşma eğilimi, 1949 (veya 1956) öncesi burjuvazinin doğrudan bir etkisi şeklinde ortaya çıkmamıştır. Böylesi kesintisiz bir ilişki varsayımı hem soyuttur, hem de bürokratik sosyalizmin kapitalizme geçit veren ideolojik ve yapısal özelliklerini görmezden gelmektedir.

1978 sonrası artık olgunlaşarak her alanda kendini gösteren burjuvazi, 1949 (veya 1956) öncesi burjuvazinin mirasçısı değildir. Yapılan araştırmalar, yeni burjuvazinin ağırlıklı olarak parti-devlet kökenli olduğunu göstermektedir. Bunların bir kısmının da Kültür Devrimi sürecinde Maocu kitle hareketinin öncüleri arasında yer aldıkları biliniyor. Bu verileri gözetken bir perspektiften bakınca, Maocu açıklamanın, bürokratik sosyalizmden kaynaklı burjuvalaşma eğilimini perdelediği söylenebilir. Yeni burjuvazi, orta-sınıfın parti-devlet aygıtı bünyesinde olgunlaşmış halidir. Bunların her dönemde, mevcut koşullara uygun bir çizgide etkinliklerini korudukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Liu Shaoqi'nin parti teşkilatlanmasında eğitim, atama, yer değiştirme, yükseltme, azletme gibi önemli fonksiyonlara hâkim olduğu unutulmamalıdır. Fakat Maoizmin ciddi bir handikapı bulunmaktadır: bürokratik sosyalizm, parti-devlet aygıtında burjuva siyasetinin yaşaması ve olgunlaşması için elverişli bir zemin sunmuştur. Mao'nun temel açmazı da budur. O hiçbir zaman bürokratik yapının ve merkezinde partinin belirleyiciliği yatan yönetim sisteminin aşılması gibi bir hedefe sahip olmamıştır. Zaten 1967'ye gelindiğinde, kendi

başlattığı kitlesel hareketin, bürokratik sistemi sorgulayan ve değiştirmek isteyen bir mecraya varması üzerine Mao, tavrını ‘Komün’e karşı ‘proletarya diktatörlüğü’ ve ‘partinin öncülüğü’nden yana koymuştur (Dirlik, 2006: 232).

Mao'nun öznelciliği de tartışılan konu bakımından anlamlı unsurlar içermektedir. Mao'ya göre, sınıf mücadelesi, sömürücü sınıf alaşağı edildikten sonra da devam eder; kapitalist restorasyon tehdidi ise ‘yozlaşmış bir yönetici kliğin burjuva fikirlerini kabul etmesiyle’ başlar; sonra bu ‘yozlaşmış’ yönetim, sosyalist ekonomiyi tasfiye edip yeni bir sömürücü sınıf yaratarak, devlet iktidarının sınıf karakterini değiştirme yoluna giderler. Böylece Mao, kapitalist restorasyon tehdidinin, bir yandan, parti içinden kaynaklanacağına dikkat çekip, içsel bir sorun olduğunu ortaya koymakta, fakat diğer yandan, bu tehdidi, bürokratik sosyalizmin yapısal özelliklerinden değil de, ‘yozlaşmış bir yönetici klik’ten bekleyerek dışsallaştırmaktadır. Bürokratik sosyalizmin temel açmazını bu noktada aramak yanlış olmayacaktır.

Yukarıda ele alınan konular ve yapılan değerlendirmeler ışığında özet yapmak gerekirse; metamorfoz kavramı üzerinden geliştirilmeye çalışılan açıklama modeli, bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine doğru yaşanan başkalaşımın aktörünün, parti-devlet bünyesinde temsil edilen, devrim sonrası yeni koşullara ve dengelere uyum sağlayıp süreç içinde olgunlaşan ve nihayetinde iktidarlaşan orta-sınıf unsurları olduğu varsayımına dayanmaktadır. Metamorfozun zeminini, belirsiz bir yozlaşma olgusundan ziyade, Çin toplumsal koşullarının damgasını vurduğu bürokratik sosyalizmin yapısal özelliklerinde görmesi bakımından, Maocu açıklamadan önemli bir ayrıma sahiptir. Metamorfoz, sadece aktörlerin aidiyeti bakımından değil, parti-devletin yapısı bakımından da içseldir.

Öte yandan, metamorfoz modeli, tarihin insanlar tarafından fakat kendi arzularına göre değil, toplumsal koşulların sunduğu çerçeve içinde ve sınıfsal çıkarların belirlediği çizgi doğrultusunda yapıldığı varsayımına dayanarak, toplumsal bağlardan azade ve toplumsalı belirleme gücüne sahip ‘yönetici elitler’ eksenli açıklamayı dışlamaktadır. Metamorfoz modeli, etkileyen ve etkilenen toplumsal bir varlık şeklindeki insan tanımlaması nedeniyle, orta-sınıfın, 1949 sonrası koşullarda kendini sürekli yeniden üreterek, devrim tarafından çizilen ideolojik, siyasal ve yönetsel atmosferde doğrultusu burjuvalaşma olan bir olgunlaşma süreci yaşadığını ileri sürmektedir. 1978 sonrası burjuvazinin farklı özelliklere sahip olmasının temel nedeni budur.

IV. BÖLÜM

METAMORFOZUN YÖNETSEL VE TOPLUMSAL YAPIYA YANSIMALARI

Çin üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı da yönetimin yapılanması ile işleyişi üzerine odaklanmıştır. Bu temelde, değişik yaklaşımların esas alındığı ve bazı açıklama modellerinin geliştirildiğini görmekteyiz. Merkez-yerel ilişkilerinin, Çin yönetim sistemine dair çalışmalarda temel analiz konusu olduğunu da eklemek gerekir.

Çin yönetim sistemini totaliter olarak tanımlayan yaklaşım, bütün toplumu kuşatan ve baskı altında tutan bir kurumlaşma tahlilini esas almaktadır. Bu yaklaşıma göre, merkez ve yerel arasındaki ilişki bir dengeye dayansa bile, belirleyici olan merkezdir; önemli kararlar merkez tarafından alınır; yerelin yetki sınırları, uygulama esnekliği tarafından çizilmiştir (Yongnian, 2007: 8-11). Haliyle, analiz biriminin, ağırlıklı olarak merkezi yönetim olduğu görülmektedir.

Çin yönetim sistemini ‘hücresele’ bir yapı tahliline dayanarak analiz eden yaklaşım, eyalet yönetimlerinin, merkezin basit uzantıları şeklinde değerlendirilemeyeceği esasına dayanmaktadır (Yongnian, 2007: 14). Buna göre, merkez ve eyalet yönetimleri arasında katı bir hiyerarşi bulunmaz. Kurumsal üstünlüklere sahip olsa bile, merkezin her zaman politikalarını uygulatamaması, bu açıklama modelinin dayandığı en güçlü kanıtlardan biridir. “Çin monist değil, hücresele bir toplumdur” diyen Audrey Donnithorne ve “zannedildiğinden daha az doğrudan müdahale var” diyen Vivienne Shue, bu yaklaşımın öne çıkan isimleridir (Yongnian, 2007: 14-17).

Yönetim sisteminin çoğulcu bir nitelik arz ettiğini savunan yaklaşım, totaliter tanımlamanın aksine, eyalet yönetimlerinin karar alma süreçlerindeki yabana atılmayacak rolleri üzerine odaklanmaktadır. David Goodman’ın çoğulculuk kavramı eksenindeki tanımlaması bunun bir örneğini oluşturur (Yongnian, 2007: 12). Bu yaklaşım, eyalet

yönetimlerinin, eyalet çıkarlarını hem oluşturduğunu, hem de koruduğunu, merkez ile bu temelde pazarlık yapabildiğini ve her zaman merkez ile uyumlu olmayabileceğini ileri sürmektedir.

Yukarıda aktarılan ve yapısal olarak tanımlanabilecek bu yaklaşımların sınırlılığa sahip oldukları eleştirisine dayanan ‘prosedürel’ yaklaşım ise, davranışsal düzeyde sistemin nasıl işlediği ve yönetim sisteminin unsurları arasındaki etkileşimin ne gibi sonuçlar yarattığı üzerine odaklanmaktadır (Yongnian, 2007: 20).

Kuşkusuz, bütün bu çalışmalar, Çin yönetim sistemini farklı açılardan aydınlatma özelliğine sahiptirler. Ancak, bu tez çalışması, bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine metamorfoz odaklı bir analizi temel aldığından, Çin yönetim sisteminin yapısı ve işleyişi üzerine derinlemesine bir araştırma yöneliminden ziyade, metamorfoz ile yönetim sistemi arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri ele almayı daha anlamlı bulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yönetim sistemi, bir araştırma evreni olarak değil, metamorfozun izdüşümlerini ve ona açık kapı bırakan boyutlarını takip edebileceğimiz bir alan şeklinde görülmektedir. Yönetim gerçeğinin, sınıf siyasetiyle sürekli etkileşim halinde olması da, bu bakış açısını kuvvetlendirmektedir.

IV.1. Yönetimsel Yapının Özellikleri ve Temel Siyasi Kurumlar

Çin’in, devrim sonrası yönetim yapılanmasını, klasik yasama-yürütme-yargı sınıflaması çerçevesinde kavrama çabasının, anlamlı sonuçlara götürmeyeceğini hemen belirtmek gerekir. Çin’deki yapılanma, Batıda modern dönemin toplumsal-sınıfsal gelişmelerinin ürünü olan güçler ayrılığı modelinden önemli ayrımlara sahiptir. Bu ayrımlar, değişik açılardan ele alınabilir.

Bahsedilen ayrımlar, öncelikle, Çin devrimini ortaya çıkaran sınıfsal ve ideolojik temelden kaynaklanmaktadır. Köylülüğün ve işçi sınıfının iktidarını hedeflediğini

iddia eden bir siyasal hareketin, tabiatıyla, yaygın ve kitlesel bir örgütsel yapıya dayanması gerektiği açıktır. Örgütlenmenin kitleselliği, sadece sayısal değil, aynı zamanda yapısal bir özelliktir. Böylesi bir örgütlenme, iktidar mücadelesinde temel bir silah olmakla beraber, örgütsel yapının içine veya etki alanına giren kitlelerin yaşamını her alanda düzenleyen bir araç işlevini de görmektedir. Ve bu işlevin niteliği, hareketin iktidarlaşması açısından belirleyicidir. Ayrıca şu gerçek göz ardı edilemez: İktidarlaşma olgusu, özellikle Çin koşullarında, tedrici bir gelişme çizgisini ifade eder. Başka bir söylemle, hareket, ne kadar kitleselleşir ve kurduğu örgütlerle sosyal ve siyasal yaşam üzerinde ne kadar etkili olursa, o kadar iktidarlaşmış demektir.¹⁵ Siyasal iktidarın ele geçirilmesi, bu gelişmenin bir sıçrama noktasını ifade eder.

Bu yapı bağlamında düşünülürse, Parti'ye bağlı örgütsel birimlerin, hem yaygın ve kitlesel, hem de askeri, siyasal, ekonomik, yargısal, sosyal, kültürel alanların tümünü kapsayan bir karar ve uygulama mercii özelliğine sahip olduğu söylenebilir. Kuşkusuz, bütün bu işlevleri tek bir örgütsel birim ya da meclis icra etmez. Bu durum, genellikle, pek çok farklı işlev yüklenen alt örgüt, birim ve komiteyle ve örgütsel saçaklanma diyebileceğimiz bir yapılanmayla karşılanmaktadır. Merkezinde partinin yer aldığı ve bütün toplumsal yapıya doğru uzanan, tepeden aşağı doğru dallanıp budaklanan bir örgütlenme modeli söz konusudur (Skocpol, 2004: 485).

Söz konusu devasa örgütsel yapının –yönetmel anlamda- birliğini sağlayan ise demokratik merkezîyetçilik ilkesidir. ÇKP'nin de esas aldığı Leninist parti modelinin önemli bir unsuru olan demokratik merkezîyetçilik gereği, alt örgütler üst örgütlere ve tüm örgütler parti merkezine bağlı olmak durumundadır. Kapsadığı görev alanının büyüklüğü

¹⁵ Burada göz önünde bulundurulması gereken Mao'nun geliştirdiği ve devrim öncesinde giderek ÇKP tarafından benimsenen uzun süreli halk savaşı (ya da uzatmalı savaş) stratejisidir. Bu açıdan iktidarlaşma, bir siyasal iktidar değişimini değil, örgütlenme yoluyla kazanılan fiili güç ve hâkimiyeti ifade etmektedir. Nitekim uzun süreli halk savaşı stratejisi, tedrici, zaman zaman derecesi farklılaşabilen (beyaz, sarı, kırmızı bölgeler) dinamik bir iktidar anlayışına dayanmaktadır (Zedung, 2005:108–187).

zaman zaman değişse de, demokratik merkeziyetçilik ilkesi, bölge esasına dayanan ve doğrudan merkeze bağlı olan örgüt yapılarıyla işlemektedir. Bu yapı ve işleyiş dâhilinde, kent, kasaba ya da eyalet sekretaryası, parti merkezinin küçük bir modeli gibi yapılanmakta ve işlev görmektedir. Devrim öncesi ÇKP'nin yapı ve işleyiş modelini anlatan bu model, devrim sonrasında devlet yapılanmasına da uygulanmıştır.

Bu durum, Çin'in bir başka farklılığını görmemize olanak verir. Çin'de, klasik anlamda, farklı işlevler üstlenmeleriyle tanımlanan bir merkezi ve yerel yönetim ayrımı bulunmaz. Merkez ve yerel ayrımı, daha çok, bir örgütsel düzey ayrımıdır. Eyaletler için bu özellik çok daha belirgindir. Bir başka ifadeyle, eyaletleri 'yerel' yönetim birimleri olarak değerlendirmek zordur (veya bunun için, 'ulusal ve ulus-altı' gibi farklı bir merkez-yerel tanımına dayanmak gerekir).

Çin yönetim sisteminin bir diğer önemli özelliği ise, dar anlamda kamu yönetimi ve siyasal iktidar ayrımının bulunmamasıdır. Çin'de yönetim yapılanması, parti-devlet modeline göre şekillendirilmiştir (Lew, 1988: 160). Yalnız, bu özelliğin, sadece tek parti iktidarından kaynaklanmadığını ve yukarıda değinilen hususlarla birlikte düşünülmesi gerektiğini eklemek gerekir. Kısaca, bütün düzeylerdeki yönetim birimleri üzerinde, aynı düzeydeki parti teşkilatının belirleyici bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Seymour, 1990: 426). Zaten parti kadroları, aynı zamanda, idari sistemin kilit noktalarındaki yöneticilerdir. Böylece Parti, devletin değişik kurumlarının yönetimlerini, politikalarını, çalışma programlarını belirler ve yürütür. Kısacası, asıl olan Parti'dir ve idari mekanizmalar Parti'nin bir uzantısı görünümündedir (Shirk, 1992: 61). Devlet yöneticilerini atama, yükseltme ve azletme konumu, Parti'nin Devlet üzerindeki belirleyici gücünü temsil etmektedir (Shirk, 1992: 61). Öte yandan, Parti organlarının yerel düzeyde, devlete ait bazı

fonksiyonları üstlenmiş olması, hem devletin ilgili organlarını gereksizleştirmekte, hem de Parti'nin kontrolünü pekiştirmektedir.

Haliyle, Mao dönemi Çin bürokrasisi, Weberyana modelden farklı bir yapıya sahiptir. Weberyana modelde omurga işlevi gören yasal-ussal yönetim, uzmanlık ve liyakat ilkelerini, Çin bürokrasisinde bire-bir göremeyiz. Parti-devlet modelinde yasallık ilkesinin hayat bulma zemininin çok cılız olduğu gerçeği bir yana, kadro sistemi, liyakat ve uzmanlık ilkelerine taban tabana zıttır. Zaten kadro tanımlaması, partiye bağlılık ve bulunduğu her alanda parti çizgisini egemen kılma kriterleri üzerinden yapılmaktadır. Sosyalist dönemde profesyonellik, ikincil planda değerlendirilen (bazen de küçümsenen) bir özellik olmuştur (Lee, 1990: 390).

Çin idari yapılanmasının bir diğer özgünlüğü, ülkenin geniş coğrafyasından ve nüfusun büyüklüğünden kaynaklanır. Bu kadar büyük bir coğrafya ve nüfusun, idari açıdan kimi zorluklar getirmesi doğaldır. Ayrıca bu büyüklüğün bir diğer görünümü, değişik açılardan bölgelerarası farklılık ve çeşitliliklerin daha fazla olmasıdır. Örneğin, ülkenin iç kesimleri, kıyı bölgelerine kıyasla nüfus yoğunluğu bakımından seyrek ve sosyoekonomik gelişme açısından oldukça geridir. Kimi etnik azınlıkların yoğun olarak belirli bölgelerde yerleşik olmaları da söz konusudur. Bu durum, idari yapılanmada farklılık ve çeşitlilikleri kucaklamaya olanak tanıyacak bir merkeziyetçiliği gerektirmektedir. Otonom bölgeler ve doğrudan merkeze bağlı belediyeler gibi alışılmadık statüler, bu ihtiyaçtan kaynaklanır.

Çin yönetim yapısının daha somut algılanışını sağlamak adına, merkez ile eyalet yönetimlerinin ilişkilene ve etkileşim tarzı perspektifine dayalı bir irdeleme yararlı olacaktır. Bölümün başında özetlendiği gibi, Çin yönetim yapılanmasını merkez-yerel (eyalet) ilişkileri üzerinden tanımlamaya çalışan ve sosyalist dönemi olduğu kadar 1978 sonrası kapitalistleşme dönemini de kapsayan geniş bir literatür oluşmuştur.

Yongnian'ın (2007) formüleştirmesini esas alırsak, Çin merkez-yerel ilişkilerini totaliter, çoğulcu ve hücrel olarak tanımlayan yaklaşımların her birinde, Çin yönetim yapısına ışık tutan bir boyut bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan bu yaklaşımların ortak paydası, Çin eyalet yönetimlerinin göz ardı edilemeyecek bir otoriteye sahip oldukları gerçeğidir. Merkezi yapının bütün toplumsal yapıyı kuşatan ve ona egemen olan bir nitelik arz ettiği varsayımına dayanan totaliterlik tanımlaması bile, eyaletlerin (bölgesel olmasa da) işlemsel otonomiye sahip olduklarını teslim etmektedir. Bu konu üzerine yapılan neredeyse bütün çalışmalarda, desantralizasyonun Mao-sonrası dönemin icadı olmadığı hususuna bir atıf bulunmaktadır.

Bölümün ilerleyen başlıkları altında merkez-yerel ilişkileri değişik boyutları ile ele alınacaktır fakat burada Çin yönetsel yapısının genel bir görünümü verilmeye çalışılırken, bu yapıyı üniter ya da federal modeller üzerinden açıklamanın zor olduğunu vurgulamak gerekir.¹⁶ Ancak eyaletlerin ekonomik, mali ve politik açılardan önemli bir ağırlıklarının bulunduğu, merkez ve diğer eyaletlerle pazarlık gücüne sahip oldukları ve belli ölçüde merkezi politikaların oluşumuna katıldıkları, bunun karşılığında merkezin çok nadiren dayatmacı tutum takındığı bir ilişki dengesi söz konusudur (Shirk, 1992: 77). Bazı

¹⁶ Bu zorluk, yönetsel yapı ile ilgilenen akademisyenlerin farklı açıklama modelleri geliştirmelerini getirmektedir. Bu açıklama modellerinden birisi de Lieberthal tarafından geliştirilen "Parçalı Otoriterlik"tir (Fragmented Authoritarianism). Lieberthal ulusal politik organizasyonları fonksiyonel olarak tanımlanmış 6 grup halinde sınıflandırmıştır. Bu gruplar şöyledir:

Ekonomik Bürokrasiler: Bunlar ülkenin maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere ekonomik büyümeyi hedefler.

Propaganda ve Eğitim Bürokrasileri: Vatandaşların bilgi ve değerlerini şekillendirme sorumluluğunu üstlenmişlerdir (medya, eğitim sistemi, araştırma kurumları).

Yönetim ve Personel Bürokrasileri: Kişisel evrak dosya sistemini yürütür ve kariyer atamalarında önemli bir işlev üstlenirler. Kendileri bizzat atama yetkisine sahip olmasalar da, kişisel bilgilere ulaşma ve bunları kullanma güçleri nedeniyle, atama kararları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olabilmektedirler.

Sivil Zorlayıcı Bürokrasiler: Sistemi koruma ve politikaların uygulanmasını sağlama işlerini görürler (Kamu güvenliği, yargı sistemi, hapishane ve zorla çalıştırma yönetimi).

Ordu Sistemi: Halk Kurtuluş Ordusu (People's Liberation Army) Çin yönetim sisteminde ayrı bir devlet konumundadır. Doğrudan parti liderliğine ve partinin Askeri İşler Komitesine bağlıdır ve Devlet Konseyi ile aynı hiyerarşik pozisyonundadır. Dış güvenliği sağlama yanında ülke içinde baskın bir politik rolün de sahibidir

Komünist Parti Bölgesel Komiteleri: Parti sekreterlerince bölgesel düzeyde üstlenilen önemli bir siyasal işlev bulunmaktadır. Her bölge sekreteri kendi görev alanındaki faaliyetlerin koordinasyonunu sağlar ve bölgesel çıkarları üst ve alt birimlerle pazarlıklarda temsil eder.

Yukarıda sayılanlar haricinde önemli bürokratik yapılar da bulunmaktadır. Fakat sayılan 6 grup, etkili icrai güce ve ulusal ölçekte hiyerarşiye sahip çekirdek organları tanımlamaktadır (Lieberthal, 1992: 3).

dönemlerde (tabii ki esas alınan politikalardan kaynaklı olarak) bu dengenin merkeze ya da eyaletlere doğru bir kayma gösterdiği söylenebilir (bu gerçekliği ‘gelenek’ gibi soyut bir dayanakla anlamaya çalışmak yerine, merkezîyetçilik ile ademimerkezîyetçilik yönelimlerinin ardında yatan sınıfsal ve ekonomi-politik temellere odaklanmak, yönetsel yapının siyasal alanla içsel bağlarını görmemizi sağlayacaktır). Ama hiçbir zaman eyaletin iradesini silen bir totaliterlik veya tersinden, merkezin varlığını gereksizleştiren bir bölgecilik egemen olmamıştır (zaten bu iki farazi durum yönetsel sistemin çöküşünü ifade eder).

Çin’in Maoçu dönemdeki “görelî” ademimerkezîyetçi yapılanması ile Mao-sonrası desantralizasyonun sadece idari yapının anlaşılması bakımından değil, Çin’in yaşadığı toplumsal-sınıfsal dönüşüm açısından da yabana atılmayacak bir önemi bulunmaktadır. İdari yapının yukarıda bahsedilen genel bir takım özelliklerine ek olarak, bazı yönetsel düzenlemelere göz atmak, konuyu daha da somutlaştıracaktır.

Ağustos 1948 ile Temmuz 1950 arası dönemde, Devlet İdari Konseyi’nin, askeri kurumlaşmayla örtüşecek şekilde, bütün ülkeyi 6 büyük yönetim bölgesine ayırdığı; Generallerin ise, askeri görevlerinin yanı sıra, bu bölgelerin yöneticiliğini de üstlendikleri görülmektedir (Lan, 2002: 211). Fakat böyle bir düzenlemenin kalıcı bir idari sistem olarak düşünülmediği açıktır. Dönemin koşulları göz önünde bulundurulursa, bu düzenleme, ÇKP’nin bölgeler ve altında yer alan diğer yerleşim kademeleri üzerinde iktidarını güçlendirip, denetimini tesis etmeye yönelik geçici bir uygulama gibi durmaktadır. Nitekim Temmuz 1954 itibarıyla bu yönetim yapılanması lağvedilmiştir.

Günümüz Çin idari yapılanmasının da temeli olan düzenlemeler, Eylül 1954’te yürürlüğe giren ilk Anayasa’nın ürünüdür (“Siyasi Sistem”, 2007). Anayasa, yönetim sisteminin hukuksal alt yapısını genel hatlarıyla sunmuştur. Büyük ölçüde, KMT

dönemindeki yapıyı esas alan bu Anayasal düzenlemeye göre, merkezi yönetimin altındaki idari birimler, hiyerarşik düzen içinde şunlardan oluşmaktadır (Lan, 2002: 212):

- Eyalet, Özerk Bölge (eyalet düzeyinde) ve doğrudan merkezi yönetime bağlı olan eyalet düzeyinde Belediye.
- Özerk Bölge (kent düzeyinde), Kent, Özerk kent, Belediyeler.
- Etnik Kırsal Bölge (kasaba düzeyinde), Kırsal Bölge (Xiang), Kasaba ve Kentsel Bölge.

Bu idari bölümlerden Eyalet, Kent ve Kasaba Düzeyinde Özerk Bölgelere, diğerlerine nazaran daha geniş yetkiler verilmiştir. Ayrıca, Anayasa'nın çizdiği çerçeveye dayanarak çıkarılan Çin Halk Cumhuriyeti Teşkilat Kanunu, Eyalet ve Eyalet Düzeyinde Özerk Bölge yönetimlerine, gerekli gördükleri takdirde, alt kademelerini denetleme işlevi görecektir. Kent büroları kurma yetkisi tanımıştır (Lan, 2002: 212). Dikkat edilirse, bu düzenleme, daha önce bahsedilen demokratik merkeziyetçilik ilkesiyle, farklılıkları hazmedebilecek esnek bir merkeziyet anlayışına ve yerelin, kendi yetki alanında merkez benzeri bir rol oynamasının nasıl hayata geçirildiğine ışık tutmaktadır.

Devlet yapılanmasının merkezi düzeyi ise, Ulusal Halk Kongresi ve Daimi Komitesi ile Devlet Konseyi'nden oluşmaktadır.

Devlet yönetimi, bütün idari düzeylerde Halk Kongresi sistemine dayanır. Anayasa, iktidarın halka ait olduğunu belirtmiş, bu iktidarın merkezi düzeyde Ulusal Halk Kongresi ve yukarıda belirtilen idari birimlerde Yerel Halk Kongreleri aracılığıyla kullanılacağını düzenlemiştir (Kızılcık, 2003:535).

1978 sonrası süreç, ekonomide olduğu kadar, idari yapı ve işleyişte de önemli değişimler getirmiştir. Gerek 1982 Anayasası'nda, gerekse de Anayasa'da yapılan 1993 ve 1999 değişikliklerinde, bu anlamda dikkat çekici hususlar bulunmaktadır. Fakat devlet

teşkilatının kurumları, temel karakterini korumuştur. Bu yüzden, 1978 sonrasında yapılan düzenlemelere geçmeden önce, Çin idari yapısının daha ayrıntılı bir görünümüne ulaşmak adına, temel kurumların sistem içindeki konum ve işlevlerine yakından bakmak yararlı olacaktır.

Siyasal yönetim sisteminin temelini, ulusal ve yerel düzeylerde Halk Kongreleri oluşturmaktadır. Ulusal Halk Kongresi (UHK), eyaletlerden, eyalet düzeyindeki özerk bölgelerden ve doğrudan merkeze bağlı belediyelerden seçilen temsilcilerden oluşmaktadır. Görev süresi 5 yıldır ve yılda 1 kez toplanır (CPRC, 1982: 9). UHK çok geniş bir temsil düzeyine ve yüksek temsilci sayısına sahiptir. Bu yapısıyla burjuva demokrasilerindeki meclis sisteminden oldukça farklıdır ve daha çok sosyalist partilerin kongre mantığını andırmaktadır. UHK'nın görevlerinden bazıları ise şöyledir (China Information Center, 2007):

- Anayasa'yı değiştirmek, uygulanmasını denetlemek
- ÇHC'nin Başkanını ve Başkan Yardımcılarını; Devlet Konseyi'nin Başkanını, Başkan Yardımcılarını, Konsey Üyelerini, Bakanları, Genel Denetçi'yi ve Konsey'in Genel Sekreterini; Merkezi Askeri Komisyon'un Başkanını ve üyelerini; Yüksek Halk Mahkemesi'nin Başkanını; Yüksek Halk Savcılığı'nın Başkanını seçmek
- Ulusal Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Planı'nı, bütçeyi ve bunların uygulama raporlarını değerlendirmek ve onaylamak
- UHK Daimi Komitesi'nin uygun görülmeyen kararlarını değiştirmek veya iptal etmek
- Eyaletlerin, Özerk Bölgelerin ve Doğrudan Merkeze Bağlı Belediyelerin kurulmasını onaylamak

- Savaş ve barışa karar vermek

Daimi Komite, UHK'nın toplantı halinde olmadığı dönemde, onun görevlerini üstlenen ve yetkilerini kullanan ve UHK tarafından seçilip, yine ona karşı sorumlu olan bir organdır. Görevlerini, oluşturduğu çeşitli komiteler aracılığıyla icra eder (örneğin, Etnik Gruplar Komitesi, Hukuk Komitesi, Ekonomik ve Mali Komite vb).

Çin'de Cumhurbaşkanlığı makamı sembolik bir niteliğe sahiptir.

Devlet Konseyi, en yüksek idari organ konumundadır (Kızılcık, 2003: 539). UHK ve Daimi komitesi tarafından kabul edilen yasaları ve alınan kararları uygular ve onlara karşı sorumludur. İdari organların çalışmalarını yönlendirir; ekonomik ve sosyal kalkınma planlarını hazırlar ve uygular; eğitim, sağlık, kamu güvenliği, kentsel ve kırsal kalkınma, vatandaşlık işleri, ulusal savunma, dış ilişkiler gibi alanlarda bütün çalışmalarını yönetir. İdari yargı fonksiyonu da Devlet Konseyi'nin görev alanındadır.

Devlet Konseyi; Başbakan, Başbakan Yardımcıları, Konsey Üyeleri, çeşitli bakanlıkların ve komisyonların başkanları, Genel Denetçi ve Genel Sekreter'den oluşmaktadır.

Yerel Halk Kongreleri, yukarıda bahsedilen idari bölümlerin en yüksek karar organıdır. Kendi görev ve yetki alanlarında, ekonomik faaliyetler ve kamu hizmetlerine ilişkin kararlar alırlar. İlgili görevlileri seçerler (mahkeme başkanları ve savcılar dâhil). Tıpkı UHK gibi, bunların da Daimi Komitesi bulunur ve bunlar, görev, yetki ve birbirine karşı konumları itibariyle, merkezdeki yapıyla paralellik arz etmektedir.

Yerel Halk Yönetimleri ise Devlet Konseyi'ne bağlı olarak, kendi görev alanlarındaki idari işleri yürüten organlardır. Ancak bunlar hem devlet idari sisteminde üst birimlere, hem de ilgili düzeydeki Yerel Halk Kongreleri ile bunların Daimi Komitelerine karşı sorumludurlar ve çalışmalarını hakkında bunlara rapor sunarlar.

IV.2. 1978 Sonrası Yönetmelere Genel Bir Bakış

1978 sonrası dönemde, yönetmelere yeni koşullara (kapitalist inşaya) uyarlanması temelinde atılan adımların belirli dönemlerde yoğunlaştığı ve her dönemin kendine özgü bir takım ilgi odaklarının bulunduğu görülmektedir. Bu uyarılma süreçleri, başlıca dört dönemden oluşmaktadır: 1982–1983, 1988, 1993 ve 1998 (Wang, 2002: 199).

1982–1983 döneminde, devleti küçültme ve yönetmelere etkinliği artırma gibi bir söylem ön plana çıkmaktadır.

1988’de gündemleştirilen yönetmelere düzenlemelerin gerekçesi, 1983’te atılan adımların, yönetim sistemini dönüştürmede başarısız kalması; odak noktası ise devlet organlarının kâr amaçlı kuruluşları doğrudan yönetmesine son vermek ve parti ile devlet aygıtlarını birbirinden ayırmak şeklinde belirtilmiş ve ‘reform paradigması’ Yeni Kamu İşletmeciliğine dayandırılmıştır (Wang, 2002: 200). ÇHC Personel Bakanlığında Wu Wen Wu, 1988’deki düzenlemeleri şöyle özetlemektedir: “1988’deki yönetmelere reform, devletin kapsamlı yönetim fonksiyonunu artırmış ve politika üretme ve danışma, kapsamlı ekonomik kontrol, denetleme, kanuni yorum ve sosyal hizmet departmanlarını güçlendirmekle birlikte, devletin mikro-yönetim fonksiyonunu zayıflatmış ve özel ekonomik yönetim departmanlarını birleştirmiş ya da bunların sayılarını azaltmıştır.” (Wu, 2001: 1)

1993’teki yönelim, önceki dönemlerin hedeflerine sahip çıkmakla birlikte, yönetimin işleyişini düzene kavuşturmak ve hukukun üstünlüğü ilkesini egemen kılmak gibi hususlar üzerine odaklanmıştır (Lan, 2002: 213). Personel sayısının azaltılması ve 1992 öncesinde yapılan pilot uygulamaların deneyimlerine dayanan kent yönetimlerinin yeniden düzenlenmesi üzerinde özel bir vurgu görülmektedir. Kent yönetimleri ile ilgili düzenleme, daha küçük yönetimler ve yaygın bir hizmet sistemi yaratmayı esas almıştır.

Kilit nokta, devletin rolünü, kapsamlı yönetim ve hizmet organizasyonundan, yönlendiriciliğe doğru kaydırmaktır. Bu temelde, kent düzeyinde desantralizasyona gidilmesi gündeme getirilmiş ve merkezi hükümetin, bazı işlevlerini eyalet yönetimlerine, eyalet yönetimlerinin de kent yönetimlerine aktarmasına benzer bir biçimde, kentlerin bazı yetkilerini kent ve kasabalara aktarması benimsenmiştir. Ayrıca ekonomik gelişme, nüfus ve sahip olunan kaynakların farklılık göstermesinden yola çıkılarak, kentlerin kendi koşulları ve olanaklarını gözeten politikalar geliştirebilmesine olanak tanınmıştır.

1998'de 9. Ulusal Halk Kongresi tarafından onaylanan yönetsel düzenleme çalışmaları, Devlet Konseyi'nin (merkezi yönetimin) yeniden yapılandırılmasını esas almıştır (Tongxun, 1998: 258). Bu 'reform' paketinin hedefleri ise şöyle belirlenmiştir:

- (1) Etkili işleyen, uyumlu çalışan ve kendini düzenleyebilen bir yönetim sistemi kurmak
- (2) Kamu yönetimi sistemini geliştirmek
- (3) Nitelikli, profesyonel kadrolar yetiştirmek
- (4) Çin'in karakteristik özelliklerine ve sosyalist pazar ekonomisine uygun bir kamu işletmeciliği sistemini adım adım kurmak

Dikkat edilirse, burada, kamu yönetimi disiplini 1970'lerin sonlarından itibaren ağırlık kazanmaya başlayan işletmecilik paradigması daha belirgin olarak görülmektedir. Yine, Tongxun, bu yapısal 'reform'lar için dört ilkenin benimsendiğini belirtmektedir (Tongxun, 1998: 259): (1) Sosyalist pazar ekonomisinin gereklerine uygun olarak, devlet ve işletme yönetimlerinin birbirinden ayrılması ve devletin makro seviyede düzenleyici ve denetleyici bir rol üstlenmesi. (2) Merkezi yönetimin, basitleştirme, standartlaştırma ve etkililik prensipleri doğrultusunda yeniden yapılandırılması; bu çerçevede, makro ekonomik düzenleyici ve denetleyici kurumların güçlendirilmesi, ekonomiyle ilgili kurumların düzenlenmesi ve sayılarının azaltılması, hizmet kuruluşlarının yeniden yapılandırılması, kanuni denetimin güçlendirilmesi ve toplumda

arabulucu kurumların geliştirilmesi. (3) Yetki ve sorumluluk paralelliğini sağlayabilmek için, benzer işlevlerin farklı kurumlarca üstlenilmesi durumuna son verilmesi. (4) Yasal yönetim ilkesine geçerlilik kazandırmak için yönetimin yasal çerçevesinin güçlendirilmesi.

Yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda bazı önemli adımların atıldığı görülmektedir. Bu son düzenlemelerle birlikte, Devlet Konseyi bünyesinde bulunan bakanlık sayısı 40'tan 29'a düşürülmüş ve çeşitli bakanlıkların bünyesinde bulunan departmanlar % 25, personel sayısı % 50 oranında azaltılmıştır (Zhou, 2003: 15).

Makro seviyede düzenleyici ve denetleyici kurumlar ise; Ulusal Kalkınma ve Planlama Komisyonu, Devlet Ekonomi ve Ticaret Komisyonu, Maliye Bakanlığı ve Çin Halk Bankası olarak belirlenmiştir (Tongxun, 1998: 260). Paralel bir şekilde, ekonomiyle ilgili pek çok kurum ve kuruluş lağvedilmiştir.

Öte yandan, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefi doğrultusunda ve artan hizmet taleplerini karşılama amacıyla Bilgi Endüstrisi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik gibi yeni bakanlıkların kurulduğu, yine Bilim ve Teknoloji, Eğitim, Kültür ve Sağlık Bakanlıklarının güçlendirildiği görülmektedir.

Yukarıda ayrıntılı bir görünümü sunulmaya çalışılan merkezi yönetimin yeniden yapılandırılmasının, genel olarak yönetsel yapıdaki düzenlemeler açısından ileri bir aşamayı temsil ettiği ve böylece 70'lerin sonlarında belirginleşen dönüşümün yönetsel ayağının önemli ölçüde tamamlandığı söylenebilir.

Wu, 1978 sonrası idari düzenlemelerin en önemli boyutlarından birisi olarak değerlendirdiği desantralizasyonla birlikte, hükümet erkinin, yurttaşların taleplerinin daha hızlı ve makul bir şekilde karşılanabileceği alt düzey yönetsel birimlere dağıtıldığını belirtmekte ve bu yetki dağıtımının, merkezi hükümetin makro kontrol yeteneğini zedelemeyip, bütün seviyelerdeki hükümetlerin inisiyatiflerini harekete geçirdiğini

vurgulamaktadır. Devamla, Çin'deki merkez-yerel ilişkilerine ve bunun üzerinden geliştirilmeye çalışılan yönetim sistemi tanımlamalarına ışık tutacak şekilde, yönetim kademelerinin (ekonomik açıdan) temel görevlerini sıralamaktadır. Buna göre, merkezi hükümet ulusal ekonomi için stratejik kalkınma planlarını formüle etmeye odaklanmış ve yasama faaliyetiyle mali enstrümanlarla ve önemli endüstriler için geliştirdiği politikalarla makro kontrol işlevini üstlenmiştir. “Eyalet yönetimi makro yönetimin ikinci basamağında yer alır. Temel fonksiyonları, bölgesel ekonomik kalkınma ve koordinasyonun makro yönetimini, önemli altyapı tesislerinin inşasını ve sosyal gelişimi içerir.” (Wu, 2001: 4). Kent yönetiminin görevi, işletmeler için olumlu bir yatırım ortamı ve kent sakinleri için uygun bir yaşam çevresi yaratmaktır. Kasaba yönetimleri ise tarımsal üretime hizmet etme ve kentleşme sürecini teşvik sorumluluğunu üstlenmiştir.

Wu'nun eyalet yönetimlerini “yerel” değil, ulus-altı fakat “makro” bir yönetim işlevi ile tanımlaması dikkat çekicidir. Gerçekten de Çin'de eyalet yönetimlerini “yerel” bir yönetim birimi olarak değerlendirmek güçtür. Ekonomik açıdan olduğu kadar, politik açıdan da eyaletler merkez ile iç içe geçmiş bir yapıya sahiptirler. Çin yönetim sisteminde eyalet yönetimi, bir yarıyla, merkezin bölgelere uzanan otoritesiyken, diğer yarıyla bölgesel talepleri merkeze yansıtan bir temsilcidir. İlaveten eyaletlerin kendi yetki alanlarında merkez benzeri bir fonksiyona sahip olduklarını belirtmek gerekir.

Çin'deki bu yönetsel düzenlemelerin, gerek başladığı dönem, gerekse de kullandığı bazı argümanlar ve yöneldiği hedefler bakımından, genellikle neoliberalizm ve bunun yönetim kuramlarındaki izdüşümü olan işletmecilik akımıyla ilişkilendirilmesi söz konusudur (Wang, 2002: 199–200). Çin'in 1980 sonrasında uluslararası sermayeye açılması, böylesi bir tespitin yapılmasında önemli bir katkının sahibidir. Fakat Çin bürokrasisinin özgün yapısına ve düzenlemelerin bazı hedeflerine daha yakından bakılırsa,

'reform paradigması'nın "Yeni Kamu İşletmeciliği" ve "Yönetimin Yeniden İcadı" gibi akımlardan önemli ayırım noktalarına sahip olduğu söylenebilir. Kapitalizmin merkez ülkelerinde bile idari 'reform'ların tek-tip bir model üzerinden yürümediğini bir yana bırakıp, ortaya çıktığı ülkenin siyasi, ekonomik vb. koşullarından steril, saf bir 'reform' modeli olduğunu varsayarsak bile, en azından, modelin uygulanmasının bazı özgünlükler göstereceğini kabul etmemiz gerekir. Fikir uluslararası olsa bile, uygulama her zaman yereldir (Cheung, 2005: 260). Çin'in, Batı modelinden önemli farklılıklar taşıyan yönetim sistemi ise bu özgünlüğü daha belirgin kılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen düzenlemelerin yöneldiği hedeflerden birisi, parti-devlet modeli ve buna uygun olarak şekillenmiş bürokratik yapının değiştirilmesidir. Huanzhong Üniversitesi'nden Bing Wang, her ne kadar Çin'de 'gerçek' bir bürokrasi bulunmadığı şeklinde bir tespit yapmışsa da (Wang, 2002: 200), bürokratik yapının illa Weber'in öngördüğü formasyona bire bir uygunlukla tanımlanamayacağı, dolayısıyla Çin'de kendine özgü bir bürokrasinin bulunduğu söylenebilir. Atılan adımların bir boyutu, Çin bürokrasisinin yapısal olarak Weberyana modele yakınlaştırılmasıdır. Yasallık ilkesine vurgu, politik kadrolar yerine hizmetin gereklerine uygun kamu personelinin öngörülmesi, bilimsel yönetimi esas alan yaklaşım, en önemlisi de, kamu yönetimi sisteminin oluşturulması (parti-devlet modelinin dönüştürülmesi) hedefi bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte, idari 'reform'ların neoliberal iktisat politikalarından ve uzantısı olan işletmecilik akımından etkilendiği, kısmen bunun izlerini taşıdığı görülmektedir. Zira sosyalizme uygun inşa edilmiş yönetsel yapıların, kapitalist inşanın gereklerine göre dönüştürülmesi, merkezin belirleyici olduğu planlı bir iktisadi yapının tasfiyesini doğal olarak içerecektir. Yerelleştirme, özelleştirme, performans denetimi,

personel sayısını azaltma, pazar odaklı yaklaşım gibi yönelimleri, bu etki bağlamında değerlendirmek mümkündür. Ancak, bahsedilen düzenlemeler, devletin ekonomiden tümüyle çekilmesi ve boşalttığı alanların özel sektöre doldurulması gibi bir hedef taşımamaktadır.¹⁷ Bu bağlamda, Çin yönetim sistemi üzerindeki neoliberal etki, kamu kurumlarının ve işletmelerinin etkinleştirilmesi çerçevesinde değerlendirilebilir. Daha çok, devletin ekonomik etkinlik ve birimleri doğrudan yönettiği bir yapılanmadan, dolaylı olarak ve makro seviyede yönlendirdiği bir yapılanmaya tedrici geçiş söz konusudur. Bu durumun bir diğer görünümü, planlı ekonomiden, devletin düzenleyici ve denetleyici rol oynadığı bir ekonomiye geçiştir. Bu hususun, devlet kapitalizmiyle bağlantılı olduğu açıktır. Özelleştirme politikası da, bu çerçevede uygulanmıştır. Yani özel sektör geliştirilirken kamu sektörünün de önemli bir ağırlığa sahip olması gerektiği şeklinde bir tutum belirgindir.

IV.3. Metamorfoz ve Kadroların Niteliğinde Değişim

Metamorfozun yönetim sistemi üzerindeki yansımalarından bahsederken, kapitalist inşa iradesinin yönetimle ilgili attığı ilk adımın hedefinden başlamak gerekirse, ele almamız gereken konu kadro politikasıdır.

David D. Li, Çin burjuva siyasetinin, iktidarlaştıktan hemen sonra, 'reform'a karşı potansiyel tehdit olarak gördüğü yaşlı kadroları 'lixu' adı verilen özel bir emeklilik sistemiyle devre dışı bıraktığını belirtmektedir (Li, 1998). Bu emeklilik sistemi, alışılmadık bazı özelliklere sahiptir. Örneğin, bu sisteme göre emekliye ayrılanlar, daha önce okumaya yetkili oldukları hükümet yazışmalarını yine takip etme gibi bir ayrıcalığa sahipler. Ayrıca, eski resmi araçlarını kullanabilmekte, şoför ve koruma hizmetlerinden

¹⁷ Daha önce belirtildiği gibi, Çin'de sayıları binlerle ifade edilen 'stratejik' işletme merkezi yönetim ile eyaletlerin kontrolünde bulunmaktadır.

yararlanabilmektedirler. Yılda bir maaş ikramiye ve ölümlerinden sonra mirasçılarında bırakabilecekleri fazladan bir eve sahip olma hakları da bulunmaktadır.

Li'nin perspektifinden bakarak değerlendirirsek, 'lixiu'yu, burjuva sınıf siyasetinin kurnazca ve dengeli bir ayak oyunu şeklinde tanımlayabiliriz. 'Lixiu' uygulamasında böylesi bir boyutun da bulunduğu açıktır. Fakat reel politik düzlemin ötesine geçerek, sınıf siyaseti açısından düşünürsek, 'lixiu'yu, yönetim sisteminde yaşanan dönüşümün pek de önemli olmayan bir parçası olarak değerlendirmemiz mümkündür. Bu bütünsel bakış, bizi, Wilson'ın ünlü makalesine kadar götürür.

Gerçekte hiçbir yönetimin sınıfsal karakterden yoksun ve hakim siyasal çizgiden bağımsız olmamasına rağmen, burjuvazinin, yönetim ile siyaset arasına ısrarla duvar örmeye çalışmasının bir anlamı olmalıdır. Kanımca, bu anlamın izini sürerken, birlikte göz önünde bulundurulması gereken ve aslında bütün sınıflı toplumlarda az çok görebileceğimiz üç boyut vardır: (1) Bilginin, sınıfsal iktidarın yedeğine alınarak, sınıflı toplumun yeniden üretiminin hizmetine sokulması. (2) İktidarın güvencesi olarak, insanların sosyal sabitlenmesi. (3) Sömürünün ideolojik maskelenmesi.

Uzmanlar, tarih boyunca bütün iktidarların gözdesi olagelmıştır. Belki biraz tersinden düşünmek daha gerçekçidir: İktidarlar, gözdesi iktidar olan uzmanlar yaratırlar. İktidarı sorgulamayan, pragmatist, kendisine verilen görevlerin doğası hakkında düşünmeyi gündeminden uzaklaştırmış (zaten eğitimi de buna olanak vermeyen) ve sadece kendi işini iyi yapmaya odaklanan bir insan tipi, düzenin devamı açısından önemli bir yere sahiptir. Bu insan tipi, kurulu sistemin hem işletilmesi, hem de korunması açısından işlevseldir. Bu açıdan bakarsak, iktidarlar için 'uzman' ideal bir tiptir ve toplumun nasıl görülmek istendiğini anlatır. Sınıflı toplumlarda, iktidarların, Platon'un Devlet'te yaptığı gibi, toplumu meslek erbapları şeklinde sınıflandırması boşuna değildir. Burada sürekli

empoze edilen mesajın, ‘herkes işini yaparsa, huzurlu ve müreffeh bir topluma ulaşırız’ şeklinde özetlenmesi mümkündür. İşte, ideolojinin maskeleyici boyutuyla yüzleşmemiz gereken nokta da burasıdır. Herkesin işini iyi yapması demek, bazılarının, bu ‘işini iyi yapanlar’ üzerinden kazanç sağlama işini de iyi yapması anlamına gelir.

Çin’de iktidarlaşan burjuva siyasetinin argümanları ve idealleriyle, yukarıda değinilenler arasında bir paralellik bulunduğu açıktır. Çin, bürokratik sistemine rağmen, 1970’lerin sonuna kadar, dünyanın en eşitlikçi toplumuydu. Yeni burjuvazi, devletin elinde biriken varlıkları hızla mülkleştirdi ve yoğun emek sömürsü için gerekli zemini yarattı. Deng’in, eşitsizliği meşrulaştıran bir ideolojik çizgi geliştirdiği biliniyor. Bu ideolojik çizginin bir diğer önemli özelliği, yönetimin artık ‘siyasal’ değil ‘bilimsel’ temeller üzerine oturtulacağı şeklindedir. Bu yeni burjuvazinin, toplum adına belirlediği stratejisi ise ‘modernleşme’ ve ‘kalkınma’dır. Çin’de bir ‘kalkınma’ olduğu doğruysa, bunun, burjuvazinin kalkınması olduğuna şüphe yoktur. Bugün Çin, gelir dağılımı açısından, dünyanın en kötü ülkelerinden birisi haline gelmiştir (Blecher, 2005). Topluma halen empoze edilen mesaj ise tanıdık: Çalışın ve zenginleşin. Böylesi bir düzen çerçevesinde, toplumun ve yönetim aygıtının karar mercii dışında kalan bölümünün siyasetten uzak tutulması gerektiği açıktır. Yönetim aygıtının makine gibi kurgulanmak istenmesi ile uzmanların onurlandırılması, bu gerçeklerle birlikte düşünülmelidir. O zaman, yaşlı ve ‘siyasi’ kadroların tasfiyesinin ardından, ‘uzman’ kadroların önemli görevlere getirilmesi (Lee, 1990: 402, 403), bir politik manevra olarak değil, sınıf siyasetinin bir gereği olarak anlam kazanır.

Bugün Çin yönetiminin kilit noktalarında bulunan ve ‘Üçüncü Kuşak’ olarak adlandırılan (Birinci Kuşak, ÇKP’ye Uzun Yürüyüş öncesi katılanlardan; İkinci Kuşak, anti-Japon savaşı döneminde katılanlardan; Üçüncü Kuşak ise 1949 Devrimi sonrasında

katılanlardan oluşur) kadroların, ağırlıklı olarak, doğa bilimleri ve mühendislik eğitimi almış oldukları bilinmektedir (Lee, 1990: 403). Bunların parti-devlet aygıtındaki kariyerleri, daha çok, üretimle ilgili alanlarda uzmanlığa dayalıdır. Yıldızlarının parlaması ise Deng çizgisinin iktidarlaşmasından hemen sonraya tekabül eder. Bu iki gelişme arasındaki bağlantı görmezden gelinemez. Nihayetinde, metamorfoz, yönetsel alanı da kapsayan bütüncül bir olgudur.

IV.4. Metamorfoz ve Desantralizasyon

Metamorfozun yönetsel yapı ve işleyişe yansımalarından belki de en önemlisi desantralizasyondur. Deng döneminde yapılan yönetim sistemine dair düzenlemelerden bahsedilirken, mali ve idari desantralizasyonun önemli bir yere sahip olduğu belirtilmişti. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, desantralizasyon Deng'in icadı değildir.

Walder'in, Macaristan ve SSCB ile kıyaslamalı olarak ortaya koyduğu gibi, desantralizasyon, Mao döneminin de belirgin bir özelliğiydi (Walder, 2003: 11). Macaristan, bütün sanayinin merkezi hükümetin denetimi altında olduğu ve işletme yönetimlerinin de, ağırlıklı bir biçimde, bizzat merkezi hükümetçe üstlenildiği bir görünüm sunmuştur. Ekonominin görece küçüklüğü, bu görünümün ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Sayıları az olan sanayi işletmeleri, gelirlerini doğrudan merkezi bütçeye aktarmış ve finansmanlarını yine buradan sağlamışlardır. Elbette, SSCB gibi, bünyesinde Cumhuriyetler ve bölgesel hükümetler bulunan devasa bir ekonomide, Macaristan'daki yüksek mali merkezileşmenin uygulanma zemini bulunmamaktaydı. Bununla birlikte, Çin'inkiyle kıyaslandığında, SSCB'nin mali sistemi daha merkezi bir yapıya sahipti (Walder, 2003: 11).

Mali açıdan değerlendirmeyeyle ortaya çıkan bu tablonun, idari yapılanmadan ayrı düşünülmemeyeceği açıktır. Zaten Çin gibi, büyük bir nüfusa sahip, bünyesinde 30

eyalet, 340 bölge ve kent, 2600 kasaba ve küçük kenti barındıran bir ülkede, idari ve mali açıdan katı bir merkezîyetçiliğin uygulanabilme zemini daha da zayıftır. Nüfusunun %80'inin kırsalda yaşıyor olması da bu durumda hatırı sayılır bir etkinin sahibidir. Bu sosyoekonomik yapı, ekonomik aktivitenin, ağırlıklı olarak, alt düzey yönetimlerin denetiminde olması sonucunu doğurmuştur. Bu durum, özellikle (daha sonra kasaba ve köy yönetimleri haline getirilecek olan) 48.000 komün için geçerlidir (Walder, 2003: 11). Söz konusu yapısal özelliklere ek olarak, Çin'in, biri Büyük Atılım, diğeri ise Kültür Devrimi sürecinde olmak üzere, iki büyük desantralizasyon dalgası yaşadığını göz önünde bulundurmak gerekir (Montinola, Qian ve Weingast, 1995: 60).

Bu açıdan bakılınca, Çin yönetim sisteminde, belki çok daha eskilere dayandırılabilir bir desantralizasyon 'geleneği' olduğu düşünülebilir. Fakat bu 'geleneğin' fikri, toplumsal değişimi ve biçimsel devamlılıkların (yönetimsel formlardaki sürekliliğin) özsel değişimlerle (iktidarın sınıfsal dayanaklarındaki kaymalarla) kaynaşabileceği gerçeğini dışlamak suretiyle, yaşanan sürecin tam olarak anlaşılmasına yol açacak bir potansiyel taşımaktadır. Bu yüzden, 1978 sonrası dönemde uygulanan desantralizasyonun geçmiştekilerden çok farklı dinamiklere dayandığını ve önemli sonuçlar yarattığını özellikle vurgulamak gerekir.

1978 sonrası desantralizasyonun önceki dönemlerden farklılığını incelerken, kanımca, göz önünde bulundurulması gereken temel husus, kapitalizmin yeniden inşasıdır. İktidarın kapitalist niteliği, bu desantralizasyonun yaratıcısıdır ve özünü belirler. Aynı zamanda bu desantralizasyon, kapitalizmi hem yaygınlaştırma, hem de muhafaza etme işlevine sahiptir.

İktidarlaşan burjuvazi, komünleri tasfiye edip, kasaba ve köy yönetimlerini kurarken, komünlerin denetiminde olan işletmeleri daha özerk bir yapıya kavuşturarak, bu

yönetimlerin denetimine vermiştir. Aynı şey, eyalet ve kent düzeyi için de geçerlidir. Bu uygulama, etkinliği sağlama, bilimsel yönetim gibi gerekçelerden ziyade, özel mülkiyeti ve serbest pazarı geliştirmeye yönelik politikalarla birlikte düşünülmelidir.

Desantralizasyonla yetkileri arttırılan ulus-altı yönetim birimleri, serbest pazar kaynaklı motivasyonun da etkisiyle, 1980'lerin ortalarından itibaren pek çok yeni işletme kurmuşlardır. İşletme özerkliği, bu işletmelerin yöneticilerinin inisiyatiflerini arttırmakla kalmamış, güçlü bir burjuvalaşma zemini de sunmuştur. Uluslararası pazarlara açılma yetkisi, bu gelişmeyi destekleyen bir rol oynamıştır. Tablo, kadroların iş hayatına atılmalarına izin verilmesiyle tamamlanır. Yönetici gelirlerinin performansa endekslenmesi ve özel girişimi desteklemenin bürokraside yükselebilmek için önemli bir kriter olması (Li, 1998) ise, iş hayatına atılmayan kadroların da kapitalist inşanın ajanları ve kapitalist sistemin savunucuları haline gelmelerinde önemli bir yere sahiptir. Böylece, iktidarlaşan burjuvazi, desantralizasyon aracılığıyla, sınıfsal dayanaklarını güçlendirme ve genişletme olanağına kavuşmuştur.

Üzerine birçok çalışma yapılan Çin'deki merkez-yerel (özellikle eyalet) ilişkilerinin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir. Tanımlamalar farklı olsa bile, merkez ile yerel arasında katı bir hiyerarşinin bulunmadığı ve dengeli bir ilişkinin esas alındığı noktasında bir ortak paydadan bahsetmek mümkündür.

Desantralizasyonun kapitalist inşa temelinde değerlendirilmesi, değişik tanımlamalar ve açıklama modelleri geliştiren yazarların çok önemli gördükleri ayrımları nüanslara dönüştürmektedir. Günümüzde Çin'deki merkez-yerel ilişkilerinin sahip olduğu özün, kapitalistleşme süreci tarafından belirlendiği açıktır.

Çin'deki merkez-yerel ilişkilerini ekonomik açıdan ele alan Montinola, Qian ve Weingast (1995) "Çin usulü federalizm" tanımlamasına ulaşmışlardır. Yazarlar dar siyasi

reform anlayışını ve Batıdakine benzer mülkiyet haklarını Çin’de de arayan yaklaşımı eleştirerek özgün bir algılamayı olanaklı kılmışlardır. Yazarlar şu üç etkenin Çin’e özgü bir federalizmi doğurduğunu belirtmektedirler: (1) Desantralizasyon (2) Maoocu dogmatizmden pragmatizme ideolojik dönüşüm (3) Dışa açılma. Bununla birlikte, yazarlar Çin’in “pazarı koruyan federalizm” olarak adlandırılan özel bir federalizm türü ile “kısmen” örtüştüğünü ileri sürmektedirler. “Pazarı koruyan federalizm” in özellikleri ise şöyle sıralanmıştır:

- Her biri belirgin ve özerk bir otoriteye sahip hükümetler hiyerarşisi bulunur. Her hükümet, kendi otorite alanında özerktir.
- Ulus-altı hükümetler, kendi yetki alanlarında, ekonomi üzerinde ilksel otoriteye sahiptirler.
- Merkezi hükümet, ulusal pazarı koruma ve ulus-altı birimler arasında mal ve faktör hareketliliğini sağlama işlevini üstlenmiştir.
- Hükümetler arasında gelirin paylaşımı sınırlıdır.
- Otorite ve sorumlulukların dağılımı, kurumlaşmış düzeyde bir istikrara sahiptir ve merkezi hükümetçe fiilen veya ulus-altı hükümetlerce zorlamayla değiştirilemez.

Yazarlar Çin koşullarında bu özelliklerle uyuşmayan iki temel husus tespit etmişlerdir: Ortak pazarın olmayışı ve para sistemi üzerinde merkezi bir kontrolün bulunmayışı. Çin hükümet hiyerarşisinde merkez, eyalet, belediye ve kent hükümetlerinin, yönetsel metotlarla pazara müdahale etme otoritelerinin bulunduğu dikkat çeken yazarlar, bir tek Kasaba ve Köy Yönetimlerinin böyle bir otoriteden yoksun olduğunu belirtmektedirler. “Bu kurumsal kısıtlılıklar Kasaba ve Köy yönetimlerini üst düzey yönetimlerden biraz farklı kılmıştır: Kasaba ve Köy Yönetimleri katı bütçe sınırlarıyla ve ticari bariyerler olmaksızın çalışmışlardır... Bu anlamda, Çin federalizmi, pazarı koruyan

türe daha çok kasaba ve köy düzeyinde yakınlaşır.” (Montinola, Qian ve Weingast, 1995: 76).

Montinola, Qian ve Weingast’ın vermiş oldukları bir örnek gelişme, bu desantralizasyonun kapitalist düzeni nasıl muhafaza ettiğine de ışık tutmaktadır. Tiananmen olaylarından (1989) sonra, kapitalist inşaya karşı yükselen toplumsal tepkilerden de güç alan ÇKP içindeki ‘muhafazakârlar’, ‘reform’ sürecine son verme girişiminde bulunmuş, fakat bu girişim, Guandong Valisi’nin açıkça karşı koyması ve takiben pek çok valinin aynı tavrı göstermesi üzerine sonuçsuz kalmıştır (Montinola, Qian ve Weingast, 1995: 68). Güçlendirilmiş ve çıkarları kapitalizmin gelişimine endekslenmiş bir yerelin, merkez karşısındaki bu sonuç alıcı direnci, 1978 sonrası desantralizasyonun özünü ve biçimini özetleyen güzel bir örnektir.

Bu başlık altında, metamorfozun ürünü olan ve onu destekleyen bir gelişme olarak desantralizasyon üzerinde duruldu. Fakat Çin özgülünde, bir de bunun tersinden yürütülecek bir sorgulama, ilginç sonuçlar çıkarmamıza olanak verecektir. O halde, şöyle bir soru formüle edip, değişik açılardan yanıt aramak yerinde olur: Çin’in yönetsel açıdan, sosyalist dönemdeki ademimerkeziyetçi yapısı ile kapitalist gelişim arasında bir bağlantı kurmak mümkün müdür?

Bilindiği üzere Çin, 1978 öncesi dönemde Doğu Avrupa’daki sosyalist ülkeler ve SSCB ile kıyaslandığında, daha ademimerkezi bir yönetsel yapılanmaya sahipti. Bu durumun, sadece, idari yapının, demografik, sosyal ve coğrafik çeşitliliğe yanıt olarak kazandığı esneklik veya uygulayıcı serbestlik bakımından değerlendirilmesi, yetersiz kalacaktır. Yönetsel yapının hem nesnel koşulların bir yansıması, hem de onun değişimine etki eden faktörlerden birisi şeklinde ele alınması, bakışlarımızı daha derinlere yöneltebilir.

Sosyalist ekonominin merkezi planlamaya dayandığı bilinmektedir. Çin'in sosyalist dönemdeki görece ademimerkezi yapısını somutlayan görünümünden birisi de, Çin merkezi yönetimine ait olan planlama fonksiyonunun (ve kurumlaşmasının) zayıflığıdır. ÇKP'nin aşırı merkezileşmiş siyasal ve toplumsal otoritesine rağmen, planlama kurumunun, ülkenin bütün kaynaklarını kontrol etme kapasitesinden hayli uzak olması bir yana, kendi yetki alanında bulunan kaynakları planlı olarak değerlendiremediği görülmektedir (Naughton, 1992: 250, 251). Yine Naughton, merkezi hükümetin, ülkedeki toplam yatırımların miktarını ölçecek verilerden ve kurumsal araçlardan yoksun olduğunu belirtmektedir. Önemli bir diğer husus, sosyalist dönemde, üretimi merkez tarafından planlanan ürünlerin sadece 'birkaç yüz' kalemden ibaret olmasıdır (Naughton, 1992: 251). Örneğin SSCB'de zorunlu planlama ve bağlantılı malzeme denge tablosu dâhilinde 20.000 kalemin üzerinde ürün bulunurken, Maocu Çin'de bu rakam 500 civarındaydı (Reza, 2007: 278). Dolayısıyla sosyalist dönemde Çin ekonomisi, bir 'planlı ekonomi' olarak tanımlanırken, bu planlı ekonominin merkezi karakterinin belirgin biçimde zayıf olduğu hemen belirtilmelidir. Bu zayıflık, elbette, yerel yönetimlerce ikame edilmiştir.

Sorgulamanın bu aşamasında, zayıf merkeziyet ile kapitalist gelişim arasındaki ilişki olasılığını irdelemek adına, zayıf merkezi planlama yeteneğinin ne gibi sonuçlar yarattığı üzerine odaklanmak gerekmektedir. Bu bakış açısından, Donnithorne'un, Çin yönetsel yapısını 'hücreli' olarak tanımlaması, aydınlatıcı bir işlev üstlenmektedir (Yongnian, 2007: 14, 15). Bu yaklaşıma göre, merkez ve eyaletler biçimsel bir örgütsel formül çerçevesinde etkileşimde bulunmazlar. Merkez, kurumsal avantajlara sahip olsa bile, politikalarını her zaman uygulama şansına sahip değildir. Dolayısıyla eyaletler, merkezin basit uzantıları şeklinde değerlendirilemezler. Eyalet hükümetleri, eyaletlerin

çıkar ve iradelerini temsil ederler. Bu pozisyonlarıyla hem merkezle, hem de diğer birimlerle çeşitli pazarlıklara girişirler.

Tespitlerini 60'lı ve 70'li yıllarda yapan Donnithorne'a göre, bu hücrenel yapının iktisadi açıdan temel sonuçlarından birisi, eyalet yönetimlerinin Çin ekonomisinde önemli bir rol üstlenmiş olmalarıdır. Sosyalist ekonomik sistemde, yerel sanayiye geliştirmek, kaynakların ve üretim faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak ve ürünlere alıcı bulmak gibi işlevler üstlenen eyalet yönetimlerinin davranışları, girişimci benzeri bir tablo sunmaktadır (Yongnian, 2007: 15). Tersinden düşünülürse, Naughton'un yukarıda değinilen görüşlerini destekleyen bir noktaya gelinir: Merkezi yönetimin organları ve planlama kurumları, ekonomik ve mali dağıtım güçlerini önemli ölçüde yitirmişlerdir.

Çin koşullarında, yerelin yetkilerinin bu denli geniş olması, eyalet yönetimlerine ekonomik ve mali özerklik yanında, bölgesel çıkarları koruma güdüsü ve bu bağlamda gerek merkezle, gerekse diğer eyaletlerle pazarlık gücü kazandırmıştır. Ekonomik açıdan bu özerklik ve pazarlık gücünün, serbest pazarı geliştirme yönünde adımların henüz atılmamış olduğu dönemde, pazar-benzeri ilişkiler ağına yol açtığı şeklinde bir tespit yanlış olmayacaktır. Bir başka söylemle, metamorfozun pazarı geliştirme boyutunun kökleri, sosyalist dönemde ademimerkeziyetçi yapı ve bunun sonuçlarından beslenmiştir. Bu perspektiften bakılınca, 1980'ler boyunca 'serbest pazar sosyalizmi' adına geliştirilen kapitalist pazarın (ve tabii özel mülkiyetin) sosyalist dönemdeki beslenme kaynakları daha iyi görülebilecektir. Zaten toplumsal gelişmeler, onu ortaya çıkaran (f)aktörlerin olgunlaşma hikâyesiyle ve bunun nesnel koşullarıyla birlikte ele alınmadıkça, sağlıklı bir şekilde değerlendirilemezler.

Öte yandan, Çin sosyalizminin bahsedilen ademimerkezi örgütlenişi, kapitalist sınıfsal ve sosyal gelişimle birlikte değerlendirilince, kapitalist dönüşümün Çin'de neden

büyük siyasal-yönetmel alt-üst oluşlara yol açmadığı (daha doğrusu ihtiyaç duymadığı) sorusuna da ışık tutmaktadır. Zira kapitalist başkalaşım iradesinin (bir başka söylemle orta-sınıfın) bu esnek yönetmel form içinde beslenme zeminleri bulmakta pek güçlük çekmediğı sonucu ortaya çıkmaktadır. Üretimi geliştirmekle sorumlu olan, hammadde temin eden, kaynak bulan, ürünleri satan, pazarlık gücüne sahip bir yerel otoriteden bahsediyoruz. Burada önemli bir gelişmeyi hatırlatmakta fayda vardır; Çin’de 1980’lerde uygulanan özelleştirme sonrası, işletmelerin, daha önceki müdürlerinin eline geçtiğini gösteren veriler bulunmaktadır (Pei, 2006: 4). Bürokratism, esnek merkezizyetçilik (haliyle güçlü yerel) ve bu son veri birleştirilince, nüveleri sosyalist dönemde olan tedrici bir kapitalist sınıfsallaşma gerçeğıyle karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Bu gerçekliğı daha somut kılma adına; kendini sosyalist olarak tanımlamak ve ÇKP veya ona bağı örgütsel yapılarda (devletin birimleri başta olmak üzere) yer almak durumunda olan, ancak ne yoksul köylü, ne proleter, ne de burjuva olan kesimlerin (orta-sınıfın), Maocu dönemde nasıl bir yönetmel duruş sergilediklerine bakmak gerekmektedir.

Kabul etmek gerekir ki, Çin’in görelü ademimerkezizyet durumu ile kapitalist sınıfsal-sosyal gelişim arasındaki ilişkinin bu boyutunu göstermek pek kolay değildir. Zira özel mülkiyet bulunmadığından, orta-sınıfın giderek güçlendiğı, burjuvalaşmaya doğru yöneldiğı şeklinde bir tespiti rakamsal ifadelerle desteklemek olanaksızdır. Öyleyse, başka yollardan faydalanmamız gerekmektedir.

Bu yollardan birini bize Mao sunar. Eğer Mao paranoyak değildiyse ve Kültür Devrimi denen hesaplaşma süreci Mao’nun kişisel iktidar hırsının ürünü olarak değerlendirilemeyecekse (ki, bu durumlar bir toplumsal hareketliliğın dinamiğı olamazlar), o zaman ÇKP bünyesinde Mao’yu (yani yoksul köylülük ile işçi sınıfı ittifakını) tedirgin eden güçlü bir sınıf siyasetinin mevcut olduğunu düşünebiliriz. Nitekim Mao, bunları ‘kıvı

kapitalist' olarak tanımlamıştır. Mao'ya göre bunlar, kendi tasarruflarında bulunan örgütsel konum ve olanakları, etraflarında güç yoğunlaştırmak için kullanmış, mevkilerini bir ayrıcalık şeklinde değerlendirmiş ve çocukları için de aynı pozisyonları sağlamaya çalışmışlardır (DuRand, 1990: 5). Bunu, sosyalist mülkiyet çatısı altında örgütsel birimlerin ve yetkinin özelleştirilmesi şeklinde anlayabiliriz. Özel mülkiyetin olmadığı bir toplumsal yapıda, yönetsel birimlerin mülk gibi değerlendirilmesi, burjuva-sınıfsallığın yeniden üretimi açısından bir gösterge olarak okunabilir. DuRand, söz konusu dönemde üretim araçlarını sahiplenmek, sermaye birikimi sağlamak ve bunu çocuklarına miras bırakmak mümkün olmadığından, 'kıvı kapitalist'lerin sözde burjuvalar olduklarını fakat kapitalist inşayla birlikte bu sayılanlar olanaklı hale gelince, gerçek burjuvalara dönüştüklerini belirtmektedir (DuRand, 1990: 6). Ve kabul edilmelidir ki, esnek merkezîyetçilik, bu gelişimin, ciddi alt-üst oluşlardan sakınan tedrici bir yol bulmasına olanak tanımaktadır.

Özetlemek gerekirse; Çin'de desantralizasyon ne sadece bir yönetsel gelenek olarak, ne de tek yönlü bir bakış açısıyla, burjuva siyasetinin kapitalist inşayı derinleştirme adına başvurduğu bir yöntem şeklinde görülebilir. Çin'in sosyalist deneyiminde görülen güçlü yerel otorite, aynı zamanda, kapitalist sınıfsallaşmanın ve dönüşümünün beslendiği kaynaklardan birisidir. Yönetsel formların sınıfsal açıdan pasif karakterli olmadıkları unutulmamalıdır. Sınıf güçleri, yönetsel formlarla karşılıklı etkileşim halinde, toplumsal çıkarlarına uygun formel-enformel yapılanmalar üretmektedirler. Ve hiçbir toplumsal gelişme, tarihsel akışı bıçak gibi kesen sürpriz olaylar üzerinden ilerlemez. İşte bu yüzden, bu tez çalışması, 1978'de aniden 'reform'a karar veren bir ÇKP ve ardından çok farklı mecralara yönelen bir Çin algısının (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 18-19) yüzeyselliğinden kurtulmaya çalışmaktadır.

IV.5. Metamorfozun Merkezi Yönetimin İşleyişine Yansıması

Önceki bölümde ele alınan merkez-yerel ilişkilerindeki dengecilik prensibini, merkezi yönetimin kendi içyapısında ve kurumlar arası ilişkilerinde de görmek mümkündür. Shirk'in (1992) çalışması, merkezi yönetimin bu özelliğini detaylarıyla ortaya koymaktadır.

Fonksiyonel (eğitim, kültür, sağlık vb.) ve sektörel (tarım, kömür vb.) bazda örgütlenmiş olan bakanlıkların birbirlerine karşı eşit yetkilerle konumlanmış olmalarını ilginç hale getiren bir ilişki biçimi söz konusudur. Karar süreçlerinde azınlık çoğunluğa tabi değildir ve her bakanlık, yönettiği sektörün çıkarlarına aykırı gördüğü konularda veto yetkisine sahiptir.

Bakanlıklar arasındaki anlaşmazlıkların çözüm yeri ise, hiyerarşide bakanlıkların üzerinde ve Devlet Konseyi'nin altında yer alan komisyonlardır. Shirk, komisyonların, çalışma zamanlarının önemli bir bölümünü, kurumlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye ayırdıklarını belirtmektedir (Shirk, 1992: 73).

Komisyonlarda çözülemeyen sorunlar Devlet Konseyi'ne havale edilmektedir. 1980'lerin ortalarında, Başbakan'a bağlı olarak kurulan 'Düzenleme Bürosu'nun (Adjustment Office) bu tür sorunların bir kısmını üstlenmiş olmasına rağmen, Devlet Konseyi'nin haftanın iki gününü sırf bu sorunların çözümüne ayırdığı göz önünde bulundurulursa, merkezi yönetim bünyesinde yoğun bir çatışma ve pazarlık sürecinin normal prosedür haline geldiği söylenebilir.

Bakanlıkların (aynı zamanda eyalet yönetimlerinin) veto yetkilerini, ısrarlı bir biçimde uzlaşmaya yanaşmama noktasına vardıklarını frenleyen enformel bir mekanizma da bulunmaktadır: Gözden düşme. Bu yüzden, bakanlıklar (ve eyaletler), ilgili komisyon ve Devlet Konseyi nezdinde dayatmacı konuma düşmektense, optimal bir kararı

kabul etmektedirler¹⁸ (Shirk, 1992: 74). Paralel olarak, bir politika veya uygulamanın tepeden dikte edilmesi nadir bir durumdur (Lieberthal, 1992: 13)¹⁹.

Plan çerçevesinde üretim yapan ve ürünlerini, devletin belirlediği fiyatlarla satan ağır sanayiden sorumlu bakanlıkların, Devlet Planlama Komisyonu'yla yaptıkları anlaşmaların içeriği, kanımca, parçalı otorite ve pazarlık usulü yönetim ile metamorfoz arasındaki ilişki kapsamında değerlendirilebilir. Bu bakanlıklar (petrol, kömür, metalürji, demiryolları vb.) söz konusu anlaşmalarla (departmental contracts), ekstra yatırım desteği ve ucuz girdi sağlayabilmekte ve kotayı aşan ürünlerini serbest piyasada, daha yüksek fiyatlardan satabilmektedirler (Shirk, 1992: 79, 80). Burada, Shirk'in, bakanlıklar arasındaki pazarlıkların bazen çok uzun bir zamana yayılabildiğini ifade etmek için vermiş olduğu bir örneği anmakta yarar var: Hangi bakanlığın buzdolabı ve çamaşır makinesi üreteceğinin kararlaştırılması 5 yıl sürmüştür (Shirk, 1992: 75).

Yönetimin işleyişi çerçevesinde bir değerlendirmeye, kurumlaşmanın zayıf olduğu veya idari yargı sisteminin bulunmamasından ötürü bazı sıkıntılar yaşandığı gibi görüşler ileri sürülebilir. Fakat, burada, Çin'in yaşadığı metamorfoz açısından ilgi çekici bir boyut vardır. Öyle anlaşılıyor ki, KKI'lerin ve yerel yönetimlerin, kapitalist firma gibi davranarak, üstlenmiş oldukları kapitalizmi yaygınlaştırma işlevi, merkezi yönetim düzeyi için de geçerlidir. Yani merkezi yönetim, sadece siyasal düzlemde yolu açan, çerçeveyi

¹⁸ Bu anlaşmazlıkların neredeyse tümü, gelir getiren faaliyetlerin denetimi konusunda çıkmaktadır; kârdan pay verilmesi durumunda ise kolaylıkla çözüldüğü görülmektedir.

¹⁹ Daha önce Çin yönetim sistemindeki merkez-yerel tanımlamasının klasik görevler ayrılığı kriteriyle anlaşılacakları belirtilmişti. Yerel ile kastedilen yönetim birimleri, Devlet Konseyi, komisyonlar ve bakanlıklar dışında kalan eyalet ve onun altındaki kademelerdir. Ancak eyaletlerin özgün bir konuma sahip oldukları da eklenmelidir. Eyalet yönetimleri, hiyerarşide bakanlarla eşit konumdadırlar. Aynı şekilde veto yetkileri de vardır. Kendi dış ticaret şirketlerini kurabilmektedirler. Kabul etmedikleri bir karar, uygulama ve politika için bakanlıklarla pazarlık yapabilmektedirler. Yine, bakanlıklarla yaşadıkları sorunlar, komisyonlarda çözüme kavuşturulur. Politikaların oluşturulma süreçlerine katılımları söz konusudur. Örneğin, her eyalet, yıllık ulusal plan ve bütçe toplantısına bir delegasyon göndermektedir. ÇKP yönetimi (Merkez Komite, Politbüro ve Daimi Komitesi) içinde de eyaletlerin önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Bu belirtilen hususlar açısından, eyaletlerin katı sınırlarla belirlenmiş bir yerel yönetim birimi olduğunu söylemek güçtür. Merkezi yönetim kapsamı içinde değerlendirilmesi gereken bir boyutları da vardır.

sunan ve makro açıdan düzenleyici rol oynayan bir konumda değildir. Bir bakanlığın, buzdolabı ve çamaşır makinesi üreterek, bu ürünlerin, devasa Çin pazarındaki monopolu haline gelebilmesi veya dış ticaret şirketi kurarak, Çin’de üretilmeyen bir ürünün distribütörü olabilmesi, bakanlıklar arasındaki çatışmanın sadece ‘sektörel çıkarlara kıskançça bağlılık’ ile izah edilemeyeceğini göstermektedir. Ama sorun basit bir ‘rant kavgası’na da indirgenemez. Burada, kapitalist inşa sürecinin getirdiği yeni dengelere göre kendini konumlandırmış, temel amacı kâr maksimizasyonu olan, bu işleviyle kapitalist ilişkiler ağını daha üst düzeyde oluşturan ve sağlamlaştıran bir merkezi yönetim gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bu durum, devlet kapitalizmi modelinin Çin versiyonunun nasıl işlediğini anlamamıza da yardım etmektedir.

IV.6. Otoriter Yapının Devamı ve Kapitalist Korporatizm

Çin’deki rejimin bir özelliği de otoriter olmasıdır. Kapitalist inşanın öncülüğüne soyunanlar, demokrasinin ve özgürlüklerin geliştirilmesi için çaba içerisinde olduklarını sıkça dillendirmelerine rağmen, pratik, bunun tam aksi bir tutumun sahibi olduklarını göstermektedir. Tabii burada, demokrasi kavramıyla ifade edilenin ‘burjuva demokrasisi’ olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Çin’de gerçekleşen rejim, biçimsel ve niteliksel olarak burjuva demokrasisinden uzaktır.

Metamorfozun ideolojik yansımaları değerlendirilirken, Deng’in istikrara verdiği önemden bahsedilmişti. Örneğin, Deng, Haziran 1987’de, ABD eski Başkanı Carter’la yaptığı söyleşide şu yaklaşımı ifade etmiştir (Xiaoping, 1987):

Sizin sisteminizi kopyalayamayız. Bunu anlayacağınıza inanıyorum. Sisteminiz, çok-partili seçimler ve kuvvetler ayrılığıyla birlikte Çin’e uyarlanırsa, bir kaos yaşanacaktır. Eğer bir grup insan bugün sokakları tutarsa, yarın başka bir grup aynısını yaparsa, bir milyar nüfusla, yılın 365 günü sorun yaşanacaktır. O zaman nasıl başa çıkacağız? Kalkınma için enerjiyi nereden bulacağız? Öyleyse, bizim sorunlarımıza sizin bakış açınızdan yaklaşılamaz.

Deng'in, güçlü bir merkezi otoritenin zorunluluğunu vurguladığı bir diğer konuşması da (Xiaoping, 1988) bu yaklaşımla paralel düşünceler içermektedir. Öte yandan, Çin yönetiminin, kapitalizmi inşa etmeye yönelirken, dayandığı rejimin otoriter niteliğe sahip olduğuna dair pek çok trajik örnekten bahsedilebilir. Zaten kapitalizmin gelişimi ile demokrasi arasında doğrudan bir ilişki kurmak yanlış olacaktır. 17. ve 18. yüzyıl Avrupa'sında, birçok ülke burjuvazinin demokrasi talepleri, monarşilerin kapitalizmin gelişimi açısından engel haline gelmiş olmasıyla ilgilidir. Çin'de, tam tersine, kapitalist inşa, parti-devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Burjuvazinin omurgasını da, eski kadrolar ve yönetimle sıkı ilişkilere sahip olanlar oluşturur. Dolayısıyla, Çin burjuvazisinin, güçlü bir devlet ve otoriter bir rejimle (en azından şimdilik) herhangi bir sorunu yoktur. Çin'in yeni burjuvazisinin parti-devlet bünyesinde olgunlaştığı ve iktidarı bu aygıt üzerinden ele geçirdiği unutulmamalıdır. Eğer Avrupa'da kapitalizmin gelişimi ve rejimin niteliği bağlamında bir paralellik aranacaksa, göz önünde bulundurulması gereken, Alman kapitalizmi ve Junkerler'dir. Eski yönetsel yapının temel formlarının korunması açısından ise burjuva sınıfsallaşmasının aristokrasinin bünyesinden gelişim olanağına kavuştuğu İngiltere'ye bakmak gerekir. İngiltere'deki bu kapitalistleşme sürecine, üst yapıda 'görece' daha yumuşak geçişlerin eşlik etmesi, Çin burjuva sınıfsallaşmasının üst yapı formlarını yıkmaksızın yoluna devam etmesinin temel dayanağına ışık tutmaktadır.

Öte yandan, 1978 sonrası Çin'de 'sivil toplum'un geliştiğine dikkat çekerek, bu gelişmeyi, yaşanan başkalaşım süreciyle ilişkilendiren yaklaşımlar görülmektedir (Mertha, 2007). 'Sivil Toplum' tartışmasını bir tarafa bıraksak bile, sadece ortaya çıkan bazı örgütlenmelere bakarak, böylesi bir tespitte bulunmanın yetersiz kalacağı açıktır. Kaldı ki, Çin'de belirgin biçimde artan toplumsal örgütlülüğün, devletten bağımsız olmadığı görülmektedir. Çin yönetimi bu konuda o kadar katıdır ki, kaligrafiyle ilgili iki dernek

kurulmak istendiğinde, sadece birisini resmi olarak tanıyabileceğini bildirmiştir (Unger ve Chan, 1994: 39). Yerel düzeyde de aynı tutum söz konusudur. Shenyang’da ünlü bir futbol takımının taraftarları iki ayrı kulüp kurunca, kent yönetimi, aynı amaçla kurulmuş sadece tek bir kulübü tanıyacağını, dolayısıyla ikisinin birleşmesi gerektiğini belirtmiştir.

Yapısal açıdan baktığımızda ise, Mao dönemindeki sosyalist korporatizmin, Deng sonrası dönemde, kapitalist korporatizme dönüştürüldüğü söylenebilir. 1993 verilerine göre, 1400 örgüt, merkezi yönetim tarafından; 19.600 örgüt ve şube, eyalet yönetimlerince; 160.000’den fazlası ise il düzeyinde tanınmış ve resmen kaydedilmiştir (Unger ve Chan, 1994: 38). Bu örgütlerin, bilim ve teknolojiye kadar, farklı ekonomik sektörlerin temsilinden yardımlaşma ve dayanışmaya kadar geniş bir faaliyet alanına yayıldıkları görülmektedir.

Mesleki örgütlere üyelik ise zorunlu tutulmuştur. Örneğin, küçük işletme sahipleri, işyeri ruhsatlarını alırlarken, aynı zamanda, yöneticilerini parti-devletin atadığı Serbest Çalışanlar Derneği’ne (Self-Employed Labourers’ Association) üye olmak durumundadırlar (Unger ve Chan, 1994: 40). İşçi sınıfı da, tek resmi sendikal kuruluş olan Bütün Çin Sendikaları Federasyonu (All-China Federation of Trade Unions) çatısı altında örgütlenmiştir. Bu alanda, Deng döneminde getirilen en önemli farklılık, çıkarılan İş Kanunu’nuyla işçi haklarının yasal düzenlemeye tabi tutulması ve işçilerle işletme yönetimleri arasındaki anlaşmazlıklarda üç aşamalı bir çözüm yolu hiyerarşisi getirilmesidir (arabuluculuk, hakem, mahkeme) (Zhang, 2005: 530). Bu düzenlemede, artan işçi eylemlerinin önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir. Parti-devlet, bu tür düzenlemelerle, giderek daha fazla sokağa taşan işçi muhalefetinin önüne geçmek istemiştir.

Unger ve Chan, parti-devletin bu örgütlenmeler üzerindeki belirleyici konumu nedeniyle, ortaya çıkan modeli, ‘Devlet Korporatizmi’ (veya ‘Otoriter Korporatizm’) şeklinde tanımlamaktadır. Fakat bunun gerçekleşme biçimine dair yaptıkları tahlil sorgulanmaya değerdir. Unger ve Chan’e göre, Doğu Asya devletleri, ekonomi ve toplum üzerindeki kontrollerini kuvvetlendirme yoluyla korporatizme ulaşmalarına karşın, Çin yönetimi, bu yapıya, kontrolünü gevşetme yoluyla ulaşmıştır (Unger ve Chan, 1994: 38). Burada şu soruyu yöneltmek yerinde olacaktır: Acaba kontrolün gevşetilmesi mi, yoksa metamorfoz olgusunun getirdiği yeni koşullara bir uyarılma mı söz konusudur?

Korporatizm değerlendirilirken, esas olarak, mesleki örgütlenmeler ile devletin bunlar karşısındaki konumuna bakılması gerektiği, bu yüzden, kontrolün gevşetildiği izlenimini veren kültür, spor, çevre vb. konulu veya yardımlaşma, dayanışma vb. amaçlı örgütlenmelerin göz ardı edilebileceği söylenebilir. Mesleki örgütlenmelere baktığımızda ise, işçi sınıfının önceki dönem örgütsel yapısının sürdürüldüğünü görmekteyiz. Burjuvazi zaten ya parti-devlet kökenli ya da onunla çok sıkı bağlara sahip olduğundan, kurduğu örgütlerin yapısını incelemeye bile gerek yoktur. Sahnenin yeni oyuncusu, Mao döneminde üzerine gidilen ve resmen tanınması mümkün olmayan küçük işyeri sahipleridir (veya küçük burjuvazi). Serbest Çalışanlar Derneği, kapitalist insanın önünü açtığı sınıfsal gelişmelerin sonuçlarından birisine, devlet cephesinden geliştirilen bir yanıt ve işlevi küçük burjuvazinin kucaklanmasıdır.

Ortaya çıkan bu tablonun, parti-devletin toplum üzerindeki kontrolünü gevşetmesinden kaynaklandığını ileri sürmektense, otoriter yapının kapitalist bir nitelik kazanarak devam ettiğini, sosyalist korporatizmden kapitalist korporatizme doğru bir dönüşüm yaşandığını, bu dönüşümün, kapitalist inşa sürecinin ortaya çıkardığı veya

geliştirdiği sınıfsallaşmayı da içermek durumunda kaldığını ifade etmek daha doğru olacaktır.

Öte yandan, 1970'lerin sonundan itibaren görülen desantralizasyon dalgasının, biçimsel bir bakışla, demokratik gelişimle ilişkilendirilmesi ciddi bir yanılğı olacaktır. Daha önce belirtildiği gibi, Çin'deki kapitalist inşa otoriter bir yönetim üslubuna ihtiyaç duymaktadır. Desantralizasyonu demokratikleşmeyle ilişkilendirme yanılması, daha çok neoliberal söylemin sıkça dillendirdiği güçlü devlet eşittir anti-demokratik-baskıcı devlet (veya yerelleşme eşittir demokratikleşme) düşüncesinden beslenmektedir.

Çin, 1980'lerdeki desantralizasyonla beraber, gerçekten de, merkezin ekonomik ve mali yönetimdeki ağırlığını gevşeten adımlara sahne olmuştur. Fakat bu gelişme sadece merkez-yerel ilişkilerinin yeniden düzenlenesi bağlamında anlamlandırılmaz. Sosyoekonomik temelleri bulunan yeni sınıfsallaşmanın ortaya çıkardığı yönetsel bir gelişmedir desantralizasyon. Merkezin ekonomik ve mali açıdan kontrolünü gevşetmek suretiyle, yeni Çin burjuvazisinin güçlenmesine zemin sunma stratejisi olarak da değerlendirilebilir. Eşitlikçi politikaların ve planlama ilkesinin egemen olduğu bir toplumda, özel mülkiyete dayalı yeni bir toplumsal örgütlenme ağı kurabilmenin yolu, elbette, devletin (merkezi ve yereli ile), çalışanlar adına sahip olduğu sosyal güvenlik şemsiyesiyle bitlikte geri çekilmesinden ve ekonomik sahneyi yeni aktörlere bırakmasından geçecektir. Ve bu, 1980'ler boyunca önemli oranda gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan, bahsedilen yeni sınıf siyaseti, toplumsal ve ekonomik gelişimini devletin himayesi altında ve otoriter yapının devamında gördüğü için ekonomik-mali-idari desantralizasyon, demokratikleşme pratiği ile birlikte yürümemiştir (Becker, 2007: 185–187). Yeni Çin burjuvazisinin demokrasiye ihtiyacı yoktur; sadece yerel otoritenin

artırılmasına ihtiyacı vardır; hatta demokratik gelişimden ürktüğünü düşünmek daha isabetli olacaktır. Zira sermaye birikim süreci çalışanların sosyal haklarının ortadan kaldırılması, yoğun bir sömürüye tabi tutulması ve büyük toplumsal gerilimlerle birlikte söz konusu olabilmektedir. Bu durum Çin’de sosyal kontrolün neden gevşetilmediğini izah eder. Sosyalizmden kapitalizme doğru başkalaşım gibi köklü bir dönüşüm söz konusu iken, otoriter yönetim unsurlarındaki devamlılık kaynağını bu gerçeklerden almaktadır.

Fukuyama, Çin’deki otoriter, antidemokratik yönetim gerçeğine farklı bir açıdan dikkat çekmektedir. “Bugün bu ülkede insan hakları ihlallerinin kaynağı nedir?” diye soran Fukuyama, birçok insanın, Çin’in hala komünist bir diktatörlük olduğuna ve insan hakları ihlallerinin güçlü ve merkezi devletten kaynaklandığına inandığını belirtmektedir (Fukuyama, 2008: 1).

[Oysa] sıradan Çinli vatandaşların –bedeli ödenmeksizin toprakları ellerinden alınan köylülerin, yoğun sömürünün uygulandığı ve kötü çalışma koşullarına sahip işletme [sweatshop] koşullarında çalışmaya zorlanan işçilerin veya yasa dışı kirli atıklardan zehirlenen köylülerin- haklarına karşı ihlallerin büyük çoğunluğu, Pekin’deki hükümetten oldukça aşağı seviyelerde meydana gelmektedir.... Amerikalılar geleneksel olarak güçlü merkezi hükümete güvenmezler ve gücü devlet ve yerel hükümetlere dağıtan bir federalizmi savunurlar. Hükümeti halka yakınlaştırma mantığı kuvvetlidir, fakat tiranlığın, merkezi oligarşiler tarafından olduğu kadar yerel oligarşiler tarafından da uygulanabileceğini genellikle unuturuz.

Fukuyama, Çin’deki hak ihlalleri açısından asıl problemi ise ‘erken dönem endüstriyel İngiltere’nin şeytani fabrikalarına benzer koşulları üreten’ yerel yönetimleri, girişimcileri ve firmaları dizginleme gücünden yoksun bir merkezi hükümette görmektedir. Bu tespitin ‘yerelin tiranlığı’ kısmı oldukça isabetlidir. Mao dönemi Çin’de sosyal güvenlik sisteminin işletme ölçeğinde kurulmuş olduğu (Blecher, 2005: 8, 9), buna karşılık

Deng döneminde piyasa odaklı idare ve bilimsel yönetim adına bu sistemin tasfiye edildiği ve sermaye birikimi için yoğun sömürüyle talana geçit verildiği göz önünde bulundurulmalıdır. Ne var ki, bu süreç, zaten bilinçli bir stratejinin ürünüdür ve merkez tarafından geliştirilmiştir. Sürecin güvenliğini sağlayan da yine merkezdir. Dolayısıyla ‘merkeze rağmen hak ihlallerini sürdüren bir yerel’ algılaması gerçekçi değildir. Kaldı ki, desantralizasyon sürecinin merkezi otoriteyi zayıflattığı iddiası da tartışmalıdır.

Nitekim Sheng’in, ÇKP içinde merkez-yerel (eyalet) ağırlığını ele aldığı araştırması, ekonomik ve mali desantralizasyona paralel bir siyasal merkezileşmeye işaret etmektedir (Sheng, 2005). Bu siyasi merkezleşmenin önemini daha iyi anlayabilmek için, Çin siyasal hayatında temel politikaları belirleyen ve gündemi oluşturarak geleceğe yön veren gücün ÇKP’nin merkezi (aynı zamanda ÇHC’nin merkezi yönetim çekirdeği) olduğunu unutmamak gerekir. Çin yönetim sisteminde, stratejik ve politik karar gücü, gerçekten de sınırlı bir grup etrafında yoğunlaşmıştır.

Parti tüzüğüne göre, ÇKP’nin en yüksek karar organı Parti’nin Ulusal Kongresidir. Fakat kongreler hem 2.000’leri aşan delegesi, hem de 5 yılda bir toplanması (bazı dönemlerde bu süre çok daha uzun olmuştur) nedeniyle, fiilen karar merci olma işlevinden uzaktır. Zaten Kongrelerin gündemi, yine parti merkezi tarafından belirlenmektedir. Ülkenin dört bir yanından gelen ve yaklaşık 285 ila 360 üyeden oluşan Merkez Komite (MK) de, 6 aylık toplantı periyodu ve hantal yapısı nedeniyle fiilen belirleyici güç değildir. Günlük Parti işlerini yürütmesiyle ve yöneticileri atama, yer değiştirme ve hatta tasfiye (MK üyeleri dâhil) gücüyle, en önemli Parti organı, 20–25 asli, 2–3 yedek üyeden oluşan Politbürodur (Sheng, 2005: 344). Bunun da merkezinde, genellikle 10 kişiden az üyeye sahip Politbüro Daimi Komitesi bulunmaktadır.

Sheng, 1978–2002 yılları arasında MK üyeliği bakımından eyalet kökenli kadroların oranlarını incelemiştir. Buradaki temel varsayım, eyaletlerin MK asli üyeliği bakımından oranının, yerelin merkez üzerindeki siyasal etkisi açısından bir ölçü olarak değerlendirilebileceğidir.

Tablo 3 - Üç tip merkez komite üyeliğinde eyaletlere ait oranlar (1978–2002) (%)

Yıl	Yedek MK oranı	Asli MK oranı*	Politbüro oranı**
1978	58.86	44.77	21.74
1979	53.88	39.73	9.30
1980	51.57	34.82	3.87
1981	51.66	33.36	0.00
1982	52.18	32.23	0.00
11. MK:1978-82	53.63	36.98	6.98
1983	40.88	34.32	0.00
1984	40.46	33.35	0.00
1985	40.07	33.07	3.47
1986	45.93	37.65	4.92
1987	44.84	37.08	4.29
12. MK:1983-87	42.44	35.09	2.54
1988	45.38	36.76	23.53
1989	45.29	35.07	21.16
1990	44.41	34.02	14.29
1991	40.43	31.66	14.29
1992	38.21	31.68	14.29
13. MK:1988-92	42.74	33.84	17.51
1993	54.35	31.02	22.08
1994	53.49	28.79	20.52
1995	52.46	25.35	17.15
1996	49.28	24.96	15.79
1997	47.76	24.31	15.31
14. MK:1993-97	51.47	26.89	18.17
1998	58.00	31.36	20.08
1999	54.94	30.44	18.18
2000	51.96	27.99	18.97
2001	51.09	26.40	19.05
2002	51.68	23.12	19.05
15. MK:1998-2002	53.54	27.86	19.07

Kaynak: Sheng, Y. (2005). Central-provincial relations at the CCP central committees: institutions, measurement and empirical trends, 1978–2002. *The China Quarterly*, 2, s.349

*Asli MK üyeliği Politbüro üyeliğini kapsamaktadır.

**Politbüro üyeliği yedek Politbüro üyeliğini kapsamamaktadır.

Araştırmanın sonuçları, eyaletlerin desantralizasyonla birlikte daha fazla ‘siyasal’ güç elde ettikleri savını doğrulamamaktadır. Zira 1978’den 2002’ye, MK asli üyeliği bakımından eyaletlerin oranı ısrarlı bir düşüş trendine sahiptir. Buna karşılık, MK yedek üyeliğinde eyalet kökenli üyelerin sayısında belirgin bir artış söz konusudur.²⁰ Politbüro üyeliğinde de kısmi bir artış tespit edilmiştir. Ne var ki, Politbüro %80 gibi ezici bir ağırlıkla merkez kadroların denetimindedir. Aynı gerçekliği, merkezi yönetimi düzenleyen bazı adımlar bağlamında değerlendirmek de mümkündür. Daha önce belirtildiği üzere, Çin’deki idari düzenlemelerle, daha etkin işleyen, bunun için bilimsel yönetim anlayışını esas alan, birçok kurmay unsur tarafından desteklenen ve rasyonelleştirilmiş bir yapı hedeflenmiştir. Bu düzenlemeler, merkezi yönetimin kendi görev alanındaki kumanda, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarını daha etkin icra etmesini sağlamıştır. Sonuç itibariyle, ekonomik-mali-idari desantralizasyona, siyasal yönetime hâkim olan merkeziyetçiliğin zayıflaması eşlik etmemiştir.

Halpern, Çin yönetim sistemindeki ‘parçalı otoriterlik’ (Lieberthal, 1992: 3) durumunun koordinasyon sorununa yol açtığını ve bu sorunun, Devlet Konseyine bağlı araştırma merkezleri kurularak aşılmaya çalışıldığını belirtmektedir (Halpern, 1992: 131). Araştırma merkezleri bürokrasi içinde kumanda zincirine bağlı değildirler. Doğrudan Başbakanı bağlanmışlardır. 1980–1982 döneminde 6 adet araştırma merkezi kurulmuştur:

- (1) Ekonomik Araştırma Merkezi
- (2) Teknik Ekonomik Araştırma Merkezi
- (3) Fiyat Araştırma Merkezi
- (4) Ekonomik Yasama Merkezi
- (5) Kırsal Kalkınma Araştırma Merkezi

²⁰ MK yedek üyeleri, toplantılara katılma, görüş ve öneri sunma hakkına sahip olsalar bile, karar oylamalarında oy kullanma hakkından yoksundurlar. Bu yüzden, eyaletlerin artan MK yedek üyeliği oranını, araştırmanın konusu açısından önemli bir sonuç olarak değerlendirmek yanlış olacaktır.

(6) Uluslararası Çalışmalar Merkezi (1985'te bu merkezlerden ilk üçü Ekonomik, Teknik ve Sosyal Kalkınma Araştırma Merkezi adı altında birleştirilmiştir).

Söz konusu merkezler, bakanlıkların görelî uzmanlık tekeli kırıp, Başbakanı politikaların etkileri hakkında veriler sağlayarak, siyasal koordinasyona yardımcı olmaktadır. Özetle, Çin'deki desantralizasyon, merkezin çaresizliği, güçsüzlüğü anlamına gelmemektedir. Bir başka söylemle, desantralizasyon, güçlenen yerel karşısında zayıflayan bir merkezi ifade etmez. Yönetmel alan, yereli ve merkeziyle bir bütündür. Güç ve yetki dağılımı, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlarca belirlenmekte ve total bir özellik arz etmemektedir. Merkezin bazı rollerini yeniden tanımladığı, bazılarını ortadan kaldırdığı, bazılarını ise daha bir pekiştirdiği görülmektedir. Yine, otoriter karakter, yönetimin hem merkezi hem yerel boyutlarını baştan sona kesmektedir.

IV.7. Metamorfoz Penceresinden 'Reform' Kavramı

Çin'de yaşanan değişim-dönüşümün farklı boyutlarını ele alan akademik çalışmalarda, söz konusu sürecin, ağırlıklı bir biçimde, 'reform' kavramıyla tanımlandığı görülmektedir. Hatta bu kavramın bir klişe haline geldiği söylenebilir. Bu tez çalışması, anılan hâkim kavram üzerinden getirilen açıklamaları, sınırlı bir yöntemin ürünü olarak gördüğünden dolayı, başkalaşım sürecini ifade etmek üzere bu kavramı kullanmaktan kaçınmıştır. Bununla beraber, 'reform' kavramının irdelenmesi, kanımca, Çin'de yaşanan başkalaşım süreci ile bu sürecin dinamiklerini analizde hangi perspektifin daha kapsayıcı olduğunun görülebilmesi bakımından aydınlatıcıdır.

Her şeyden önce, 'reform' kavramının, sırf sözcük anlamında bulunan 'yeniden yapılandırma, biçimlendirme' göndermesi nedeniyle, birbirlerinden çok farklı gerçeklikleri, gelişmeleri ifade etmek için kullanılıyor olması problemlidir. Zira 'yeniden

yapılandırma' belirsiz, ucu açık bir kavramdır. Politikacıların bu kavramı yerli-yersiz ve yoğun kullanması da akademik çevreler için daha özenli bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Değişim-dönüşüm süreciyle ilgili sorgulamanın derinleştirilmesi açısından da bu kavramın yeniden düşünülmesi gerektiği açıktır. Örneğin, 'ekonomik reformlar' denirken, ekonomi alanında köklü bir takım değişimlerin yaşandığı anlatılmak istenmekte ve bu değişimlerin neler olduğu (çoğu kez eski-yeni karşılaştırması üzerinden) ele alınmaktadır. Çin özgülünde bu durum, ekonomik ve mali desantralizasyon, DAİ'lerin şirketleştirilmesi veya yerel yönetimlerin idaresine bırakılması, işletmelerin özerkleştirilmesi ve özelleştirilmesi, serbest pazarın geliştirilmesi gibi değişimler bazında somutlaştırılmaktadır.

Ne var ki, bu değişimler, kökleri toplumsal yapıda yatan sınıfsal bir dinamiğin üst yapıya yansıyan görünümleridir. İşletmelerin özerkleştirilmesini ve daha geniş yetkilerle donatılmasını ele alırsak; bu, sadece yapısal-kurumsal bir değişimi ifade etmez; üzeri biraz kazınınca, karşımıza kamuya ait işletmeleri kapitalist firma gibi davranmaya sevk eden bir siyasal-sınıfsal irade çıkacaktır. Dikkat edilirse, 'reform' denilen adımlar birbirleriyle içsel bağlantılara sahiptir. Serbest piyasa, kâr odaklı idare ve bilimsel yönetim anlayışı, kurumsal bir düzenleme gibi duran işletme özerkliğini anlamlandırabilmemiz için, birlikte değerlendirmemiz gereken düzenlemelerdir. Öyleyse, bu yapısal dönüşümlerin içsel bütünlüğünü sağlayan bazı temeller vardır. Bu temeller nelerdir? Gelişim tarihi nasıl bir yol izlemiştir? Nerelerden beslenmiştir? Bu temellerin ifadesi olan iradenin niteliği nedir? Kavramın hâkim kullanımı, bu soruları büyük ölçüde dışarıda bırakmakta ve yapısal-kurumsal görüngüler üzerine odaklanmaktadır. Genellikle de 'sistem tıkanı, daha verimli bir iktisadi düzene ulaşmak için bu adımlar atıldı' gibi bir temellendirme öne çıkmaktadır (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 27). Oysa 'sistemin tıkanması' ve 'verim

artışı' gibi kavramlar, toplumsal ölçekte görelî anlamlara sahiptirler. Bir sosyalist, bir sosyal demokrat ve bir burjuva liberal için ekonomik sistemdeki verimlilik çok farklı anlamlara gelecektir.

Yapısal incelemeler, kuşkusuz, sosyal bilimler açısından önemli katkılar sağlamıştır. Yapıları, kurumları ve bunların işleyişlerini mercek altına almış, unsurlarını ve bunlar arasındaki etkileşimi somutlaştırmıştır. Fakat 'yapı'ları da kapsayan bir toplumsal ilişkiler ağı'nın bulunduğu unutulmamalıdır. Şöyle bir benzetme yanlış olmaz: Mercekle bakmak, ayrıntıları görmemizi sağlayabilir, ancak hem merceği gözümüzün önünde tutup hem de 'yapı'ya biraz uzaktan bakarsak, görüşümüz buğulu ve belirsiz olacaktır. Yani toplumsal ilişkiler ağı içinde 'yapı'nın yerini ve 'yapı' içindeki dönüşümlerin anlamını ve dinamiklerini görebilmemiz mümkün olmayacaktır.

Bilimde 'doğru' ya da 'yanlış' yöntemlerden bahsedilemez. Ancak bilim insanı, yöntemleri kullanırken, onun sınırlılıklarını da görmek durumundadır. Söz konusu tartışma, Çin'deki dönüşüm özgülünde daha bir önem kazanmaktadır. Zira karşımızda, kendini 'komünist' olarak tanımlayan bir parti, bu partinin kesintisiz bir iktidarı ama aynı zamanda bir kapitalistleşme süreci bulunmaktadır. Yukarıdaki önerme doğruysa, o zaman nasıl bir açıklama yolunu izlemek gerekir?

Shirk'in dönüşümle ilgili bir tespitinin irdelenmesi, yöntemsel sınırlılıkları görebilme adına da yararlı olacaktır. Shirk, Çin'deki değişim-dönüşümü 'politik reform olmaksızın ekonomik reform' (economic reform without political reform) şeklinde tanımlamaktadır (Shirk, 1993: 3-5). Bu tanımlama biçimi değişik açılardan ele alınabilir.

Birincisi; bu tespit, 'reform' kavramının sınırlılığını ve belirsizliğini göstermektedir. Belli ki, 'politik reformun olmayışı', kendini 'komünist' olarak tanımlayan ve özellikleri ilgili başlıklar altında incelenen yönetsel yapılanmanın mimarı ÇKP'nin

kesintisiz iktidarına bağlanmaktadır. Gerçekten de, görünürde, siyasal kurumlarda bir devamlılık vardır. Alt yönetim kademelerinden, sosyalist partilerin kongre sistemlerine benzer şekilde, yukarı doğru tırmanan bir temsil sistemi (Halk Kongreleri) varlığını korumaktadır. Merkezi yönetimin organlarında da süreklilik görülmektedir. İşte, toplumsalı inceleme alanı dışında bırakan yapısal bakışın yanıtızsız kaldığı nokta burasıdır. Oysa Çin’de, siyasal alanda, ‘reform’ kavramının izah edemeyeceği köklü dönüşümler yaşanmıştır. Yeni bir burjuva sınıfı oluşmuştur. Bu gelişmeyi ilginç kılan şey, oluşumun parti-devlet bünyesinde, üstelik sosyalist jargona bağlı kalarak gerçekleşmesidir. Shirk’in ‘ekonomik reform’ dediği düzenlemeler, bu sınıf siyasetinin ürünüdür. Ancak bu gelişimin görülebilmesi için ‘yapı’dan ‘merceksiz’ bir uzaklaşmaya ihtiyaç vardır.

İkincisi; söz konusu tespit, Çin’de kapitalist gelişime paralel olarak, Batıdakine benzer siyasal yapılanma beklentisinin bulunduğu izlenimini vermektedir (çok partili siyasal hayat, ‘serbest’ seçimler, sorumlu hükümet vb.). Burada dikkate alınması gereken husus, kapitalizmin üretim ilişkileri ve üretim tarzıyla ‘evrensel’liğine karşın, her bir ülkede izlediği gelişim seyrinin ‘tarihsel’ olduğudur. Kapitalizmin beşiği olan Avrupa’da bile, örneğin bir İngiltere’nin, bir Fransa’nın veya Almanya’nın kapitalistleşme öykülerinin farklı olduğu unutulmamalıdır (Holton, 1999: 90–150). Çin’in, malum özellikleri nedeniyle, kapitalistleşme öyküsü tabii ki çok daha özgün olacaktır.

Üçüncüsü; söz konusu tespit, SSCB ve Doğu Avrupa’daki sosyalist rejimlerin kapitalizme geçiş biçimine damgasını vuran şiddetli siyasal kırılmalar ve alt-üst oluşların Çin’de yaşanmamış olmasına bir göndermeyi içermektedir. Yapısal bakış, bu problemi çözmeye de ehil değildir. Zira yanıt, yine sınıfsal gelişimin özgünlüğünde yatar. Tabii bunun için de en başta sınıfsalın ekonomi-politiği belirlediğini görmek gerekir. Yeni Çin burjuvazisinin parti-devlet bünyesinde olgunlaşan orta-sınıfa dayandığı; sermaye birikimi

için disipline edilmiş emek gücüne ve yoğun sömürüye ihtiyaç duyduğu; devlet mülkiyetindeki işletmelerin özelleştirilmesini bir sıçrama tahtası olarak değerlendirdiği; belki de en önemlisi, Çin'deki göreceli ademimerkeziyetin bu sınıfsal gelişmeye uygun bir yönetsel form sunduğu ve kapitalist insanın, bu yönetsel formu biraz daha esnetmekle yürütülebildiği varsayımları doğruysa, iktidarlaşan burjuvazinin en son ihtiyaç duyacağı şeydir istikrarsızlık ve siyasal alt-üst oluşlar. Ayrıca, her yeni sınıfsal gelişimin büyük alt-üst oluşlar yaratmayabileceğini görmek gerekir. Öz ve biçim kavramları üzerinden ifade etmek gerekirse, asıl olan özdür, yani (burada) üretim ilişkileridir. Öz, biçimi (yönetsel formları), sınıfsal çıkarlar ve yeniden üretim ekseninde eğip bükebilir veya kısmen yıkabilir. Çin koşullarında, kapitalist gelişim, en kestirme yolunu, mevcut biçimi eğip bükmede bulmuş ve gayet 'sağlam' bir stratejiyle ve temkinli-tedrici bir dönüşümle bunu başarmıştır.

Sonuç itibariyle, Çin'de sadece ekonomik bir dönüşüm yoktur. Nitekim böylesi bir gelişme mümkün de değildir. Çin 1960'lardan itibaren yükselen bir orta-sınıf siyasetine ve bunun yol açtığı gerginliklere sahne olmuştur. ÇKP bünyesinde bir sınıfsal çatışma yaşandığı açıktır. Kökleri devrim öncesi yıllara kadar götürülebilecek bu sınıf siyaseti, 1978'den sonra artık kendini gerçekleştirme aşamasına ulaşmıştır.

IV.8. Metamorfozun Toplumsal Yapıya Yansımaları

Günümüzde Çin denince, zihinlerde canlanan imajın, ağırlıklı olarak, mucizevî bir kalkınma örneğini ifade ettiği söylenebilir. Bu imajın kaynağını, neoliberal ideolojik hegemonyaya bağlamak yanlış olmayacaktır. Sağladığı kölevari emek gücü, kapitalist inşaya yönelmesi ve uluslararası kapitalist sisteme entegre olması nedeniyle, Çin'in, küresel sermayenin ideologları nezdinde büyük takdir görmesi anlaşılır bir durumdur.

Fakat Çin'deki kapitalist gelişmenin ürünü olan imajı biraz kazıdığımızda, karşımıza karanlık bir tablo çıkar.

Gini katsayısında, Mao döneminden Deng dönemine görülen değişim, bu karanlık tablonun bir silüetini sunmaktadır. Mao dönemi sona erdiğinde, Çin, 0.33'lük Gini katsayısıyla, gelir dağılımındaki adalet bakımından dünyanın en ileri ülkelerinden birisiydi (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 97). Hane halkı geliri için Gini katsayısı 1994'te 0.40'a ve 2000'de 0.46'ya yükselmiştir. Çin, gelir dağılımı bakımından, artık Brezilya ve Güney Afrika ile birlikte anılmaktadır. Yılda 75 ABD dolarının altında gelire sahip olan ve yoksulluğun en alt dilimini oluşturan insanların sayısı, 1979'da 800.000'den 30.000.000'a yükselmiştir (Blecher, 2005: 4). Bu rakamın, günde 66.6 sentlik satın alma paritesi üzerinden hesaplandığını ve uluslararası standart olan 1 dolar esas alındığında ulaşılan rakamın kırsal bölgeler için 103.000.000 ila 187.000.000 ve kentsel alanlar için 5.500.000 ila 15.000.000 olduğunu belirtmekte fayda vardır (Yao, Zhang ve Hammer, 2004, aktaran Blecher, 2005: 5). Ayrıca, bölgeler arasındaki eşitsizlik de hızla büyümektedir. Kuşkusuz, bu tabloyu ortaya çıkaran, kapitalist inşa sürecidir. Deng'in sıkça dillendirdiği 'bazıları daha önce zenginleşmeli' sloganı ve zenginleşmeyi çok çalışmaya bağlayan görüşleri, yoksullaşmanın gerçek nedenlerini perdeleme amacıyla dillendirilmiş olsa da, ortaya çıkan tablo, artık Çin yönetiminin bile görmezden gelemeyeceği kadar açık ve nettir.

Gelir dağılımındaki eşitsizlik ve yoksulluk sorunu ele alınırken, özellikle bir yaklaşımın irdelenmesi gerekmektedir. Deng, 'Dörtlü Çete'nin "kapitalist sistem altında zengin olmaksansa, sosyalizmde yoksul olmayı tercih ederiz" düşüncesini eleştirip, "bazıları daha erken zenginleşmeli" derken, aslında gelir adaletsizliğini 'kalkınma' yolunda ortaya çıkması doğal olan bir 'yan etki' şeklinde değerlendirmektedir. Oysa gerçek tam da tersidir. Zira 'kalkınma' denilen şey, özellikle ilkel birikim sürecinin

yaşanmakta olduğu Çin’de, burjuvazinin gelişmesinden ve bunun gerekleriyle sonuçlarından ibarettir. Öte yandan, burjuvazinin sermaye birikimini ancak yoğun emek sömürüsüyle ve sosyalist dönemde devletin elinde biriken zenginlikleri yağmalayarak (bu da aslında geriye dönük bir emek sömürüsüdür) gerçekleştirebileceği nasıl göz ardı edilebilir? Öyleyse, gelir dağılımındaki eşitsizliğin ‘kalkınma’ ya da ‘ekonomik büyüme’ gibi pozitif değer atfedilen ve toplumsal gelişmelerin muğlâk bir algılamasını yaratan hedefler için katlanılması gereken bir sıkıntı şeklinde sunulması, ideolojik bir çarpıtmadan başka bir şey değildir.

Eşitsizlik ve yoksulluğun gelişiminde, kapitalist inşa temeline dayanan etmenler ise, kaynak dağıtımında yaşanan sınıfsal nitelik değişimi bağlamında düşünülmelidir. Sosyal güvenlik sisteminin tasfiyesi, kârlı bulunmayan işletmelerin kapatılması, buna karşılık, Halk Bankası’nın, kapitalizmi geliştirme amacıyla, işletmelere geri dönüşü olmayan krediler açması (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 93), Deng sonrası parti-devletin burjuva niteliğini net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Mao dönemine bakıldığında, emekçilerin çok güçlü bir sosyal güvenlik şemsiyesi altına alındıkları görülmektedir. Uygulayıcısı, işyeri yönetimleri olan sosyal politikalar, ömür boyu iş güvencesini, ücretsiz barınma olanağını, eğitim ve sağlık giderlerini ve kreş gibi hizmetleri kapsamaktaydı (Blecher, 2005: 8). Tarım komünleri de, aynı şekilde, sosyal politikaların uygulayıcı birimleriydiler. Bu özellikleriyle, Mao dönemindeki çalışma birimlerinin her biri, küçük bir refah devleti konumundaydı. Çalışma kabiliyetinden yoksun olanlar, yaşlılar, yoksullar ve evsizler ise parti-devletin koruması altında bulunmaktaydı (Blecher, 2005: 8). Çin’de ‘reform’ adı altında komünlerin tasfiyesini ve kârlılık amacıyla atılması gereken adımların önünü açan (ucuz işgücü çalıştırma ve işten atma dâhil), işletme yönetimlerinin daha özerk bir yapıya

kavuşturulmasını değerlendirirken, bu çalışma birimlerinin, sosyal politikanın uygulayıcıları oldukları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Ekonomik birimlerin şirketleştirilmesi demek, yukarıda bahsedilen sosyal güvencelerin tek kalemde ortadan kaldırılması demektir. Artık, eğitim, sağlık, barınma gibi harcamalar ne devlet, ne de işletmeler tarafından üstlenilmemektedir. Emeklilik ödemelerinin finansmanı ise, devlet, işveren ve işçi katkılarıyla oluşturulan ve ulusal düzeyde örgütlenmiş bir sisteme devredilmiştir (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 100).

Sosyal politikaların tasfiyesinin en trajik sonuçları, eğitim ve sağlık alanında ortaya çıkmaktadır. Ülke çapında, sağlık hizmetlerinden yararlananların toplam nüfusa oranı 1978’de %90 iken, bu oran 1997’de %4’e gerilemiştir (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 101). Eğitim harcamalarına merkezi bütçeden kaynak aktarılmaması ve velilerden istenen yüksek harçlar nedeniyle, özellikle kırsal bölgelerde, eğitim bir lüks haline gelmiştir. Kadın nüfusu 1980–2000 arası dönemde %27 artmış olmasına rağmen, okula giden kız çocuklarının sayısı 65.000.000’den 62.000.000’a gerilemiştir (Blecher, 2005: 10).

Mao döneminde, işsizliğe yabancı olan Çin, bugün ciddi bir işsizlik problemiyle yüz yüzedir. 1996–2001 döneminde Devlete Ait İşletmelerden 36.000.000, Kasaba ve Köy İşletmelerinden 17.000.000 işçi çıkarılmıştır (Hart-Landsberg ve Burkett, 2006: 94). Çalışanların haklarını ihlal (fazla mesaiye zorlama, ücret ödememe, kötü koşullarda çalıştırma vb...) ise yaygın ve yoğun bir hal almıştır.²¹

²¹ Bunun en önemli kaynağı, kapitalist inşa süreciyle birlikte geliştirilen sözleşmeli işçilik statüsüdür. Sözleşmeli işçilerin sürekli işçilerle arasında resmi olarak bir statü farkı bulunmamaktadır fakat birinciler her türlü ayrımcılıkla karşılaşmaktadır (tıbbi yardımdan yoksun bırakma, hastalandığında kovulma, angarya ve tehlikeli işlerde çalıştırılma, sendika ve işçi kongrelerine katılmaktan alıkonulma vb.). Sözleşmeli işçilik statüsü, iş güvencesini de ortadan kaldırmaktadır. Örneğin Guandong’da tekstil sektöründe çalışan işçilerin yıllık sirkülasyonu %50’yi bulmaktadır (Lihua, 1997: 15)

Deng dönemine özgü gelişmelerden birisi de, kırdan kente göçün hızla artmasıdır. Bu gelişme ile kapitalist inşa arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu tartışmasızdır. Söz konusu ilişki, nedensel ve ereksel olarak iki açıdan ele alınabilir. Kırsaldaki işsizliğin temel nedeni, komünlerin tasfiyesidir. Öte yandan, bu durum, kırdan kente yoğun işgücü akışı ve ücretlerin düşmesi anlamına geldiğinden, bilinçli olarak önü açılan bir gelişmedir. Hükümetin, 1949'dan 1970'lerin sonlarına dek uygulanan, kırsal nüfusu stabilize etme politikasına son vermesi, bu temelde anlam kazanmaktadır.

Ekonomik suçlar şeklinde adlandırılabilen olan fuhuş, hırsızlık, gasp, soygun vb. suçlarda görülen belirgin artış, elbette yukarıda genel hatlarıyla çizilmeye çalışılan tablo çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu tür suçların artık örgütlü bir şekilde işlenmeye başlandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, bütün bu sosyal göstergeleri, Çin'de yaşanmakta olan ilkel birikim süreci temelinde değerlendirmek gerekmektedir. Ortaya çıkan yaşam öykülerinin, ilkel birikim süreci Avrupa'sının işçi sınıfını ve yoksulları konu edinen romanları çağrıştırmaları bu yüzdendir.

SONUÇ

Tarihsel bir perspektiften bakarak, Çin deneyiminin Marx'ı haklı çıkardığını düşünebiliriz. Kapitalizmin, dolayısıyla işçi sınıfının güçlü olmadığı toplumlarda sosyalist bir devrimin gerçekleşemeyeceğini söylerken Marx, elbette determinist değildi. Ve bu tespiti yaparken, kapitalizmi 'en zayıf halka'lardan parçalamayı esas alan devrimlerin nasıl bir çizgide ilerleyebileceğini ve akıbetlerinin ne olacağını aklından bile geçirmemişti. Marx'ın tespiti daha yalın ve gerçekçi bir zemine oturmaktaydı. Bir rejimin yaşayabilme sorunu, dayandığı toplumsal güç tarafından belirlenir. Yeni bir üretim ilişkileri sistemini yaratmayı esas alan bir rejim için, bu gerçeklik daha yakıcı bir hal almaktadır. Sosyalizm için bu toplumsal gücün omurgasını, sahip olduğu nicelik ve nitelik nedeniyle, sanayi proletaryası oluşturur. Rejimin yapısına ilişkin olarak Marx'ın esinlendiği model ise, kuşkusuz, bürokratik olmayan 'Komün' örneğiydi. Yine Marx için temel sorun iktidarın ele geçirilmesi değil, onun aracılığıyla emekçilerin üretime ve yönetime yabancılaşma sorununun aşıldığı bir düzen kurmaktır. SSCB ve Çin deneyimlerinin kendi karşıtlarına dönüşme potansiyelini, temel olarak, toplumsal yapıda aramak yanlış olmayacaktır. İşçi sınıfının nicelik ve nitelik açılarından güçlü olmadığı toplumlarda, sosyalist devrimde parti öncülüğünün ve belirleyiciliğinin öne çıkması doğaldır. Giderek, sınıf çıkarlarını tanımlama odağının ve bunların müdafaasının, sınıfın kendisine değil, partiye, parti içinde de üst yönetimlere geçtiği görülmektedir. Kontrol altında tutulması gereken bir toplum algılaması da yine devrimin çıkarıyla açıklanır. Oysa böylesi bir yapı içinde, işçi sınıfının yabancılaşma sorununun devam edeceği açıktır. Diğer bir önemli husus, işçi sınıfının güçlü olmadığı ve örgütlenmenin işçi sınıfına dayandırılmadığı bir yapı içinde, orta-sınıf eğilimlerinin güçlenme zemini bulmalarıyla alakalıdır. Kanımca, Çin, bunun tipik bir

örneğidir. Bu çalışmada, metamorfoz kavramıyla ifade edilen dönüşümün dinamiklerini bu çerçevede görmek gerekir.

Çin deneyiminin bize gösterdiği bir husus da, demokrasi ilkesi temeline oturtulmuş sosyalist bir örgüt kuramının ne kadar önem arz ettiği. Burada kastedilen, anakronik bir demokrasi sorgulamasıyla, 'geçmişte şöyle yapılırdı, böyle olmazdı' gibi pek anlamlı olmayan bir yaklaşım değildir. Demokrasinin özünü katılım ve denetim oluşturur. Burjuvazinin yönetim teknolojisiyle sosyalizmin kan uyuşmazlığına sahip olduğu açıktır. Dolayısıyla, bürokratismi veya işletme örgütlenmesinde Taylorizmi sınıfsal karakterinden soyut ele almak mümkün değildir. Kerameti kendinden menkul bir yönetim anlayışını yaşatan bütün modeller, sınıflı toplumların örgütsel alandaki hem izdüşümleridir, hem de onu yeniden üretme gibi bir işlevin sahibidirler. Bu noktada, Rosa Luxemburg'un dikkat çektiği husus önemlidir. Sosyalizmin ilkeleri vardır ama bir reçetesi yoktur. Hele bu reçetenin, herhangi bir partinin cebinde hazır olarak bulunduğunu düşünmek büyük bir yanılgıdır. Kaldı ki, böylesi bir toplumsal projeyi mülkiyet ilişkisine (bunu da devletin mülkiyetine) indirgemek mümkün değildir. Eğer yeni bir yaşam tarzından bahsediliyorsa, bu yaşam tarzının üzerinde yeşereceği zeminin temel karakterinin demokrasi olduğunu kabul etmek gerekir.

Bu çerçevede köylü toplumunda eşitlik ilkesine dayalı bir toplumsal düzen kurmaya yönelmesi dışında, Mao'nun en büyük trajedisi, eşitlik ilkesine dayalı bir sınıf siyasetini, burjuva yönetim teknikleriyle gerçekleştirmeye çalışmasıdır. O, bürokratismi, ontolojik açıdan sorgulayamamış, onun bazı görünümüleriyle savaşmıştır. Kültür Devrimi'nde yaşananlar, bunun en güzel örneklerini sunar. Zaten Kültür Devrimi'nin 'kültürel' olması da kaynağını buradan alır.

‘Mao neden bürokratizmin, işçi sınıfı siyasetini sakatlayan ve burjuva sınıfsallaşmasına açık kapı bırakan bir yapıya sahip olduğunu ontolojik açıdan sorgulayamamıştır?’ sorusu ise, bir ülkede yaşanan her şeyi tek bir insanın algılama biçimine bağladığı için, cevabın yanlış yerlerde aranmasını getirebilir. Öte yandan, böylesi bir yaklaşım ‘Mao parti-devlete ve topluma tam olarak hâkimdi’ gibi örtülü bir kabulü içermektedir. Oysa parti-devlet, az ya da çok, belirgin olan farklı sınıfsal eğilimleri bünyesinde taşımaktaydı. Çok partili bir burjuva demokrasisinde, farklı örgütlenmelere dayanarak birbirleriyle ittifaklar kuracak ya da çatışacak olan toplumsal kesimler, parti-devlet bünyesine taşınmıştı ama herkes Maocuydu.

Bunun nasıl bir sonuç ve parti-devlet atmosferi yaratabileceğini tahmin etmek güç değildir. Sınıf mücadelesi parti-devletin içinde cereyan etmeye başlamıştır. Örneğin kolektifleştirme döneminde, parti-devlet içinden kaynaklı güçlü bir direniş söz konusudur. Bu direniş, bazen, uygulamaları askıya alan sağ bir çizgiyle, bazen de uygulamaları uç noktalara vardırarak, sonuçta komünleri işlemez hale getiren sol bir çizgiyle kendini göstermiştir. İlginç olan nokta, sağ ve sol direnişin aktörlerinin çoğu zaman aynı olmasıdır. Çin kırsalında uzun yıllar gözlemlerde bulunmuş olan William Hinton, kolektifleştirme hareketiyle kurulan komünlerin yaklaşık %40’ının çok iyi performans gösterdiğini, %30’unun vasatı aşmadığını, %30’unun ise nerdeyse işlemez duruma geldiğini (ya da getirildiğini) ifade etmektedir. Bu oranları doğru kabul edersek, eşitlikçi politikalara karşı direnişin oransal bir görünümüyle karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu, aynı zamanda köylü sosyalizminin açmazını ifade eder. Köylülük dediğimiz toplumsal kesim, bir sınıf değildir. Bu, ekonomik uğraş ve coğrafi kıstas üzerinde yapılan bir sınıflamadır. Bünyesinde büyük toprak sahiplerini de barındırır. 1952 toprak reformu, bu kesimi tasfiye etmiştir ama köylülük içerisinde, azımsanmayacak kadar küçük veya orta büyüklükte

toprak sahibi olanlar vardır. Bunların kendi çıkarlarını, komünlere katılmaktan ziyade, mülklerini genişletmede görmeleri doğal ise, bu kesimin (ve parti-devlet içindeki unsurlarının) kolektifleştirmeye karşı direncin temel direği olduğunu düşünebiliriz. Kentlerde ise tacirler, küçük işletme sahipleri, serbest meslekle uğraşanlar aynı çerçevede değerlendirilebilir.

Mao'nun idolleştiği tartışmasıdır. O'nun kurduğu düzeni alaşağı eden Deng'in bile O'nu doğrudan karşısına alamaması buradan kaynaklanır. Zira Mao, çok kısa bir zaman diliminde yeni bir Çin yaratmıştır. Buna bir de, milliyetçi duyguları okşayan, emperyalizme ve uzantılarına karşı başarısını eklemek gerekir. Dolayısıyla, Mao derken, toplum nezdinde çok önemli bir imajdan bahsediyoruz. Ama bu imajın (sınıfsal ve toplumsal farklılıkların siyasal açıdan son tahlilde belirleyici olduğu göz önünde bulundurulursa), aynı zamanda güçlü bir hâkimiyet anlamına gelmediği söylenebilir. Mao'nun farklı yorumlarının ortaya çıkması buradan kaynaklanır. Bu özelliğiyle Mao, bir lider olmanın ötesinde, her toplumsal kesimin kendi perspektifinden bir şeyler aldığı ve bunları kendince eklediği bir kaynaktır. Çalışmada ele alınan Deng'in çeşitli görüşlerinde de bu özelliği tespit etmek zor değildir.

Bu gerçeklerin bize tekrar hatırlattığı bir diğer konu ise, üst yapının, toplumsal dışlayan bir analizinin birçok noktayı karanlıkta bırakacağıdır. Yöneticiler bir sınıf oluşturamazlar. Böylesi bir tahlile zemin sunan şey, belki de, devlet aygıtının sahip olduğu görelî özerkliliktir. Şekillenen bir yönetim aygıtının kendine özgü bir takım eğilimlere sahip olması, onun sınıfsal nitelikten yoksun olduğu anlamına gelmez (bu eğilimler, dayandığı sınıfın çıkarlarıyla bazen çatışsa bile). Zaten üst yapı, toplumsal dengelerin mekanik bir yansıması değildir (olsaydı, siyaset bilimine ihtiyaç kalmazdı). Tıpkı kaynaklandığı toplumsal yapı gibi çok yönlü ve karmaşıktır. Uzlaşma ve çatışmaların dinamiğiyle sürekli

oluşum halindedir. Ama son tahlilde, üst yapının karakterini belirleyen, bizzat pratiğidir. Bu yüzden, yönetimin sınıfsal nitelik analizi, reel politik cangılın muğlâk ortamından ya da kurgusal mekanik bağıntılarından ziyade, üretimin düzenlenmesinden ve bu üretimle elde edilen zenginliklerin kimlere, nasıl dağıtıldığından yola çıkılarak yapılmalıdır. Üst yapı, bütün o hengâmeli görünümüyle, bu ilişkilerin istikrarını sağlama işlevini üstlenir.

Çin'deki üst yapı, tek parti rejiminin de etkisiyle, daha vahşi bir cangıl görünümü sunmuştur. Kültür Devrimi'nin pek çok araştırmacının ilgisini çekmesi ve bazıları için hala büyük bir soru işareti olarak kalması bu yüzdendir. Ama Liu Shaoqi'nin 1960'ların başında, ÇKP içindeki gücünden de cesaret alarak, özel mülkiyeti ve serbest pazarı (sınırlı da olsa) geliştirmeye yönelik girişiminin ardından, Mao'nun kitlelere dayanmak durumunda kalarak başlattığı bir Kültür devrimi algılaması, üretim ilişkileri eksenli bakış açısının aydınlatıcı gücünü ortaya koymaktadır. Emekçiler cephesinden, bürokratik sosyalizmin getirdiği güvencelerin kapsama alanı dışında kalan 'Maocu' kitlelerin, Mao'nun çizgisini de aşan bir sistem karşıtlığına varması; öte yandan, örgütlü emeğin bir kesiminin Paris Komünü modeli üzerinden, yönetimde belirleyici düzeyde söz sahibi olma taleplerini eyleme dökmesi; buna karşılık, Mao'nun, kendi başlattığı kitle hareketini dizginleme tutumuna girmesi, bir başka açıdan, siyasal analizlerde toplumsala bağlılığın önemini vurgular.

Diyalektik yöntem ise, Çin'deki dönüşümü değerlendirirken, statik bir burjuva-proletarya çatışması eksenli, sınırlayıcı bakış açısından kurtulmanın yolunu açmaktadır. Toplumsal yapıdan soyutlanmış ve Olimpos'un Tanrıları gibi insanlarla oynayan bir sınıf siyaseti varsayımı, gerçekte yaşananlara ışık tutma yeteneğinden yoksundur. Parti-devlet bünyesinde yeni bir burjuvazi oluşmuş ve bunlar, öncekilerin mirasıyla ve uluslararası kapitalist sistemle bütünleşerek, ilginç özellikler gösteren bir düzen kurmuşlardır. Sosyalist

dil ve otoriter yapının korunması, temel olarak, emekçiler üzerindeki kontrolün devam ettirilmesi ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, diyalektik yöntem, çelişkilerin çok yönlülüğünü görmemizi sağlayacak olan bir pencere açmaktadır. Çin'i, sadece burjuvazi-proletarya çelişkisi üzerinden anlamak zordur. 1949 sonrasında adım adım şekillenen bürokratik sosyalizm ile emekçiler arasında önemli bir çelişki, hatta çatışma vardır. Emekçiler arasında ise, bürokratik sosyalizmin güvencelerinden yararlananlar ile yararlanamayanların bir başka çelişkili durum yarattığı söylenebilir. Kısa bir zaman diliminde sanayileşme zorunluluğu ile esas alınan eşitlik ilkesinin toplumsal refaha yansımaları arasında da bir tezattan bahsedilebilir (ki, bu durum, sosyalizmin yoksullukla özdeşleştirilmesini kolaylaştırmış ve kapitalist inşa için dayanak noktası şeklinde kullanılmıştır). Kapitalist inşa süreci, bu çelişkileri farklı bir düzleme taşımıştır: İşsizler ordusu, bozulan gelir dağılımı, bölgeler arası farklılıkların büyümesi, kırdan kente göç, yoksullaşma.

'Çin nereye gidiyor' sorusu da güncelliğini korumaktadır. Bu tez çalışması, Çin'in bürokratik sosyalizmden devlet kapitalizmine metamorfoz yaşadığı savını ileri sürmektedir. Çin kapitalizminin başına 'devlet' sıfatının yakıştırılması, iki açıdan gerekli görülmüştür. Birincisi, bu kapitalizm, parti-devlet aygıtındaki burjuva sınıfsallaşmasının ürünüdür. İkincisi, parti-devlet, sermaye birikimi açısından ağırlıklı bir rolün sahibidir. Devlet kapitalizminin temel işlevi, sadece kapitalist sistemin ayakta kalması için gerekli olan çerçeveyi oluşturmak değil, kaynakları burjuva sınıfsallaşmasına hizmet edecek şekilde dağıtmaktır. Bu model çerçevesinde hızlı bir birikim süreci yaşanmaktadır. Devlet, bu yeni burjuvaziyi, gümrük duvarlarıyla, uluslararası rekabetten de korumaktadır. Bu temelde, Çin burjuvazisinin bir bölümünün, belli bir olgunluk aşamasından sonra, parti-devletin oynadığı ağırlıklı rolü engel olarak görmeye başlayacağını kestirmek zor değildir.

Her şeyden önce, sermaye yayılmak ve büyümek ister. Ekonomide devlet tarafından işgal edilen her alan, zaman içinde, sermayenin büyümesi önünde bir engel haline gelir. Çok geçmeden, parti-devletin stratejik olarak değerlendirdiği DAI'lerin de taliplileri çıkacaktır. Öte yandan, desantralizasyon, kapitalizmin gelişimi ve yaygınlaşmasına yardımcı olmakla beraber, bölgecilik-korumacılık gibi tutumların da kaynağıdır. Bu durumun, sermaye birikim sürecinin önünde zamanla ciddi bir engel teşkil edeceği ve aşılacak isteneceği açıktır. Gelişimin doğrultusu, serbest piyasa kapitalizmini göstermektedir.

Çin'de işçi sınıfından yükselen ciddi tepkiler de söz konusudur. Resmi rakamlar bile, yoğun gösteri ve çatışmaları ifade etmektedir. Kimi araştırmacılar ve gözlemciler, Çin'de yeni bir Maoculuğun gelişmekte olduğuna dikkat çekmektedirler. Zaten çok kısa bir zaman diliminde sarsıcı sonuçlar yaşayan bir işçi sınıfının tepkisiz kalacağı düşünülemez. Hafta sonlarında, parklarda toplanan binlerce işçinin, Mao dönemini anlatan devrimci marşları hep bir ağızdan dillendirmesi, herhalde yeni bir eğlence biçimi değildir. İşçi sınıfı hareketinin yükseleceğine dair işaretler söz konusudur. Ancak Çin yönetimiyle özdeşleşmiş bir burjuvazinin ve uluslararası kapitalist sisteme entegre olmuş bir düzenin, işçi sınıfından kaynaklı hareketi etkisizleştirme açısından çok güçlü olduğunu görmek gerekir. İşin bir diğer boyutu, Çin'de olası işçi kazanımlarına karşı, yabancı sermayeden kaynaklı güçlü bir direncin varlığıdır. Çin'de gündeme oturan ve çalışma koşullarını iyileştirmeyi ve güvenceleri arttırmayı esas alan bir düzenlemenin, Çin'e ciddi yatırımlar yapmış olan çok uluslu şirketlerin merkezlerinde bomba etkisi yapmış olması bu yüzdendir. Ayrıca emek piyasasının esnekleştirilmesi ve açlıkla terbiye etme stratejisi, örgütlülüğün gelişimi önünde duran önemli bir handikaptır. Ne var ki, siyasal alanın toplumsal güçler tarafından şekillendirildiği varsayımı doğruysa, yaşanan kapitalist gelişim ve sınıfsallaşma ile artan toplumsal gerilimlerin, tek parti iktidarıyla

sürdürülebilmesinin bir sınıra sahip olduğu düşünülebilir. Mevcut iktidarın sosyal politikadaki zaafı, bu gelişmeyi hızlandıracaktır.

Bu gerçekler ışığında, orta vadede görünen gelişme, devletin tedrici olarak ekonomiden çekilmesi, bununla birlikte, emekçilerin görece daha iyi çalışma koşullarına kavuşmalarıdır. Zira sistemin sürdürülebilirliği açısından Çin'deki sosyal göstergeler ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Sadece eğitim ve sağlık açısından bile düşünürsek, bu sonuca varmak mümkündür. Nüfusunun ancak %4'ünün sağlık hizmetlerinden yararlandığı bir toplum, devlet açısından ileride çok daha büyük harcamalar yapma 'risk'ini ifade etmektedir. Eğitim sistemi dışında kalan kitleler ise bir başka açıdan 'risk'tir. Ancak bugün Çin burjuvazisi ve parti-devlet için öncelikli konunun hızlı bir sermaye birikimi sağlamak olduğu da açıktır. İşçi sınıfının kazanımlar elde etmesi ve sosyal politika araçlarının devreye sokulmasında kuşkusuz belirleyici olan, örgütlü bir direnişin yaşanıp yaşanmayacağıdır. Bu yönde güçlü işaretler bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Amin, S. (1993). *Maoizmin geleceği*. (Çev. Işık Soner) İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Areal, B. (2007). Recognition of private property in China: the leadership of the CCP leads the capitalist counter-revolution. Erişim tarihi: 05.07.2007,
<http://www.marxist.com/private-property-china-capitalist010507.htm>
- Bahçe, S. (2007). Çin: ilkel birikimin ve üçüncü serfliğin ‘mucizesi’. *Mülkiye*, 255, 155–177.
- Baran, O. (2006). Çin devrimi üzerine. *Marksist Tutum*, 19, Erişim tarihi: 04.05.2007,
<http://www.marksisttutum.org/taxonomy/term/73>
- Becker, J. (2007). *Ejder şahlanyor*. (Çev. Algan Sezgintüredi) İstanbul: NTV Yayınları.
- Bellofiore, R. (2004). Like a candle burning at both ends: Rosa Luxemburg and the critique of political economy. P. Zarembka ve S. Soederberg (Ed.), *Neoliberalism in crisis, accumulation, and Rosa Luxemburg legacy* içinde (ss. 279-298). London: Elsevier.
- Blecher, M. (2005). Inequality and capitalism in China. Erişim tarihi: 09.07.2007,
<http://www.apsanet.org/imgtest/TaskForceDiffIneqDevBlecher.pdf>
- Boon, B. (2006). Class struggle in China: a rise like a violent wind. Erişim tarihi: 22.08.2007, <http://www.marxist.com/class-struggle-china-violent-wind100406-4.htm>
- Buster, G. (2003). The transition to capitalism. *IV Online Magazine*: IV355. Erişim tarihi: 02.06.2007, <http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article117>
- Chan, J. (2006). Çin’in ‘kızıl kapitalisti’ nin ölümü ve 1949 devrimi. Erişim tarihi: 02.06.2007, <http://www.wsws.org/tr/2006/feb2006/chin-f10.shtml>

- Cheng, E. (2005). China: sweeping privatisations spark criticism. *Green Left Online*. Erişim tarihi: 12.07.2007, <http://www.greenleft.org.au/2005/619/35194>
- Cheung, A. B. L. (2005). The politics of administrative reforms in Asia: paradigms and legacies, path and diversities. *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 2, 257-282.
- Cliff, T. (1957). Mao Tse-Tung and Stanilism. Erişim tarihi: 27.02.2009, <http://www.marxist.org/archive/cliff/works/1957/04/maostalin.htm>
- Constitution of the People's Republic of China, (1982). Erişim tarihi: 05.02.2009, <http://www.english.peopledaily.com.cn/constitution/constitution.html>
- Çağlı, E. (1991). Devlet kapitalizmi teorisinin eleştirisi. Erişim tarihi: 15.02.2009, http://www.marksist.com/elif_cagli/MI_devlet_kapitalizmi_teorisinin_elestirisi.htm
- Çin Devrimleri. (1988) E. Kürkçü (Y.Yön.), *Sosyalizm ve toplumsal mücadeleler ansiklopedisi* içinde (IV. Cilt, ss.1128–1164). İstanbul: İletişim Yayınları
- Dış dünyaya açılma. *Çin Kültür Merkezi*. Erişim tarihi: 12.05.2007, <http://www.sinoturkish.com>
- Dirlik, A. (2006). *Global modernite ve sosyalizm / üçüncü dünya hayaleti, globalite ve Çin Halk Cumhuriyeti*. (Der. Veysel Batmaz) İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- DuRand, C. (1990). The exhaustion of developmental socialism: lessons from China. *Monthly Review*. Erişim tarihi: 02.08.2007, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1132/is_n7_v42/ai_9241914
- Editorial Board, (1997). Deng Xiaoping and the fate of the Chinese revolution. Erişim tarihi: 20.06.2007, <http://www.wsws.org/history/mar1997/dengx.shtml>
- Ekinci, Alper, (2005), *Çin yabancı sermaye Türkiye*, Ankara: Turhan Kitabevi

- Ekonomik sistemin ıslahı. *Çin Kültür Merkezi*. Erişim tarihi: 12.05.2007,
<http://www.sinoturkish.com>
- Engels, F. (2003). *Köylüler savaşı*. Erişim tarihi:27.02.2009,
<http://www.kurtuluscephesi.org>
- Ewing, R. D. (2005). Chinese corporate governance and prospects for reform. *Journal of Contemporary China*, 43, 317–338.
- Foley, B. (2002). From situational dialectics to pseudo-dialectics: Mao, Jiang and capitalist transition. Erişim tarihi: 02.08.2007,
<http://clogic.eserver.org/2002/foley.html>
- Fukuyama, F. (2008). China's poverful weakness. Erişim tarihi: 12.09.2008,
<http://www.latimes.com>
- Gabriel, S. J. (1999). Ambiguous capital. Erişim tarihi: 22.08.2007, <http://www.satya.us>
- Gabriel, S. J. (2001). WTO: a tool for growing capitalism in China? Erişim tarihi: 22.08.2007, <http://www.satya.us>
- Gordon, M. J. (2001). Welfare-corporate capitalism and market socialism: economic systems for the 21st century? Erişim tarihi: 21.08.2007,
<http://www.departments.bucknell.edu>
- Halpern, N. P. (1992). Information flows and policy coordination in the Chinese bureaucracy. K. G. Lieberthal ve D. M. Lampton (Ed.), *Bureaucracy, politics, and decision making in post-Mao China* içinde (ss.126–149). Berkeley: University of California Press.
- Hart-Landsberg, M. ve Burkett, P. (2006). *Küresel çatışmanın yeni aktörü Çin ve sosyalizm* (Çev. Emre Balıkçı), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*, New York: Oxford University Press.

- Hinton, W. (2004). On the role of Mao Zedong. *Monthly Review*. Erişim tarihi: 23.07.2007, <http://www.monthlyreview.org/0904hinton.htm>
- Hinton, W. (1989). *The great reversal: the privatization of China, 1978-1989*. Erişim tarihi: 04.07.2007, <http://www.lastsuperpower.net/docs/reversal>
- Ho, T. (2005). Private entrepreneurs in China: social entrepreneurs or social menaces? *Chinese Public Administration Review*, 1/2, 14-22.
- Holmstrom, N. Ve Smith, R. (2000). The necessity of ganster capitalism: primitive accumulation in Russia and China. Erişim tarihi: 27.05.2007, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1132/is_9_51?pnun=10=opg=59948726
- Holton, R. J. (1999). *Kentler kapitalizm ve uygarlık*. (Çev. Ruşen Keleş) Ankara: İmge Kitabevi
- Hsu, D.Y. ve Ching, P.Y. (1991). The worker-peasant alliance as a strategy for rural development in China. Erişim tarihi: 16.07.2007, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1132/is_n10_v42/ai_10477745/
- Huang, R. (2007), *Çin tarihi bir makro tarih yaklaşımı*. (Çev. Attila Sönmez) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kızılıçık, R. (2003). Çin Halk Cumhuriyeti yönetim sistemi. K. Nitas (Ed.), *Yirmi birinci yüzyılda yönetim içinde* (ss. 525–548). Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı Yayın No: 2.
- Koldaş, S. (2005). Çin Mucizesi. *Marksist Tutum*. Erişim tarihi: 16.05.2007, <http://www.marksisttutum.org/cinmucizesi.htm>
- Kotz, D. M. (2000). Socialism and capitalism: lessons from the demise of state socialism in the Soviet Union and China. R. Pollin (Ed.), *Capitalism, socialism and radical political economy içinde* (ss.300–317). Cheltenham: Edward.

- Lan, Z. (2002). Local government reform in the People's Republic of China: stipulations, impact, cases and assesment. *Chinese Public Administration Review*, 3/4, 209-220.
- Lee, H. Y. (1990). *From revolutionary cadres to party technocrats in socialist China*. Berkeley: University of California Press.
- Lenin, V. İ. (1967). *Devlet ve İhtilal*. (Çev. Süleyman Arslan) Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Lenin, V. İ. (1977). *İşçi sınıfı ve köylülük*. (Çev. Muzaffer Erdost) Ankara: Sol Yayınları.
- Lew, R. (1988). Chinese socialism: state, bureaucracy and reform. *The Socialist Register* 1998, 154-181. Erişim tarihi: 22.08.2007, http://socialistregister.com/socialistregister.com/files/SR_1988_Lew.pdf
- Li, D. D. (1998). *Changing incentives of the Chinese bureaucracy*. The William Davidson Institute at the University of Michigan Business School. Working Paper No: 130. Erişim tarihi: 14.06.2007, <http://www.wdi.umich.edu/files/Publications/WorkingPapers/wp130.pdf>
- Lieberthal, K. G. (1992). The 'fragmented authoritarianism' model and its limitations. K. G. Lieberthal ve D. M. Lampton(Ed.), *Bureaucracy, politics, and decision making in post-Mao China* içinde (ss.1–31). Berkeley: University of California Press.
- Lihua, Q. (1997). Reform of China's state owned industries, smashing the iron rice bowl. Erişim tarihi: 19.06.2007, <http://www.zhongguo.org/politics/reformsoe.htm>

- Lindbeck, A. (2006). *An essay on economic reforms and social change in China*. World Bank. Working Paper 4057. Erişim tarihi: 22.07.2007, <http://econ.worldbank.com>
- Mandel, E. (1988). *The reasons for founding the Fourth International*. Erişim tarihi: 22.09.2007, <http://www.isg-fi.org.uk/spip.php?article126>
- Meisner, M. (1999). *The significance of the Chinese revolution in world history* (Working Paper 1). Asia Research Centre. Erişim tarihi: 22.08.2007, http://eprints.lse.ac.uk/21309/1/Significance_of_the_Chinese_Revolution_in_world_history.pdf
- Mertha, A. (2007). 'Fragmented authoritarianism 2.0': political pluralization of the Chinese policy process. Erişim tarihi: 22.10.2008, <http://www.artsci.wustl.edu/~amertha/>
- Montinola, G. , Qian, Y. , ve Weingast, B. R. (1995). Federalism, Chinese style: the political basis for economic success in China. *World Politics*, 1, 50-81. Erişim tarihi: 01.07.2007, <http://elsa.berkeley.edu/~yqian/93-4.pdf>
- Naughton, B. (1992). Hierarchy and the bargaining economy: government and enterprise in the reform process. K. G. Lieberthal ve D. M. Lampton (Ed.), *Bureaucracy, politics, and decision making in post-Mao China* içinde (ss.246-281). Berkeley: University of California Press.
- Pei, M. (2006). The dark side of China's rise. Erişim tarihi: 22.02.2009, <http://my.opera.com/PRC/blog/show.dml/571115>
- Petras, J. (2006). Past, present and future of China: from semi-colony to world power? *Journal of contemporary Asia*, 36, 423-442.

- Pocha, J. S. (2006) Ex-red guards come to grips with Maoist tumult. (2006, 29 August), *The Boston Globe*. Erişim tarihi: 12.06.2007, <http://www.my.opera.com/PRC/blog/ex-red-guards-come-to-grips-with-maoist>
- Political system. *China Information Center*. Erişim tarihi: 14.07.2007, <http://www.china.org.cn/english/political>
- Pringle, T. (2001). A summary of the Chinese labour movement since 1945. Erişim tarihi: 21.05.2007, <http://www.hartford-hwp.com/archives/55/290.html>
- Reza, S. (2007). Privatization and private sector growth in China and Russia: a comparison from the institutional perspective. Erişim tarihi: 03.03.2009, http://findarticles.com/p/articles/mi_7070/is_2_5/ai_n28482991/pg_6?tag=content;coll
- Rogers, J. (2005). The rise of red capitalism. Erişim tarihi: 13.02.2009, <http://www.lewrockwell.com/orig6/rogers1.html>
- Savran, S. (2005). Çin nereye gidiyor? (1) ‘üç dünya’ teorisinden ‘üç temsil’ teorisine. Erişim tarihi: 09.06.2007, <http://www.teori.org/>
- Seckington, I. (2005). Nationalism, ideology and China’s ‘fourth generation’ leadership. *Journal of Contemporary China*. 42, 23-33.
- Seymour, J. D. (1990). The government of China. M.Curtis ve diğ.(Ed.), *Introduction to comparative government* içinde (ss.397–467) New York: Harper Collins Publishers.
- Sheng, Y. (2005). Central-provincial relations at the CCP central committees: institutions, measurement and empirical trends, 1978–2002. *The China Quarterly*, 2, 338–355.

Shirk, S. L. (1992). The chinese political system and the political strategy of economic reform. . K. G. Lieberthal ve D. M. Lampton (Ed.), *Bureaucracy, politics, and decision making in post-Mao China* içinde (ss.60–93). Berkeley: University of California Press.

Shirk, S. L. (1993). *The political logic of economic reform in China*. California: University of California Press.

Siyasi sistem. *Çin Kültür Merkezi*. Erişim tarihi: 12.05.2007,

<http://www.sinoturkish.com>

Skocpol, T. (2004). *Devletler ve toplumsal devrimler*. (Çev. S.Erdem Türközü) Ankara: İmge Kitabevi.

Sun, B. (2004). Development of urban community organizations in contemporary China. M. Holzer ve M. Z. K. Dong (Ed.), *Frontiers of public administration* içinde (ss.373-383) Second Sino-U.S. International Conference Beijing.

Şimşek, M. (2005). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne(WTO) üyeliğinin ekonomik etkileri ve Çin'in geleceğine ilişkin senaryolar. *Yönetim ve Ekonomi*, 2, 77–90, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.

Tongxun, W. (1998). China's administrative reforms in the economic transition. Erişim tarihi: 02.06.2007,

<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/EROPA/UNPAN001432.pdf>

Unger, J. ve Chan, A. (1994). China, corporatism, and the east asian model. Erişim tarihi: 15.06.2007,

<http://www.mgimo.ru/files/2004/kafedry/mirec/CHINA4.doc>

- Walder, A. G. (2003). *Sociological dimensions of China's economic transition: organization, stratification, and social mobility*. Stanford University Asia/Pacific Research Center. Erişim tarihi: 05.06.2007, http://iis-db.stanford.edu/pubs/20208/Walder_Sociological.pdf
- Wang, B. ve Gu, Y. (2002). Three paradigms of public administration: an analysis of the current status of public administration in China. *Chinese Public Administration Review*. 3/4, 199-208.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve otorite*. (Çev. H.Bahadır Akın) Ankara: Adres Yayınları
- Womack, B. ve Townsend, J. R. (1986). Politics in China. G. A. Almond ve G.B. Powell, Jr. (Ed.), *Comparative politics today / a world view* içinde (ss.370-423). USA: General Editions.
- Wu, W. W. (2001). Challenges and opportunities: reform of China's public administration in the new era. *Asian Review of Public Administration*, 1, 1-6.
- Wu, Y. (2005). Rethinking 'capitalist restoration' in China. Monthly Review. Erişim tarihi: 14.07.2007, <http://www.monthlyreview.org/1105wu.htm>
- Wu, X. (2006), Communist cadres and market opportunities: entry into self-employment in China 1978–1996. *Social Forces*, 1, 389–411, USA: The University of North Carolina Press.
- Xiaoping, D. (1977). Mao Zedong thought must be correctly understood as an integral whole. Erişim tarihi: 02.08.2007, <http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1120.html>
- Xiaoping, D. (1978). Emancipate the mind, seek truth from facts and unite as one in looking to the future. Erişim tarihi: 02.08.2007, <http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1260.html>

- Xiaoping, D. (1979). Uphold the four cardinal principles. Erişim tarihi: 02.08.2007
<http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b11290.html>
- Xiaoping, D. (1980). To build socialism we must first develop the productive forces.
Erişim tarihi: 02.08.2007,
<http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol2/text/b1430.html>
- Xiaoping, D. (1984). Build socialism with Chinese characteristics. Erişim tarihi:
02.08.2007,
<http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1220.html>
- Xiaoping, D. (1985). There is no fundamental contradiction between socialism and a
market economy. Erişim tarihi: 02.08.2007,
<http://www.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1480.html>
- Xiaoping, D. (1987). Nothing can be accomplished without a stable environment. Erişim
tarihi: 02.08.2007,
<http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1770.html>
- Xiaoping, D. (1988). The central leadership must have authority. Erişim tarihi: 02.08.2007,
<http://english.peopledaily.com.cn/dengxp/vol3/text/c1910.html>
- Yongnian, Z. (2007). *De facto federalism in China / reforms and dynamics of central-local
relations*. Singapore; London: World Scientific.
- Yufan, L. (2006). Capitalist restoration in China. Erişim tarihi: 17.07.2007,
<http://www.internationalviewpoint.org>
- Zedung, M. (2005). *Seçme eserler cilt II*. Erişim tarihi: 27.02.2009,
www.kurtuluscephesi.org

Zemin, J. (1997). *Hold high the great banner of Deng Xiaoping theory for an all- round advancement of the cause of building socialism with Chinese characteristics to the 21st century* (Report at the 15th National Congress of the Communist Party of China). Erişim tarihi: 19.07.2007, <http://www.fas.org/news/1997/970912-prc.htm>

Zhang, Y. (2005). Law and labour in post-Mao china. *Journal of Contemporary China*. 44, 525-542.

Zhou, G. (2003). Political reform in China in the 1990s: implications for the future. *Chinese Public Administration Review*, 1/2, 12-19.

